

MÜEZZİN-ZÂDE DEVLETÜ'L-UŞŞÂK

Ahmet DOĞAN – Fatih KOYUNCU

Paradigma Akademi

**MÜEZZİN-ZÂDE
DEVLETÜ'L-UŞŞÂK**

Ahmet DOĞAN – Fatih KOYUNCU

Editör
Prof. Dr. Hasan ŞENER

ISBN: 978-625-6714-42-7

Paradigma Akademi Yayınları
Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Nevin SUR

Tasarım&Kapak: Himmet AKSOY

Matbaa: Meydan Baskı | Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığından alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Aralık 2023
Paradigma Akademi

**MÜEZZİN-ZÂDE
DEVLETÜ'L-UŞŞÂK**

Ahmet DOĞAN - Fatih KOYUNCU

Ahmet DOĞAN, 1977 yılında Kayseri’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamladı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1999 yılında mezun oldu. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Ahi Divanında İnsan ve Toplum” başlıklı teziyle yüksek lisansını, “Dönüşüm Sürecindeki İnsanın Sembolik Seyahati ve Hüsn ü Aşk Örneği” başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. Doktorasını tamamlamasını müteakip, 2008 yılında Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Yrd. Doç. Dr. olarak atanan Ahmet DOĞAN, 2016 yılında Doçent, 2021 yılında da Profesör unvanını almıştır. Hâlen bu üniversitedeki görevini sürdürmektedir.

“Beyitler Arasında” (Kesit Yayınları, İstanbul, 2018. Editör: Ömür Ceylan) ile “Ahilik Kültürü ve Meslek Ahlakı” (Nobel Yayınları, Ankara, 2019. Editör: Hüseyin Öztürk) kitaplarında bölüm yazarlığı bulunan Ahmet DOĞAN’ın, **Bağdatlı Zihni, Yûsuf u Züleyhâ** (Kesit Yayınları, İstanbul, 2014), **Hüsn ü Aşk: Aşk’ın Kalbe Yolculuğu** (Değişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017), **Safî Divânı** (Kesit Yayınları, İstanbul, 2019) **Cihâdî, Mürşid-i Kâmil Mesnevisi** (Giyasi Babaarslan ile Paradigma Akademi, Çanakkale, 2022) yayımlanan eserleridir.

Fatih KOYUNCU, 1986 yılında Kırıkkale’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2009 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2011 yılında Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Nuruosmâniye Kütüphanesi 4962 Numaralı Mecmua (1b-83a, Transkripsiyonlu Metin- İnceleme)” başlıklı teziyle yüksek lisansını, “Azmî Pir Mehmed’in Enîsü’l-Ârifin’i (İnceleme-Tenkitli Metin)” başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. 2017 yılında Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Yrd. Doç. Dr. olarak atanan Fatih KOYUNCU, 2021 yılında Doçent unvanını almıştır. Hâlen bu üniversitedeki görevini sürdürmektedir.

“Divan Edebiyatından Gazel Şerhleri” (Kut Yayınları, Çorum, 2021) kitabında bölüm yazarlığı bulunan Fatih KOYUNCU’nun, **Enîsü’l-Ârifin Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin)** (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019), **Çorlulu Zarifî Râhatü’l-ervâh (İnceleme-Metin)** (Kurgan-Edebiyat Yayınları, Ankara, 2020) adlı eserleriyle beraber ulusal ve uluslararası dergilerde Klasik Türk Edebiyatı alanında yayımlanmış makaleleri, çeşitli sempozyumlarda sunduğu bildirileri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
MÜEZZİN-ZÂDE VE DEVLETÜ'L-UŞŞÂK.....	7
I.1. MÜEZZİN-ZÂDE.....	7
I.2. DEVLETÜ'L-UŞŞÂK.....	13
I.2.1. Eserin Şekil Özellikleri.....	13
I.2.1.1. Adı ve Yazılış Tarihi.....	13
I.2.1.2. Telif Sebebi.....	13
I.2.1.3. Nazım Şekli.....	14
I.2.1.4. Vezni ve Kafiye Yapısı.....	14
I.2.2. Eserin Türü.....	19
I.2.2.1. Vesîletü'n-Necât ile Karşılaştırılması.....	20
I.2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri.....	22
I.2.4. Eserin Muhtevası.....	27
KAYNAKLAR.....	43
İKİNCİ BÖLÜM.....	49
METİN.....	49
II.1. NÜSHA TAVSİFİ.....	49
II.2. METNİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	50
II.3. METİN.....	52
TIPKIBASIM.....	194

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatında Hz. Muhammed'i çeşitli yönleriyle konu edinen gerek manzum gerekse mensur çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Henüz hayattayken kendisine duyulan muhabbetin dile getirildiği metinler, zamanla farklı türlerde birer külliyat oluşturacak kadar artmıştır. Siyer, hilye, mevlid, esmâ-i Nebî, mucizât-ı Nebî ve mirâciyye gibi bu türler arasında en fazla mevlid metinleri rağbet görmüştür. Mevlid türüne gösterilen ilgide şüphesiz Süleyman Çelebi'nin XV. asrın başlarında nazma çektiği *Vesîletü'n-Necât* etkili olmuştur. Türünün şaheseri olarak Anadolu'da asırlar boyunca değişik vesilelerle okunan bu mesnevi, muhtelif dillere çevrilmek suretiyle farklı coğrafyalarda yaşayan ümmetin duygularına da tercüman olmuştur. Peygamber sevgisinin aşkın bir örneği olan bu mevlid, kendisinden sonra yazılan pek çok eseri şekil ve muhteva yönünden etkilemiştir. Türk edebiyatında Süleyman Çelebi'nin bu meşhur mesnevisinden alınan ilhamla yüzlerce eser vücuda getirilmiştir. *Vesîletü'n-Necât* tesiriyle nazma çekilen bu mevlidler arasında sayılabilecek metinlerden biri de çalışmamıza konu olan *Devletü'l-Uşşâk*'tir.

Müezzin-zâde tarafından XVII. asrın ilk yarısında kaleme alınan *Devletü'l-Uşşâk*'ın tespit edilebilen yegâne nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde Şevket Rado Yazmaları arasında yer almaktadır. Yazıldığı dönem itibarıyla örnekleri az olan mevlid literatürüne katkı sağlayacak nitelikteki *Devletü'l-Uşşâk* üzerine yapılan bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde mevlid türü hakkında bilgi verilmiş, türün Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki gelişim seyrine değinilerek konuyla ilgili yapılan öncü ve kapsamlı ilmi çalışmalara dikkat çekilmiştir.

Birinci bölümde öncelikle eserin müellifi olan Müezzin-zâde'nin kim olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Müezzin-zâde/Müezzinoglu olarak anılan, farklı zamanlarda yaşamış şairlerden Şeyh Ahmed Efendi'nin *Devletü'l-Uşşâk*'ın müellifi olarak ön plana çıktığı

tespit edilerek hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra *Devletü'l-Uşşâk* başlığı altında sırasıyla eserin şekil ve tür özelliklerinden bahsedilmiş, *Vesîletü'n-Necât*'la karşılaştırılması yapılmıştır. Devamında eserin muhtevası aktarılmış ve bölüm sonunda bu çalışmada istifade edilen kaynaklara yer verilmiştir. İkinci bölümde eserin yegâne nüshası tanıtılmış, metin neşrinde izlenen yöntem izah edilmiş ve bu nüshadan hareketle kurulan metin araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Henüz açık erişimi yokken mevcut nüshayı temin ederek bizlere gönderme nezaketinde bulunan Prof. Dr. Ersen ERSOY'a, katkılarından dolayı Prof. Dr. Hasan ŞENER ile Arş. Gör. Gıyasi BABAARSLAN'a ve eserin basımında gösterdikleri özen dolayısıyla Fahri Göker Bey'in şahsında bütün Paradigma Akademi Yayınları çalışanlarına teşekkür ederiz.

Ahmet DOĞAN - Fatih KOYUNCU
Kırşehir, 2023

KISALTMALAR

as	: Aleyhi's-selâm
b.	: Beyit
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
H	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
M	: Miladi
öl.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S	: Sayı
sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayınevi yok
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Müslüman şairler Hz. Muhammed'e duydukları muhabbeti dile getiren şiirler kaleme almışlardır. Hassan b. Sabit (öl. 680?), Abdullah b. Revâha (öl. 629) ve Ka'b b. Züheyr (öl. 645?) gibi şairler Hz. Muhammed daha hayattayken onu öven şiirler yazmış ve Peygamber'in iltifatına mazhar olmuşlardır. Bu şairlerin şiirleri İslam edebiyatlarında Hz. Muhammed'i bahis konusu yapan eserlerin yazılmasına ilham kaynağı olmuştur. O dönemden günümüze kadar Müslüman toplumlar Hz. Muhammed'i manzum ve mensur eserlerine konu etmiş ve hayatının hemen her safhasını ele almışlardır.

Klasik Türk edebiyatı metinlerinde dinî-ahlaki eserlerin sayısı oldukça fazladır. Özellikle tasavvufi hareketlerin halk arasında rağbet görmesi ve devlet adamlarının hürmeti, müelliflerin arkalarından hayır duaya vesile olacak eser kaleme alma arzuları bu eserlerin sayısını arttırmıştır. Dinî muhtevaya sahip olmayan bir eserde bile Hz. Muhammed'in anılması, manzum eserlerde özellikle divanlarda naat türünde şiirlerin yer alması bir gelenek hâline gelmiştir. Onun ahlakı, fiziki özellikleri, doğumu, savaşları, mucizeleri, miracı, hicreti ve hadisleri başta olmak üzere hayatının her safhası hakkında birçok eserin yazıldığı görülmektedir. Siyer, hilye, naat, mucizât-ı Nebî, gazavât-ı Nebî, esmâ-i Nebî, mirâc-nâme, kırk hadis, yüz hadis ve hicretü'n-Nebî gibi türler bunlardan bazılarıdır. Hz. Muhammed'e duyulan muhabbetin neticesinde ortaya çıkan ve oldukça rağbet gören edebî türlerden biri de mevliddir.

Arapça ولد (v-l-d) kökünden mastar olarak “doğmak, doğurmak” manasına gelen mevlid, “bir kimsenin doğduğu yer ve doğum zamanı” anlamlarına gelmektedir. Sözlüklerde bu kelime için “örf-i İslâm'da mevlid lafzı zamân-ı velâdet-i Muhammed Mustafa (sav) için muhassas olmuştur” (Hüseyin Remzi 1305: 763), “fâhr-i kâinat efendimizin velâdet-i şerîfleri menkabesi” (Şemseddin Sami 1317: 1433) ve “Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan manzum eser” (Devellioğlu 2013: 739) tanımları yapılmıştır. Terim olarak Hz.

Muhammed'in doğumunu, bu vesileyle yapılan törenleri ve kaleme alınan eserleri ifade eder. Mevlid kelimesi aynı zamanda Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*¹ ve bu eserin okunduğu dinî törenlere de ad olmuştur. Bu türün Türkçe örnekleri için “yeni doğmuş çocuk” anlamına gelen mevlûd sözcüğünün de tercih edildiği görülmektedir. Bu kelimenin kullanımı halk arasında yaygındır (Köksal 2011: 21).

Mevlid metinleri esas itibariyle Hz. Muhammed'in doğumunu, peygamberliğini, ahlakını, bazı mucizelerini, miraç ve vefatını konu edinen; umumiyetle sade bir dil ve üslup gözetildiği mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan eserlerdir. Bu eserler, Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen siyer türündeki metinlerden, büyük ölçüde onun doğumunun ve o esnada meydana gelen hadiselerin işlenmesi yönüyle ayrılır.¹

Mevlid kelimesi Arap edebiyatında Hz. Muhammed'i methiye türündeki şiirler için kullanıldığı gibi onun doğumu, hayatı, faziletleri ve gazveleri gibi konuları kapsayan siret türü eserler için de tercih edilmiştir. İlk zamanlarda mevlid kelimesinin tarih ve siyer anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Ali b. Hamza el-Kisâî'ye (öl. 805) nispet edilen siret türünde yazılan bir eserle Vâkıdî'ye (öl. 823) ait *Mevlidü'l-Vâkıdî ma'a's-Şerh ale't-Temâm* adlı manzume bu türün bilinen ilk metinleridir. Muzafferüddin Kökböri (öl. 1233) tarafından hicri 604 (miladi 1207) yılında düzenlenen mevlid kutlamalarında okunmak için İbn Dihye el-Kelbî'nin (öl. 1235) kaleme aldığı *et-Tenvîr fî Mevlidî's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri ilk mevlid kitabı olarak kabul edilmiştir. Arap edebiyatında “mevlid” terimi VIII. asrın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Ebü'l-Kasım Abdülvâhid b. Muhammed el-Mutarriz'in (öl. 1047) yazdığı kasidenin Bağdat'taki mevlid kutlamalarında okunduğu bilinmektedir. Gazzâlî'ye (öl. 1111) bir mevlid kitabı nispet edildiği gibi Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (öl. 1201) *Mevlidü'n-Nebî'si* ve Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'nin (öl. 1927) *el-Mevlidü'n-Nebevî'si* de şöhret bulmuş eserlerdir. Mevlidü'n-Nebî dışında Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin, Şîî imamları, tarikat şeyhi ve önderleri için de mevlidler telif edilmiş olması bu türdeki eserlerin artmasında etkili olmuştur. Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîde-i Bürde'si*, Hassan b. Sâbit ve Abdullah b. Revahâ'nın

¹ Mevlid kelimesi ve türü için ayrıca bk. Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2020, s. 174-175; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 26-34; Ahmet Özel, “Mevlid”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, 2004, s. 475-479.

şairleri mevlid metinlerine ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Kâ'b b. Züheyr'in *Kasidetü'l-Bürde'si* ve Bûsîrî'nin (öl. 1296?) aynı adlı şiiri ile *Hemziyye* ve *Mudariyye* kasideleri eski zamandan beri Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle mevlid gibi okunmaktadır. Günümüzde Arap dünyasında, Hindistan'da ve Güneydoğu Asya İslam ülkeleriyle bütün Afrika İslam ülkelerinde Arapçası ve çeşitli dillerdeki tercümeleriyle rağbet gören mevlid, Medine müftüsü Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin (öl. 1763) *Mevlidü'n-Nebî* adlı eseridir. XI. asırdan itibaren Kuzey Afrika bölgesi ve Endülüs'te Hz. Peygamber'in mevlidi münasebetiyle sultanların saraylarında düzenlenen kutlamalarda saray şairleri tarafından kaleme alınan mevlidlerde yer alan konulara temas eden övgü şiirleri de mevlid türü metinler arasında değerlendirilmektedir. Bu kasidelere mevlidiyye, miladiyye ve halk tabiriyle mülûdiyye isimleri verilmiştir (Durmuş 2004: 480-481).² Arap ve Türk edebiyatında rağbet gören mevlid türü Fars edebiyatında gelişme imkânı bulamamıştır. İran edebiyatının ilk devirlerinde, Hz. Peygamber'in hayatına ve vasıflarına dair İbn Hişâm'ın (öl. 833) *Kitâbu Sîreti Resûlillah*'ı, el-Vâkidî'nin *Kitâbü'l-Megâzî'si* ve Tirmizî'nin (öl. 893) *Kitâbü'ş-Şemâ'ili'n-Nebî* tercüme haricinde doğrudan Farsça kaleme alınmış eserlere rastlanılmaz (Kütük 2018: 5).

Türk edebiyatında Hz. Muhammed'in sadece hayat safahatı değil sireti de eserlere konu edilmiş ve onunla ilgili birçok metin kaleme alınmıştır. Bunlar arasında naat, hilye, şemâil, siyer, megâzî, mirâc-nâme, kırk hadis ve yüz hadis başta olmak üzere Hz. Muhammed'e mahsus pek çok edebî tür teşekkül etmiştir. Hz. Peygamber'le ilgili halk arasında rağbet gören türlerden biri de mevliddir.

Özellikle doğum safhasının işlendiği mevlid metinlerinde Hz. Muhammed'in üstünlüğü anlatılmaktadır. Mevcut bilgilere göre mevlid muhtevalı ilk Türkçe metinlerin XIV. asırda yazıldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* sindeki mevlid konulu manzumesinin bu türün ilk Türkçe örneği olabileceği düşünülmektedir (Aksoy 2004: 482). Halk arasında rağbet gören bu eser, birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. Mevcut bilgilere göre ilk müstakil mevlid, XV. asırda yazılmıştır (Kütük 2018: 7). Tarihî kaynaklara göre bu asırda çok sayıda mevlid kaleme alınmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed (öl. 1451) *Muhammediye* isimli eserinde “Düzülmüştür nice mevlid kitâbı / Yazılmışdur

² Ayrıca bk. M. Tayyip Okiç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercüme Haricinde”, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, S 1, 1975, s. 20-22.

nice evsâf-ı kübrâ” (Çelebioğlu 2018: 210) beytiyle bu asırda mevlid türündeki eserlerin çokluğuna dikkat çeker. Tezkire yazarı Latifi'nin (öl. 1582) yüzden fazla (Canım 2000: 135) mevlidin varlığından bahsettiği bu asırda Türk edebiyatının ilk müstakil Türkçe mevlidi 1407 yılında *İskender-nâme* müellifi Ahmedî (öl. 1412) tarafından kaleme alınmıştır (Köksal 2011: 31). Bu eserin telifinden iki sene sonra 1409 yılında bu türün en güzel örneği olan *Vesîletü'n-Necât* nazma çekilmiştir. Süleyman Çelebi'nin bu eseri mevlid türünün şaheseridir.³ Eser yazıldığı günden itibaren günümüze kadar muhtelif vesilelerle halk arasında okunmaktadır. Âşık Çelebi: “Her yıl memâlik-i İslâmiyyede niçe niçe bin bin meclisde kıra'ât olunur” (Kılıç 2018: 69) diyerek övgü dolu ifadeler kullandığı bu eser için birçok şairin mevlid kaleme aldığı fakat hiçbirinin onun eserini geçemediğini söyler. Sadece tezkire yazarının bahsettiği XVI. asırdakiler değil günümüze kadar yazılan tüm eserler dâhil olmak üzere hiçbir mevlid metni *Vesîletü'n-Necât*'ın önüne geçememiştir. Bu eser kendisinden sonra şairlerin mevlid kaleme almasına da vesile olmuştur. Çok fazla rağbet gören *Vesîletü'n-Necât*, Arapça, Arnavutça, Çerkezce, Boşnakça ve Kürtçe gibi muhtelif dillere tercüme edilmiştir (Okiç 1975: 27-58).

Mevlid türü bakımından oldukça bereketli olan XV. asırda Ahmedi ve Süleyman Çelebi'den sonra Ârif (öl. XV. yy) (Tunç 1996), İpsalalı Ebu'l-hayr (öl. XV. yy?) (Günşen 2016: 25-98) ve Hamdullah Hamdî (öl. 1503) (Eroğlu, 2016: 115-259); XVI. asırda Lamiî Çelebi (öl. 1532) (Eroğlu 2011), Behiştî Ahmed Sinan (öl. 1520 ?) (Ekinci 2014: 17-79) ve Şemseddin Sivasî (öl. 1597) (Aksoy 2015); XVII. asırda Kuloğlu (öl. 1658) (Taş 2013: 6); XVIII. asırda Süleyman Nahifi (öl. 1738) (Ceyhan 2000: 89-141), Salahî Abdullah-ı Uşşakî (öl. 1782) (Akkuş 2016: 481-510); XIX. asırda Osman Siraceddin (öl. 1887-88'den sonra) (Ekinci 2011: 262-289), İbrahim Refet (öl. 1903) (Köksal 2011: 525-558; Ekinci 2016: 159-180), İbrahim Kadem (öl.1897) (Kayaokay 2020: 67-96); XX. asırda İsmail Hakkı Toprak (öl. 1969) (Yıldız 2016: 205-225) mevlid kaleme alan bazı şairlerdendir.

³ Eserle ilgili yapılan bazı çalışmalar için bk. Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi: Vesîletü'n-Necât-Mevlid*, TTK Yayınları, Ankara, 1954; Ahmet Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, MEB Yayınları, İstanbul, 1995; F. Kadri Timurtaş, *Mevlid Süleyman Çelebi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980; M. Fatih Köksal, *Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât*. TDK Yayınları, Ankara, 2022; Mehmet Akkuş, “Vesîletü'n-Necât”, *Mevlid Külliyyatı I*, DİB Yayınları, İstanbul, 2016, s. 79-103; Neclâ Pekolcay, *Süleyman Çelebi Mevlid*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980.

Türk edebiyatında mevlid türüne dair pek çok çalışma yapılmıştır. . Türe dair önemli değerlendirmelerin bulunduğu bu çalışmalardan bazılarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz. Necla Pekolcay (1950), “*Türkçe Mevlid Metinleri*” başlıklı doktora tezinde Süleyman Çelebi’nin eseri dışında İstanbul kütüphanelerinde tespit ettiği mevlidleri tanıtmıştır. Ahmet Ateş (1954), “Süleyman Çelebi: *Vesîletü’n-Necât-Mevlid*” isimli çalışmada bu tür eserlerin gelişim süreçlerini anlatmış ve Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-Necât*’ını neşretmiştir. Ağâh Sırrı Levend (1972: 55-59), “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” isimli yazısında mevlid hakkında bilgi verdikten sonra bu konuda tespit ettiği metinleri sıralamıştır. Hasibe Mazıoğlu (1974: 31-62), “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler” adlı makalesinde Ankara, İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde yaptığı araştırmayla tespit ettiği mevlid metinleri hakkında bilgi vermiştir. M. Tayyib Okiç (1975), “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri” adlı makalesinde mevlidin menşei ve inkişafı hakkında bilgi verdikten sonra *Vesîletü’n-Necât*’ın tercümelerini tanıtmıştır. Hasan Aksoy (2007: 323-332), Eski Türk edebiyatında mevlidler hakkında bilgi vermiştir. M. Fatih Köksal (2011), “Mevlid-nâme” isimli çalışmasında bu alanda yazılmış eserler hakkında detaylı bilgi verdikten sonra bazı mevlid metinlerini neşretmiştir. Rıfat Kütük (2018), “Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî’nin Gül-efşân isimli Mevlidi” adlı çalışmasında mevlid kelimesiyle ilgili bilgi verdikten sonra tespit ettiği mevlid metinlerini tanıtmıştır. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında Bilal Kemikli ve Mehmet Akkuş’un editörlüğünde (2016) yayınlanan üç ciltlik “Mevlid Külliyyatı” isimli çalışmada ilk cilt Süleyman Çelebi ve *Vesîletü’n-Necât*’a ayrılmış ve bu mevlidin farklı dildeki tercümeleleri neşredilmiştir. Diğer iki ciltte farklı dönemlerde kaleme alınmış bazı mevlidlerin metni sunulmuştur.⁴

⁴ Daha geniş bir mevlid bibliyografyası için bk. Şevval Sena Çulfaz, “Mevlid Bibliyografisi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 31, 2023, s. 165-229.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜEZZİN-ZÂDE VE DEVLETÜ'L-UŞŞÂK

I.1. MÜEZZİN-ZÂDE

Müezzîn-zâde, biyografik yahut bibliyografik kaynaklarda ismi zikredilmeyen ve sadece tek nüshası tespit edilebilen *Devletü'l-Uşşâk*'ın müellifidir. Eserde müellifin ismini üç beyitte “Müezzinoğlu” bir beyitte de “Müezzîn-zâde” olmak üzere toplam dört kez zikrettiği görülür:

Fazl-ile ‘afv it **Mü’ezzinoğlını**
‘Adl-ile kılma anı nâra sezâ (18)

Ey **Mü’ezzîn-zâde** oldur zîra maşşûdum hemân
Bu kitâb ola benümçün bâ‘ iş-i hayr-ı du‘â (30)

Mü’ezzinoğluna yarın şefâ‘ at kıl ğıyâş eyle
Çü sensin kâbil ü maşbûl senüñdür minnet-i feyyâz(915)

Diyeler yâ Kerîm ü Rabb-i mişsân
Mü’ezzinoğlma bağışla ğufrân (1462)

Eserinde “Müezzinoğlu” ve “Müezzîn-zâde” olarak kendisinden bahseden şairin kim olabileceği ile ilgili biyografik kaynaklara müracaat edildiğinde bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Müezzîn-zâde ismini kullanan farklı dönemlerde yaşayan şairlerin olduğu bilinmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla XVII. asırda Hâfız Ahmed Paşa (öl. 1631) (Kılıç 2013), Şeyh Ahmed Efendi (öl. 1644) (Atlansoy 2014), XVIII. asırda Mehmed Nâib Efendi (öl. 1718) (Aksoyok 2014) ve Es’ad Efendi (öl. 1767) (Toptaş, 2015) bu adı kullanan

şahsiyetlerdir. Öncelikle eserde bu bilgilerin dışında metnin yazıldığı yılı belirtmek için düşürülen H 1045 (M 1635-1636) tarihi göz önüne alındığında bu isimler arasından Şeyh Ahmed Efendi öne çıkmaktadır.

Hemân dem didi dilüm düşd[i] târîh

Ümîdüm yâ Hâbîballâh şefâ' at

(1471)

Kâni'î mahlasını kullanan Şeyh Ahmed Efendi'nin (öl. 1644) sadece tarih itibariyle değil şahsiyet itibariyle düşünüldüğünde de bu eserin müellifi olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Şairin Bursalı olması ve dinî eserler kaleme alması bu düşüncüyü desteklemektedir. Bursa, başta Süleyman Çelebi olmak üzere birçok mevlid müellifine ev sahipliği etmiş bir şehirdir. Köklü bir tasavvuf geleneğini olan Bursa'da Emir Buharî müntesiplerinin mevlid yazma temayülleri bu geleneğin oluşmasında etkili olmuştur. Mevlid türünde değerlendirdiğimiz eserin dil özelliklerine bakıldığında *Vesîletü'n-Necât*'ın tesiri açıkça görülmektedir. Ancak kaynaklarda Şeyh Ahmed Efendi'nin *Devletü'l-Uşşâk* adında bir eserinin olduğundan bahsedilmemektedir. Bu sebeple adı geçen eserin müellifinin bu ismi kullanan başka bir şair olması da muhtemeldir.

Hakkında verilen bilgilere göre, Şeyh Ahmed Efendi Bursa'da doğmuştur. Bursa Cami-i Kebir (Ulu Cami) müezzini Mehmed Efendi'nin oğludur. İlim ve fazilet sahibi olan Ahmed Efendi kanaatkâr biri olduğu için Kâni'î mahlasını kullanmıştır. Davudî bir sese sahip olan şair, Bursa'daki Câmi-i Kebir'de imam ve hatiplik görevlerinde bulunmuştur. Hafız-zâde Şeyh Ahmed Efendi'nin 1640 yılında vefatını müteakip aynı camide vaizlik yapmıştır. Vefat tarihi 1644 olan şair, Bursa Hacılar Mahallesi'ndeki Muallimhane haziresinde medfundur.

Şeyh Ahmed Efendi, İmam Yafi'î'nin (öl. 1366) *Ravzu'r-Reyâhîn fî Hikâyâti's-sâlihîn* adlı eserini Türkçeye çevirmiş, Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin (öl. 1234) tasavvufa dair eseri olan *Avârifü'l-ma'ârif* adlı eserini de *Şerefü'l-mülûk fî'l-Adâleti ve's-Sülûk* adıyla tercüme etmiştir. Bu eserlerin dışında Kâni'î mahlasıyla şiirler kaleme alan ve birçok tarih düşüren şairin Divançe'si de vardır (Atlansoy 1998: 260-262; Atlansoy 2011: 195-196; Hızlı-Yurtsever 2000: 115-116; Ekinci 2018: 530-531; Donuk 2016: 420-422; Müstakim-zâde 2000: 348a; Güzel 2023: 496-497; Bursalı Mehmed Tahir 2000: 387; Tuman 2001: 820; Mehmed Süreyya 1996: 866). Kaynaklar şiirlerine örnek olarak şu iki gazele yer verir:

Tarîk-ı 'aşka giden bî-nevâ nedür bilmez
Hevâ-yı dil-bere uyan hevâ nedür bilmez

'Aceb mi zâhide inkâr iderse eş'ârı
Bu hod teveccüh-i yâra bahâ nedür bilmez

El ucu ile dutar dutsa dest-i 'uşşâkı
Fütâdesiyle güzel merhabâ nedür bilmez

Gubâr-ı pâyine yüzler sürerdüm ol yârun
İzi tozını şakinur 'atâ nedür bilmez

Unutdı dür olalı **Kâni'**î makâmâtı
'Urûc-ı evci ko râstî nevâ nedür bilmez

Cân kulağına irdi seher sadâ-yı nev
Nevrûz irişdi âleme Hak'dan 'atâ-yı nev

Gülzâr içinde bülbül idüp hoş-terennümi
Sît-i hezâr virdi hezârân safâ-yı nev

Yüz tutdı gonca gonca ile yine tebensüme
Güller açıldı buldı şükûfe cilâ-yı nev

Ayyûka çıkdı zemzemesi ehl-i 'işretün
Âfâkı tutdı na'ra-i mestân edâ-yı nev

Ol şâh-ı hüsn ü hüsrev-i mülk-i melâhate
Hâlince **Kâni'**î de geçinür gedâ-yı nev (Donuk 2016: 421)

Şeyhî Mehmed Efendi, Şakâ'ik zeyli olan *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'sında şair hakkında şunları ifade eder:

“eş-Şeyh Ahmed. Mahrûsa-i Burusa'dan bedîdâr ve “Mü'ezzin-zâde Şeyh Ahmed Efendi demekle şöret-şi'âr olup tarik-ı 'ilm ü kemâle sâlik ve yevmen fe-yevmen terakkî-i vazîfe-i ma'rifete mâlik olduğdan sonra dânişver-i

şöhret-şi'âr ve nağme-i Dâvûdîsi mahâfil ü menâbir-i esâfil ü ekâbirde gûş-güzâr olmagın maskat-ı re'si olan mahrûsa-i mezbûrede Câmi'-i Kebîr'de imâm u hatîb olmuş idi. Bin elli târîhinde Hâfız-zâde Şeyh Ahmed Efendi yerine câmi'-i mezkûr va'ziyyesi dahı tevcîh olunup va'z u tezkîr ile kulûb-ı nâsı tenvîr üzere iken bin elli dört senesi hudûdında ihrâm-ı kefen be-miyân, 'âzim-i bihişt-i câvidân oldukda Hâcılar Mahallesi'nde vâkı'a Mu'allim-hâne'de defn olındı. Merhûm-ı mezbûr 'ilm ü ma'ârif ile meşhûr, sâhib-i tab'-ı selîm, mâlik-i zihn-i müstakîm idi. Âsârlarından Hazret-i İmâm Şâfi'î'nün Ravzu'r-reyâhîn nâm kitâbını Türkî inşâ ile terceme itdüklerinden mâ'adâ Kâni'î mahlası ile eş'âr-ı âbdârları vardır." (Ekinci 2018: 530-531).

Baldır-zâde Selisî, *Ravza-i Evliya* adlı vefeyât-nâmesinde bu bilgilere şöyle yer vermektedir:

"Burusevî ve sâlik-i râh-ı sevî olup Mü'ezzin-zâdelikle âvâz-ı iştihârı vâsıl-ı menâre-i çarh-ı devvâr olan Ahmed Çelebi'dir. Tarîk-ı 'ilme sâlik ve ma'rifete mâlik olup dânişmend-i hûşmend ve 'ilm ü ma'rifetle şöhre-bend oldukdan sonra cânib-i salâha mâ'il ve nagme-i Dâvûdîsi gulgule-endâz-ı mehâfil olmagla imâmet ü hitâbet semtine ragbet itmekle Câmi'-i Kebîr'de imâm u hatîb-i vâcibü'l-ihtirâm olup 'umdetü'l-vâ'izîn Hâfız-zâde Efendi 'âzim-i huld-i berîn oldukda yerine kürsî-nişîn oldı. Hakkâ ki zamânında müfessirîn ü hutebanın serbülendî olan Vâ'iz Ahmed Efendi kendi idi. Ma'rifet semtinde dahı ragbet ve ihtiyâr-ı gûşe-i kanâ'at eyledüğine telmîh ü işâret için Kâni'î tahallus idüp mahlas-ı mezbûr ile bî-şümâr târîh ü eş'ârı vardır. İmâm Yâfi'inin Ravzu'r-Reyâhîn nâm kitâbını Türkîye terceme idüp ol dürc-i ma'ârifde nice dürer-i letâ'if derc itmişdir. Bu hâl üzre güzârende-i eyyâm u leyâl iken bin elli dört senesinde irâdet-i melik-i müte'âl ile dâr-ı bekâyâ intikâl eyledi. Hâcılar mahallesinde vâkı' Mu'allim-hâne hazîresinde mütevârî-i hâk-i mezâr ve rûh-ı revânı andan tilâvet olinan Kur'ân-ı 'Azîmü's-şân envârî âsârından hissedârdır." (Hızlı-Yurtsever 2000: 115-116).

Müezzin-zâde hakkında en geniş bilginin yer aldığı İsmail Beliğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* adlı vefeyât-nâmesinde şair hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

"Sît ü sadâ-yı vasfı gûş-ı gerdûna resîde şehri-bihiştâsâ-yı Burusa'dan bedîdâr ve Müezzin-zâdelikle âvâz-ı iştihârı vâsıl-ı küngüre-i menâre-i çarh-ı devvâr olan Şeyh Ahmed Efendi'dür. Evvelâ tarîk-ı ilm ü kemâle sâlik yevmenfe-yevmen vezâ'if-i ma'ârifte mâlik olup dânişver-i şöhret-şi'âr ve nagme-i Dâvûdîsi mahâfil ü menâbir-i esâfil ü ekâbirde gûş-güzâr olmagın Câmi'-i

Kebîr'de imâm ve hatîb ve umdetü'l-vâ'izîn Hâfız-zâde Efendi 'azm-i huld-i berîn eyledikde yerlerine kürsî-nişîn olup bir nâsîh-ı edîb ü lebib idi. Hakkâ ki zamânında müfessirîn ü hutebânun ser-bülendi olan Ahmed Efendi kendü idi. Bin elli dört târihinde ihrâm-ı kefen-be-miyân 'âzim-i Ka'be-i bihişt-i câvidân oldıkda Hâcılar Mahallesi'nde vâki' mu'allim-hânede medfündür.

Azîz-i mezbûr sâhib-i tab'-ı selîm ve mâlik-i zihn-i müstakîm olup

چنان قناعت فخرم موافق طبعست
که دفع تشنکی یم میشود ز موج حصیر⁵

mazmûnı üzere sâkin-i künc-i kanâ'at olduklarına telmîh ü işâret için Kâni'î tahallus idüp fuhûl-i ulemâdan Burusa Kâzîsi Ahî-zâde Hüseyñ Efendi'nün mahdûmı Hasîbî Efendi'nün gazel-i latîfine bi-tarîki'n-nazîre bu iki gazel-i bî-bedeli meşk itmişlerdür:

... ve hazret-i İmâm Yafi'î'nün Ravzu'r-reyâhîn nâm kitâbını lisân-ı Türki'ye terceme idüp ol dürc-i ma'ârifde niçe dürer-i letâ'if derc itmişdür. Bu rivâyet menkûl-i sikât-ı sahîhu'l-kelimâtdur ki Hâfız-zâde esnâ-yı va'z u nasîhatde gâh-be-gâh devrân-ı sûfiyyeye seng-endâz-ı felâhan-ı itâle olup tanz ü teşnî'den hâlf olmamağın yevmen mine'l-eyyâm beyne'l-meşâyih mahbûbu'l-kulûb a'nî Şeyh Ya'kûb Efendi mezbûrun meclis-i va'zında hâzır olup bu dahl-i nâ-be-câ ve ser-zenîş-i bîhûde-edâdan dil-gîr olmağın

Kimse tutmaz nefesüm diyü yanarmış vâ'iz

Bir du'â eyleyelüm ana tutulsun nefesi

diyerek kıyâm idüp sa'âdet-hânelerine hırâm üzere iken reh-güzârda sâhib-i tercemeye mülâkî olup buyurırlar ki "Hâfız-zâde Efendi-i menhelü'l-azb-i insâfdan dûr, bugün bizi 'azîm bi-huzûr eyledi. Şimden girü sizin va'zınız istimâ' idelüm." didikde fi'l-vâki' birkaç eyyâm mürûrında Hâfız-zâde vedî'a-i rûh-ı revânı teslîm-i Hâfızu'l-ervâh idüp mesnedine şeyh-i mezbûr câ-nişîn olmuşdur." (Donuk 2016: 420-422).

Mehmed Fahreddin Bursevî, *Gülzâr-ı İrfân* isimli Bursa vefeyât-nâmesinde şair hakkında şu bilgileri aktarır:

"Mü'ezzin-zâde Şeyh Ahmed Efendi El-Vâ'iz: Şit ü sadâ-yı vasfı gûş-ı gerdûna resîde şehir-i bihiştâsâ-yı Burusa'dan bedîdâr ve Mü'ezzin-zâdelikle âvâz-ı iştihârî vâsıl-ı küngüre-i menâre-i çarh-ı devvâr olan Şeyh Ahmed Efendi'dir. Evvelâ tarîk-ı 'ilm ü kemâle sâlik yevmen-fe-yevmen vezâ'if-i

⁵ "Yoklukta azla yetinmem kişiliğime o kadar uygun ki denize olan susuzluğumu hasırın dalgaları gidermektedir."

ma'ârifeye mâlik olup dânişver-i şöhret-şi'âr ve nagme-i Dâvûdî'si mahâfil ü menâbir ve esâfil ü ekâbirde sâmi'a-güzâr olmanın Câmi'-i Kebîr'de imâm u hatîb olup Hâfız-zâde Şeyh Mehmed Efendi 'azm-i huld-i berîn eyledikte yerlerine kürsî-nişîn olup bir nâsîh-ı edîb ü lebbîb hakkâ ki zamânında müfessîrîn ü hutebâ miyânında ser-bülend ve akrân u emsâli 'indinde bî-mânend ve 'ulûm-ı bâhire vü fezâ'il-i zâhire ile şöhre-bend idi. Bin elli dört sâli hilâlinde 'andelîb-i âteşîn-beyân-ı nâtıkası lâl ve Sî-murg-ı rûh-ı latîfi kürsî-i 'âlem-i lâhûta intikâl ve mahfil-i bâlâ-yı evc-i 'alâya irtihâl edip belde-i mezbûrede Hâcılar Mahallesi'nde vâkı' mu'allim-hânede mütevârî-i rahmetgâh-ı İzed-i müte'âl olmuşdur. 'Azîz-i mûmâ ileyh sâhib-i tab'-ı selîm ve mâlik-i zihn-i müstakîm sâkin-i kûşe-i kanâ'at u muhibb-i meşâyih-i tarîkat vâ'iz-i bî-nazîr ve nâsîh-ı dil-pezîr idi. Künc-nişîn-i kanâ'at oldukların telmîh ü işâret için Kâni'î tahallus edip haylî eş'âr-ı pesendîdeleri zuhûra gelmiş ve İmâm Yâfi'nin Ravzu'r-Reyâhîn-nâm kitâbını Türki'ye terceme edip ol dürc-i ma'ârifede niçe dürer-i letâ'if derc etmişdir. Bu rivâyet menkûl-i sıkât-ı sahîhü'l-kelimâtdır ki sâlifü'z-zikr Hâfız-zâde Mehmed Efendi esnâ-yı va'z u nasîhatde gâh-be-gâh deverân-ı sûfiyyeye seng-endâz-ı felâhan itâle olup ta'n u teşnî'den hâlî olmanın yevmen mine'l-eyyâm beyne'l-meşâyih mahbûbu'l-kulûb a'nî Şeyh Ya'kûb Efendi Hazretleri mezbûrun meclis-i va'zında hâzır olup bu dahl-i nâ-be-câ ve ser-zenîş-i bîhûde-edâdan dil-gîr olmanın

Kimse tutmaz nefesüm diyü yanarmış vâ'iz

Bir du'â eyleyelüm ana tutulsun nefesi

diyerek kıyâm ve zâviye-i 'aliyyelerine hırâm üzre iken reh-güzârda sâhib-i tercemeye mülâkî buyururlar ki Hâfız-zâde menhelü'l-'azâb insâfdan dûr bizi bu gün 'azîm bî-huzûr eyledi. Şimden gerü sizin va'zınızı istimâ' idelim dedikte fi'l-vâkı' bir kaç eyyâm mürûrunda Hâfız-zâde vedî'a-i rûh-ı revânı teslîm-i hâfızu'l-ervâh eylemiş mesnedine şeyh-i mezbûr câ-nişîn olmuşdur." (Güzel 2023: 496-497).

I.2. DEVLETÜ'L-UŞŞÂK

I.2.1. Eserin Şekil Özellikleri

I.2.1.1. Adı ve Yazılış Tarihi

Müezzîn-zâde, Hâtîmetü'l-kitâb bölümünde eserine *Devletü'l-Uşşâk* adını verdiğini belirtmiştir. Allah'ın yardımı ile tamamladığı kitabına bu ismi uygun gören şair, bu manzum eserin peygamber övgüsü olduğunu belirtir:

Bi-ḥamdi'llâh ki söz irdi tamâma
Göñülüm fâş ola Rûma vü Şâma (1456)

Ziyâ-baḥş ola bu bezme bu dîvân
Bula erbâb-ı 'irfân içre 'unvân (1457)

Ḥaḫûñ 'avni ile çün buldı itmâm
Didüm pes Devletü'l-'Uşşâk bunâ nâm (1458)

Bu ol faḫr-ı cihânuñ midḫatidir
Bu 'uşşâkuñ şu başı devletidir (1459)

Müezzîn-zâde, klasik Türk edebiyatı geleneğine uyarak eserinin tamamlanma yılını aşağıdaki tarih kıtasıyla ifade eder.

Bi-ḥamdi'llâh kitâbum buldı gâyet
İrişdi dergeh-i Ḥaḫdan 'inâyet (1470)

Hemân dem didi dilüm düşd[i] târiḫ
Ümidüm yâ Ḥabîballâh şefâ'at (1471)

Bu kıtadaki “Ümidüm yâ Ḥabîba'llâh şefâ'at” mısraındaki harflerin sayı değerleri toplandığında mesnevinin yazım tarihi olan H 1045 (M 1635-36) senesi ortaya çıkmaktadır. Müezzîn-zâde'nin XVII. asrın ilk yarısında kaleme aldığı *Devletü'l-Uşşâk*, mevlid yazma geleneğinin bu asırda da devam ettiğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

I.2.1.2. Telif Sebebi

Klasik Türk edebiyatında müelliflerin, dinî-ahlaki metinler kaleme almasındaki maksatlarından biri de kuşkusuz arkalarından hayır duaya vesile

olacak bir eser bırakma arzusudur. Bu bağlamda Müezzîn-zâde *Devletü'l-Uşşâk*'ı yazma sebebini izah ederken arkasında hayır duaya vesile olacak bir kitap bırakma gayesinin olduğunu açıkça dile getirir. Müezzîn-zâde günah ateşinde yanan kalbine bu eserle bir su serpilmesini ve dertli canına bir deva ulaşmasını umar. Şair ayrıca bu eserle Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmayı da ümit eder:

Ey Mü'ezzîn-zâde oldur zîra maşşûdum hemân
Bu kitâb ola benümçün bâ' iş-i hayr-ı du'â (30)

Bu günâh odına yanmış kalbüme irişe âb
Bu cünâh derdine düşmüş cânuma ire devâ (31)

Gel berü ' aşk-ile çağır e's-şalâtü ve's-selâm
Tâ şefâ' at ide saña ol re'îsü'l-enbiyâ (32)

I.2.1.3. Nazım Şekli

Mevlid türündeki pek çok eser gibi *Devletü'l-Uşşâk* da esas itibarıyla mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bununla birlikte eserde, kaside formunda kafiyelenmiş otuz bir manzume, iki kıta, üç nazım ve vasıta olarak değerlendirilebileceğimiz üç matla beyti gibi farklı nazım şekilleri de yer almaktadır. Toplam 1471 beyitten müteşekkil olan *Devletü'l-Uşşâk*'ı bugüne kadar neşredilmiş olan mevlid metinleri göz önünde bulundurulduğunda -mevcut beyit sayısı itibarıyla- hacimli mevlid metinleri içerisinde değerlendirmek mümkündür.

I.2.1.4. Vezni ve Kafiye Yapısı

Müezzîn-zâde, eserin mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı manzumelerinde 16 kez aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ve 11 kez de mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıplarını tercih etmiştir. Kaside ve kıta formunda kafiyelenmiş manzumelerde ise 18 kez mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, 11 kez fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, birer kez de müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün ve mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıplarını kullanmıştır.

Devletü'l-Uşşâk'ta dikkat çekecek ölçüde farklı aruz kalıplarına yer verilmesi esasen Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerde görmeye alışkın olduğumuz bir durumdur. Bu meyanda *Devletü'l-Uşşâk*'taki farklı aruz

kalıplarının kullanımını, *Vesîletü'n-Necât* ve *Muhammediye* gibi eserlerin tesiri dâhilinde değerlendirmek mümkündür. Zira bu tür şaheserler, sonraki dönemlerde yazılan metinlere örnek olmuş ve çoğu zaman daha geç dönemlerde yaşayan şairler dahi bu şaheserlerin tesirinde kalmış ve kaleme aldıkları eserlerinde onlardan büyük ölçüde istifade etmişlerdir.

Vezni kusurlu olan az sayıda beytin bulunduğu *Devletü'l-Uşşâk*'ta imale, med, zihaf, vasl (ulama) gibi aruz hususiyetlerine çokça başvurulduğu görülmektedir.

Eserde, sonu ünsüzle biten (kapalı) bir hecenin kendisinden sonra gelen kelimenin ünlüsüne bağlanmak suretiyle açık okunması olan **vaslın** pek çok örneği mevcuttur:

Anı kim evvel **añ**duķ evvel **oldur**
 amu Őhler hep **ol** Őulana uldur (33)

Ol urdı  aleme unki bināyı
Ol eyler zātına lāyıķ Őenāyı (35)

Şol evveldir arıdır ibtidādan
Şol āhirdir berīdir intihādan (36)

Eserde fazlaca kullanılan bu vaslın yanında yine aruz tasarruflarından olan hece dūşmeli ünlü ulamalarının da çokça kullanıldığı görülmektedir:

Neyi kim gördi ise söyledi hep
 Resūle kend**ö**zin medħ eyledi hep (49)

Ki ben bir kimse yaratsam gerekir
 Anı yerde ĥalīfe**_e**tsem gerekir (57)

Melekler ün işitdi bu ĥitābı
Ki_olara Ĥaķ alab ıldıı  itābı (67)

ullara Őāhid yetiŐür hem nezīr
Ki_eyledük seni sirāc-ı ĥoŐ-münīr (179)

Bir A rābī gibi irdi apuya
 Selām itdi diler **ki_ire** apuya (1326)

Didi kim geldi bir A' rābī hemān
Destūr ister ki_ire ıapuña bu ān (1336)

Devletü'l-Uşşâk'ta en sık görülen aruz hususiyeti, dönemin hemen tüm eserlerindeki gibi, kısa olan bir heceyi vezin gereği uzun okumak olan **imâle**dir:

Kimi idersin ' azîz [ü] muhterem
Kimi idersin zelîl [ü] bî-nevā (7)

Anı kim men' ide sen itseñ ' aḫā
Anı kim redd ide sen itseñ ḫazā (9)

Muṣṭafā Ḥaḫḫı anı redd eyleme
Varıcaḫ ḫazretüñe rûz-ı cezā (20)

Eserde, vezin zarureti dolayısıyla kimi uzun heceleri “bir uzun, bir kısa” şeklinde iki hece okumak olan **meddin** de çok sayıda örneği mevcuttur:

Ṭāyenüñ bir oğlı vardı **ba**htlu
Anasına didi bir gün ey ulu (244)

Anı el-ḫıṣṣa aluben gıtdiler
Varuben bir **cāy**gāhā yıtdiler (256)

Eyitdi kim ola ḫaşd ide saña
Velîkin yā Resûlallāh baña (1311)

Devletü'l-Uşşâk'ta vezin gereği uzun olan bir hecenin kısa yahut bir buçuk (medli) hecenin bir hece olarak okunduğu **zihaf** örneklerine de sıkça rastlanmaktadır:

Ki **ḫā**kden yaraduruven didi anı
Ḳamudan a' lem a' zam ' ālîṣānı (58)

Varuben iblîse anı beyān eylediler bir bir
İṣidüp eyledi feryād [d]idi irdi bize āfāt (166)

Gördi Aḥmed **rāzī** olmadı aña
Didi ṭāye n'ola dest**ūr** vir baña (248)

Ḳapu açuñ didi kim var didiler
Didi Cibr**ī** saña kim **yār** didiler (501)

Devletü'l-Uşşâk'ta mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla kaleme alınan on sekiz manzumenin on biri, mısra içi **kafiy**eleriyle musammat özelliği arz eder.

Gel imdi e'ş-şalât it **yād** bu dem 'aşḳ-ile ey **dil-şād**
Olasın ṭamudan **āzād** bulasın cennet-i **ḥavrā** (1)

İşit mevlüdün ol **ḥānuñ** şafāya ḡarḳ ola **cānuñ**
İrişe fazl-ı **Raḥmānuñ** ide maḳşūduñı **i'tā** (2)

Gel ey cān eyle **istikbāl** ki geldi server-i **eşḥās**
Yüz ur pāyına ol **pā-māl** kim oldur mefḥar-ı **eşḥāş** (821)

Ta' ayyün eyledi çün **māñ** ta' alluḳdan idüp **āgāñ**
Görindi gözlere **nā-gāñ** cemāl-i dilber-i **eşḥāş** (822)

Müezzin-zâde'nin mısra başı ses benzerliklerinden de istifade ettiği görülür. Mısra içi kafilenmiş olan aşağıdaki manzumede mısra başında tekrar eden sözcükler, önemli bir ahenk unusuru oluşturur.

Elâ ey 'āşḳ-ı **ḥazret** ne söyler diñle bu **vaşşāf**
Elâ ey **lâyıḳ**-ı 'izzet Muḥammedin işit **evşāf**

...

Aña virmişdi bir 'ilm ol iderdi 'ilm-ile **ḥilm ol**
Ki hergiz itmedi **zūlm ol** degüldür cā'ir ü hem **cāf**

Aña virmişdi bir **fazl ol** anı itmiş idi **cezl ol**
Anı eylemedi 'azl ol anı itmedi **istihfāf**

Aña virmişdi bir **ḳadr ol** ki buldı ḳadr-ile **şadr ol**
Anı ḳılmışdı bir **bedr ol** ki olmaz sermedi **ḥussāf**

Aña virmişdi bir **faqr ol** iderdi faqr-ile **faqr ol**
Çılurdu dā'imā **şükr ol** ki hîç itmezdi **istinkâf**

...

Aña virmişdi bir **keşf ol** aña irgürmedi **kesf ol**
Ki olmaz dil ile **vaşf ol** ne deñlü söylese **vaşşâf** (1133-1142)

Müezzin-zâde kafiyeli kelimelerde genellikle aynı dildeki sözcüklerden istifade etmiş bazen de birini Türkçe diğerini Arapça veya Farsça kelimelerden tercih etmiştir:

Her kim anı sevmeye cāndan ' **azîz**
Cümle nâsdan aṭa ana oğl u **kız** (97)

Aḥmedüñ aṭasıdır ol yüzi **aḳ**
Bil sa' âdet irgürüpdür aña **Ḥaḳ** (121)

Devletü'l-Uşşâk' ta mücerred kafiyenin yanı sıra mürekkeb kafiyenin tüm çeşitlerine yer veren Müezzin-zâde, pek çok beyti de redifli bir şekilde kaleme almıştır. Rediflerin ek hâlinde bulunduğu gibi birden fazla kelimedden oluştuğu da görülür:

Her ṭarafdan gelür **idi fevc fevc**
Hep Müselmān olur **idi fevc fevc** (444)

Neyi kim gördi ise söyledi **hep**
Resûle kendözin medḥ eyledi **hep** (49)

Bu kez v[âzih] ḥiṭāb eyledi **Allāh**
Meleklerle ' itāb eyledi **Allāh** (61)

Çok sayıda kafiye kusuru bulunan *Devletü'l-Uşşâk'* ta birden fazla kafiyeeye sahip (zû-kafiyeteyn/zü'l-kafiyeteyn) beyit örneklerinin de yer aldığı görülür:

Şol evveldir **arıdır ibtidādan**
Şol āḥirdir **berīdir intihādan** (36)

Çü bildük evvel [ü] **āḥir ebeddir**
Ne şübhe bāṭın [u] **zāḥir aḥaddır** (39)

1.2.2. Eserin Türü

Devletü'l-Uşşâk'ın, muhtevası yönüyle incelendiğinde, mevlid türü eserler arasında değerlendirilmesi mümkündür. Hz. Muhammed'in hayatı ve şahsiyetinin anlatıldığı eserler genel olarak siyer türü metinler arasında değerlendirilir. Siyer türü eserler arasında Hz. Muhammed'in hayatının bazı kesitlerinin daha ayrıntılı işlenmesi dolayısıyla zamanla yeni türler ortaya çıkmıştır. Mesela, Hz. Muhammed'in doğumunu esas alan metinler mevlid, mucizelerini anlatan metinler mucizât, miracını anlatan metinler mirâc-nâme türü eserler olarak kabul görmüştür. Tüm bu türler içerisinde en fazla rağbet bulan, *Vesîletü'n-Necât* dolayısıyla mevlid olmuştur. Mevlid türü metinlerde sadece Hz. Muhammed'in doğumu değil, genellikle kâinatın yaratılması, Hz. Muhammed'in dünyaya gelişiyle beraber nurunun Hz. Âdem'den itibaren kendisine kadar geçişi, soyağacı, doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü hadiseler, çocukluğu, gençliği, peygamberliği, mucizeleri, miracı, güzel ahlakı, fiziki yapısı ve vefatı gibi konulara da değinilmektedir.

Devletü'l-Uşşâk'ta sırasıyla âlemlerin yaratılışı, Hz. Âdem'in hilkati, nur-ı Muhammedî'nin intikali, Âmine Hanım'ın hamileliği, Hz. Muhammed'in dünyaya gelişi, doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü hadiseler, sütanneye verilmesi, çok kısa olarak annesinin ve dedesinin vefatı, Hatice ile evlenmesi, nübüvveti, miracı, hicreti, mucizeleri, bazı fetihleri, veda haccı, ahlakı, evsafi ve vefatı gibi konular işlenmektedir. Müezzin-zâde, eserin hacimli olması itibarıyla çoğu mevlid metinlerine göre Hz. Peygamber'in yaşamıyla ilgili daha fazla konuya değinme imkânı bulmuştur. *Devletü'l-Uşşâk*'ta işlenen konuların ekseriyeti diğer mevlid metinlerinde de ele alınan bahisler arasında yer almaktadır.⁶ *Devletü'l-Uşşâk*'ta Müezzin-zâde, *Vesîletü'n-Necât* başta olmak üzere kimi mevlidlerde ve dinî muhtevalı eserlerde zikr olunan tasliye beyitlerine yer vermiştir. Ayrıca şair bu eserin türüyle ilgili iki beyitte mevlid kelimesini kullanmıştır⁷:

⁶ Mesela bk. Süleyman Eroğlu, "Hamdullah Hamdî ve Mevlidî", Mevlid Külliyyatı, C II, DİB Yayınları, Ankara, 2016, s. 155-259; Rıfat Kütük, Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-eşan İsimli Mevlidî, Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum, 2018.

⁷ Mevlid kelimesinin Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye*'sinde de geçtiği bilinmektedir. "Yenile mevlidim çıksın cihana / Egerçi söylenür dehren fe-dehrâ" (Çelebioğlu 2018: 211). Fakat bu eser mevlidin bazı bölümlerini ihtiva etse de farklı konulara ağırlık vermesi sebebiyle dinî-destânî bir eser olarak değerlendirilmiştir (Çelebioğlu 2018: 88; Köksal 2011: 29).

İşit **mevlûdım** ol hānuñ şafāya ğarķ ola cānuñ
İrişe fazl-ı Raḥmānuñ ide maķşûduñı i' tã (2)

Didüm **mevlid** ü mi' rācın kemālâtından efvācın
Diyem anuñ da bir kaçın eger keşf eyleye keşşāf (1134)

Yukarıdaki beyitte görüleceği üzere Müezzîn-zâde, mevlidin yanı sıra eserinde özellikle miraç hadisesini de işlediğine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamberin miracı, mevlid müelliflerinin üzerinde özellikle durduğu bir mevzudur. *Devletü'l-Uşşâk*'ta da miraç bahsine detaylı olarak yer verilmiştir.

1.2.2.1. Vesîletü'n-Necât ile Karşılaştırılması

Türk edebiyatı tarihi boyunca mukaddes metinlerin dışında yazıldığı günden itibaren geniş kitleler tarafından okunan ve rağbet gören ender metinlerden biri de *Vesîletü'n-Necât*'tır. Bu eser Anadolu'da Hz. Muhammed'e duyulan sevginin coşkun bir ifadesi olmuştur. Bir kurucu metin olan *Vesîletü'n-Necât* kendisinden sonra pek çok mevlidin yazılmasına vesile olmuş, bu dönemden sonra yazılan hemen tüm mevlidleri gerek şekil gerekse muhteva bakımından az veya çok etkilemiştir. *Devletü'l-Uşşâk* ile *Vesîletü'n-Necât* karşılaştırıldığında bazı benzerliklerle beraber farklıların da söz konusu olduğu görülmüştür.

Müezzîn-zâde eserini Süleyman Çelebi'nin mevlidinden 226 yıl sonra kaleme almıştır. Süleyman Çelebi *Vesîletü'n-Necât*'ta aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını tercih etmiş, Müezzîn-zâde ise eserin mesnevi formunda nazma çektilen bölümlerinde biri *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* diğeri *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* olmak üzere iki ayrı kalıp tercih etmiştir. Müezzîn-zâde eserinde mesnevi dışında farklı nazım şekillerini de kullanmış ve bu formlarda çeşitli aruz kalıplarını tercih etmiştir. *Vesîletü'n-Necât* neşir farklarına göre 800⁸, 732 ve 480⁹ beyitten oluşmaktayken, *Devletü'l-Uşşâk* yaklaşık iki katı hacimde olup 1471 beyitten müteşekkildir. Müezzînoğlu *Devletü'l-Uşşâk*'ta tasliye olarak nitelendirebileceğimiz sekiz farklı beyti dokuz yerde kullanmış, aynı beyitleri en fazla iki kere tekrarlamıştır. Müellif bu beyitlere daha çok bölüm geçişlerinden ziyade ara geçişlerde yer vermiştir. *Vesîletü'n-Necât* ta,

⁸ M. Fatih Köksal, *Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât*, TDK Yayınları, Ankara, 2022.

⁹ F. Kadri Timurtaş, *Mevlid Süleyman Çelebi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980.

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk-ıla derd-ile eydün es-salât¹⁰

beyti konu geçişlerinde tekrar etmektedir. *Devletü'l-Uşşâk*'ta bu beyte benzeyen

Dilerseñ göresin ol nūr-ı zâtı
Eyitgil e's-şalâtü ve's-şalâtı (1095)

ile

Ger dilerseñ bulasın 'âlî-mağâm
Derd-ile di e's-şalâtü ve's-selâm (454)

beyitleri zikredilmektedir. Ayrıca müellif *Vesîletü'n-Necât*'ı kaynak olarak da kullanmıştır. *Devletü'l-Uşşâk*'ta geçen bir beyit Süleyman Çelebi'nin mevlidinden olduğu gibi alınmıştır:

Çün Muhammed gelmesi oldı yakın
Çoq 'alâmetler belürdi gelmedin (124)

Eserde Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan bazı kelime ve eklerin tercih edilmesinde *Vesîletü'n-Necât*'ın etkisi görülmektedir. Her ne kadar *Vesîletü'n-Necât* örnek olarak alınsa da *Devletü'l-Uşşâk*'ta yaşadığı dönemin de etkisiyle olsa gerek Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitler Süleyman Çelebi'nin mevlidi ile Müezzinoğlu'nun eseri arasındaki benzer söyleyişleri göstermektedir. Özellikle ortak kelimelerin tercih edilmesi dikkat çekicidir.

<i>Vesîletü'n-Necât</i>	<i>Devletü'l-Uşşâk</i>
Ger Muhammed olmaya idi ayân Olmayıardı zemîn ü âsumân (72)	Ger Muhammed olmaya-y-ıdı 'ayân Olmaz idi bu zemîn [ü] âsumân (103)
Ger Muhammed gelmeseydi âleme Tâc-ı izzet inmez idi Âdem'e (74)	Ger Muhammed bulmaya-y-ıdı vücüd Olmaz idi Âdeme 'izz [ü] sücüd (104)
Ceddi oldugı-y-içün anun ol Hafıl Nârı cennet kıldı ana ol Celîl (79)	Ceddi olduğüçün anuñ İbrâhîm Nârı gülzâr itdi aña ol Raḥîm (106)
Magrib ü maşrıkdâ ikisi anun	Birini dikdiler şarḫa birisini daḫi garba

¹⁰ Bu çalışmada *Vesîletü'n-Necât*'tan yapılan alıntılar için M. Fatih Köksal (2022) tarafından hazırlanan eserden faydalanılmıştır.

Biri tamında dikildi Kâbe'nün (205)	Birisin Ka'be şamına diküben gıtdiler bi'l-bât (150)
Âmine eydür çü vakt irdi tamâm Kim vücûda gele ol Hak vehbeti ¹¹ (227)	Çünkü kıldı anası şamlın tamâm Kim zühûra gele ol hayrû'l-enâm (130)
Geldi bir ak kuş kanadıyla revân Arkamı şıgadı kuvvetle katı (231)	Pes andan geldi bir ak kuş şıgadı arşamı şatı Hemân dem toğdı ol sulţân cihânı şıtdı tenvirât (152)

Muhteva açısından iki eser kıyas edildiğinde *Devletü'l-Uşşâk*'ta zikredilen Hz. Muhammed'in sultaneye verilmesi, annesinin ve dedesinin vefatı, Hz. Hatice ile evlenmesi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Müslüman oluşu, bazı fütühatı, veda haccı ve Ukkaşe hikâyesi¹² gibi konular, *Vesiletü'n-Necât*'ta yer almamaktadır.

Süleyman Çelebi'nin mevlidinde bahsedilmeyen bazı mucizelerin, Müezzîn-zâde'nin *Devletü'l-Uşşâk*'ında aktarıldığı görülür.

Süleyman Çelebi eserini kaleme alırken kullandığı kaynakları metinde belirtmemiştir. Müezzinoğlu yararlandığı kaynaklardan bir kısmının adını vermiştir. Ayrıca hadisleri aktarırken ravilerin ismini zikretmiştir:

Söyledi Câbir işit bir hoş haber
Kim **Meşâbîh**de gelüpdür mu' teber (928)

Enesden eyledi râvî rivâyet
Ki **Seb' iyyâda** geldi kıl dirâyet (1433)

1.2.3. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Edebiyat tarihinde, sanat endişesinden ziyade toplumun geneline hitap eden bir eser vücûda getirme kaygısıyla kaleme alınan metinlerde müellifler, daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen göstermişlerdir. Özellikle dinî

¹¹ Bu beyit Metin Akkuş tarafından hazırlanan neşirde şu şekilde yer almaktadır: “Âmine ider çü vakt oldı tamâm / Kim vücûda gele ol hayrû'l-enâm” (2016: 80).

¹² Bu hikâye bazı mevlid metinlerinde geçmektedir. Mesela bk. Ahmet Günşen, “İpsalalı Ebu'l-Hayr ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı II*, İstanbul, DİB Yayınları, 2016, s. 78-81; Semra Tunç, *Ârif Hayatı-Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 900-906; Esat Coşan, “İslamî Türk Edebiyatında ‘Ükkâşe Hikâyesi’”, *Ankara Üniveristesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S XXVI, 1983, s. 281-282.

içerikli eserlerde bu bağlamda genellikle sanat kaygısı ikinci plana çekilerek sade bir dil tercih edilmiştir. Bu türden eserler içerisinde zikredebileceğimiz *Devletü'l-Uşşâk*'ta da yazıldığı döneme nazaran *Vesiletü'n-Necât* ve *Muhammediye* gibi eserlerin de tesiriyle büyük ölçüde sade bir dilin kullanıldığı görülür. Eserin muhtevası ve telif sebebine binaen Arapça ve Farsça yapıli terkipler ile ağır, ağdalı ifadelere fazlaca yer verilmemiştir. Daha çok kaside formunda yazılan manzumelerde olmak üzere bazen ikili ve üçlü Farsça yapıli tamlamalar kullanılmıştır. Kimi zaman, yazıldığı dönemin tesiriyle olsa gerek, fazlaca kullanılmayan Arapça ve Farsça kelimeler de tercih edilmiştir:

Elâ ey ' aşık-ı hâzret ne söyler diñle bu vaşşâf
Elâ ey lâyıķ-ı ' izzet Muḥammedin işit evşâf (1133)

Olasın ' âleme çü fâş idüp taḥsîn ü [hem] şâbâş
İşigüñde koyalar baş kamu efrâd-ile ezvâc (284)

Aşl-ı şânî içre nev'-i ekvîyâ
Kim olardır kuṭb-ı tâc-ı evliyâ (429)

Müezzin-zâde bazı bölümlerde *Muhammediye*'deki gibi konuyla ilgili çok sayıda hadise yer vermiştir. Eserde bazı hadisler edebiyatımızdaki hadis tercümeleri gibi manzum olarak şairin dilinden Türkçeye aktarılmıştır.

Ḳavluḥü 'a[leyhi's-selâ]m "Fazzaltü ale'l-enbiya'i bi sitti, cevâmi'a'l-kelimi ve nuşirtü bi'r-ru'bi mesîrete şehrin ve uḫillet liye'l-'arzu mesciden ve ṭahûran ve ersiltü ile'l-ḫalki kâffeten ve ḫutime biye'n-nübüvvet." Şadeḳa Resûlu'llâh.

Beni Ḥaḳḳ enbiyâdan ekmel itdi
Ki altı nesne ile efzâl itdi

Biri bu kim kelâmum itdi câmi'
Feşâḫatda belâgatda cevâmi'

İkincisi budur kim itdi manşûr
Ḳılup düşmenlerümi ḫor u maḳḫûr

İder küffâra eyle dehşetüm dir
Bir aylık yola gider heybetüm dir

Budur üçüncü kim māl-ı ğanā`im
Helâl oldu baña dünyâda dâ`im

Budur dördüncü yiryüzün tamâmet
Baña mescid idüp virdi şahâret

Beşinci kâffeten halka beni ol
Risâletle virüpdü müstemi` ol

Budur altıncısı aña eyâ ol
Beni gönderdi hatmü`l-enbiyâ ol (1076-1083)

Eserde bazen de sadece konuyla ilgili ayet ve hadisler iktibas edilmiştir:

Nefsleriçün itmediler iddihâr
“Şadekû mâ`âhedu`llâhe”¹³ a yâr (431)

Çün fenâ için kurılmışdır binâsı`âlemün
“Küllü şey`in hâlikün illâ”¹⁴ İlah-ı müte`âl (1265)

Devletü`l-Uşşâk`ta söykenmek, kagırmak, kancaru, çigni, kakımak, ive
ive, konşu, kızlık, iltmek, niçü, kayu, yasanmak ve sag gibi arkaik kelimelelere
rastlamak mümkündür. Eserde Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan -
ısar/-iser (olırsarın), -gıl/-gil (ulaşdurgıl, iletmegil) -uban/üben, (duruben) -van/-
ven (degülven), updur/-üpdür (irgürüpdür), -avuz/-evüz (idevüz) gibi eklerin de
çokça tercih edildiği görülmektedir:

Didi kim **niçü** geç geldün`ayân it
Sebeb n`oldı nedir hikmet beyân it (713)

Didi yâ Şiddîk şakın itme **kayu**
Biledür bizümle ol Settâr hû (806)

¹³ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ “Allah`a verdikleri sözü yerine getirdiler” (Ahzab 33: 23).

¹⁴ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ [“Onun zatından] başka her şey yok olacaktır.” (Kasas 28: 88).

- Anasına atasına ‘aṭâ kı1
Kerem kı1 **yarlığa** maḥv-1 ḥaṭâ kı1 (1463)
- Pes **ulaşdurğıl** şalât-ile selâm
Bizden anuñ ḥazretine dâ’imâ (15)
- Ṭurma imdi şimdi sözüñ fırsatıdır bī-gümân
Bil yakında olırsarsın bī-nişân [u] bī-edâ (24)
- Gel kerem kı1 sen beni ol Ḥazrete iletmegil
Zîra kim lâyıķ **degülven** iderem andan ḥicâb (75)

Mevlid metinlerinin çoğunda ve bazı dinî eserlerde müşterek bir özellik olarak tercih edilen Hz. Peygamber’e salat ve selam getirmeyi telkin eden beyitler bulunmaktadır. Tasliye beyti olarak da isimlendirilen bu beyitler özellikle bölüm geçişlerinde bazen hiç değışmeden bazen de farklılıklarla yer alır. Müezzinoğlu *Devletü'l-Uşşâk*'ta tasliye olarak nitelendirebileceğimiz 8 farklı beyti, 9 yerde kullanmış aynı beyti en fazla iki kere tekrarlamıştır. Şair aşağıdaki beyitlerde onun temiz ruhuna salavat getirmeyi, gece ve gündüz ona dua etmeyi tembihler. Ona göre, zatının nurunu görmek, yüce bir makama ulaşmak, huzur bulmak gibi lütuflara nail olmak için salavat getirilmelidir:

- Bu söze yok durur hiç ḥadd-i ğâye
Şalavât rûḥ-1 pāk-i Muştafâya (72)
- İdevüz ger anı öz enver kelâm
Gel berü di e’ş-şalâtü ve’s-selâm (109)
- Ger dilersen bulasın ‘âlî-maḥâm
Derd-ile di e’ş-şalâtü ve’s-selâm (454)
- Dilersen göresin ol nūr-1 zâtı
Eyitgil e’ş-şalâtü ve’s-şalâti (1095)
- İrişdi cân [u] dil bunda şafâya
Şalât-1 rûḥ-1 pāk-i Muştafâya (1320)

Mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün
Şalāt-ile selām aña dün [ü] gün (1335)

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
Rūh-ı pāk-ı Muştafāya şalavāt (1352 / 1400)

Mefā' ilün mefā' ilün fa' ālāt
Resülün rūh-ı pākine şalavāt (1424)

Eserde bunun haricinde vasıta olarak nitelendirebileceğimiz bazı beyitler tekrar edilmiştir. Daha çok bölüm geçişlerinde ve ara geçişlerde yer verilen bu beyitlerde kâinatın yaratılma sebebi olan Hz. Muhammed'in üstün yönleri daima hatırlanması temennisiyle zikredilmiştir:

Zihî sulţān Muḥammed kim olupdur ḥāk-pāyı eflāk
Zihî zî-şān Muḥammed kim denildi şānına “levlāk”¹⁵

Zihî envār-ı Yezdānī ki Sübhāndan açar perde
Zihî esrār-ı Subḥānī ki irişmez 'aql u fikr idrāk
[(492, 493) / (524, 525) / (645, 646)]

Muḥammed çün zühür itdi bilindi vaḥdet-i Yezdān
Cihānı pür-sürür itdi kim oldur raḥmet-i Raḥmān (153 / 169)

Muştafādır maḳşad-ı kevn [ü] mekān
Muştafādır merşad-ı cān [u] cihān (211 / 270 / 820)

Müezzin-zāde'nin bu eseri kaleme almaktaki amacı Hz. Muhammed'in faziletini ve üstünlüğünü ortaya koymaktır. Bu gayeyle dinî ve ahlaki metinlerde olduğu gibi *Devletü'l-Uşşâk*'ta da bazı nasihatlere yer verildiği görülür. Müezzin-zāde nasihat üslubu içerisinde Hz. Peygamber'in güzel ahlakından hisse alınmadığı sürece ona layık ümmet olunamayacağı, onun örnek yaşamından çıkartılması gereken pek çok dersin olduğunu ifade eder:

¹⁵ “Levlāk levlāk le-mâ halaktu'l-eflāk” الْأَفْلَاقُ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ [Ey Muhammed (sav)], **sen olmasaydın**, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

Gel imdi gör bu ahlâkuñ ki var mı birisi sende
Ya nice ümmet olursın pes eyle hâlûñe inşâf (1154)

Her ne kadar sanat endişe ile kaleme alınmış bir metin olmasa da *Devletü'l-Uşşâk*'ta teşbih, tenasüp, tezat, mübalağa, telmih, cinas, tekrar ve rücu gibi sanatlara sıklıkla yer verildiği görülür.

Teşbih:

Gel ber[i] ey bülbül-i dil kıl bu gülşende şadâ
Aç ma'ânî güllerini eyle 'uşşâka şalâ (23)

Deñizler ger midâd olsa kalem olsa kamu eşcâr
Kamu evrâk olup kâğıd yazarsa cümle maḥlûkât (138)

Şecer kalmaya 'âlemde dükene âb-ı deryâlar
Bulurız mâyeler illâ güneşden iki üç zerrât (139)

Ceddi olduğıün anuñ İbrâhîm
Nârî gülzâr itdi aña ol Raḥîm (106)

Nesl-i İsmâ'ilden olduğıün ol
Kesmedi sikkîn anı kıldı nükûl (107)

I.2.4. Eserin Muhtevası

Devletü'l-Uşşâk, hâlihazırda mevcut tek nüshası itibarıyla baş kısmı eksik, sadece son üç beyti bulunan, kıta formunda kafiyelenmiş bir manzumeye başlar. Tevhide dair olması muhtemel bu eksik manzumede Müezzîn-zâde Hz. Muhammed'e salavat getirerek onu aşk ile yâd edenin cehennemden kurtulup cenneti bulacağını, onun mevlidini işitenin canının safaya gark olacağını ve Allah'ın fazlıyla maksuduna ulaşacağını ifade eder. Daha sonra "Münacat" başlığıyla Allah'a yakarışa başlayan Müezzîn-zâde, Kadim, Kadir, Hay ve Baki olan, sayısız nimetler ihsan eden Allah'ın hikmet ve kudretinin büyüklüğünden, padişahların onun kapısında birer köle olduğundan ve insanları dilerse aziz dilerse hakir kılabileceğinden söz eder. Müellifin söylediği üzere ol emriyle bütün kâinatı var eden Allah'ın, olma demesi hâlinde her şey yok olur. Gece ve gündüz, gizli ve aşikâr olan her şey onun ilmindedir. Hikmetiyle zemin sakin,

kudretiyle felek devvar olur. O, Âdem'i siyah topraktan yaratıp, âlemi onunla aydınlatmıştır. Hz. Muhammed'i âlemlere rahmet olarak gönderip cihanı şenlendirmiştir. Bu yüce zata dua ve selamının ulaşmasını isteyen Müezzîn-zâde, bütün yolda kalmışlara yardım eden, dertlilere deva veren Allah'ın kendisini fazlıyla affetmesini, adaletiyle ateşten uzak tutmasını niyaz eder. Huzuruna gelmeye layık bir fiil işlemediğini; fakat rahmetini ümit ettiğini dile getirir. Hz. Muhammed'i şefaathçi yapan müellif, eksiklerinin çok olduğunu söyleyerek kıyamet günü ilahî huzurdan reddedilmemeyi diler. Müezzîn-zâde, bunların arkasından söylediği on beyitlik bir manzumeye esas konuya giriş yapar. Bu manzumede gönül bülbülünün gül bahçesinde ses vermesini ve mana güllerinin açılmasını diler. Bu vefası olmayan fani dünyada bir yadigar bırakmak isteyen şair, ardından hayır dua edilmesine ve günahla yanmış kalbine bir su serpilmesine vesile olması için bu eseri kaleme aldığını ifade eder. [23-32]

Müezzîn-zâde, "Fî'l-ibtidâ'î'l-âlem" başlığıyla kaleme aldığı bölümde âlemlerin yaratılışını anlatır. Eserde aktarıldığı üzere ezeli ve ebedi olan yaratıcının zatını kimse idrak edemez. Kâinatın ve bu cihanın var edicisi olan Allah, önce Hz. Muhammed'in temiz ruhunu yaratır. Daha sonra kader sayfası yazılır ve tüm eşyalar varlık sahnesine çıkar. Bu esnada toprak, Hz. Muhammed'in nurunu görünce Allah'ın kendisini herkesten hakir ve kemter yarattığını, bundan dolayı Hz. Muhammed'den kendisini mekân tutmasını ister. Hz. Muhammed onun bu feryadını görünce Allah'tan bedeninin bu topraktan yaratmasını niyaz eder. Bu duayı kabul eden Allah, meleklerine kendisine insanı halife kılacağını ve onun şanının bütün mahlûkatından daha yüce olacağını, söyler. Bu hitabı işiten melekler, Allah'a yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökcek bir kavim mi yaratacağını sorarlar. Allah da meleklerle: "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim. Habibim Mustafa, Âdem'in soyundan gelecek, bütün âlem ona ümmet olacak." der. Melekler bu hitabı işitince Allah'ın celalinden korkarak tövbe ederler. [33-72]

Eserin "Fıtrat-ı Âdem" başlığını taşıyan bölümünde Müezzîn-zâde, Hz. Âdem'in yaratılmasını anlatır. Eserde ifade edildiği üzere Âdem'in yaratılışı esnasında Allah, evvela Cebrail'e yerden toprak getirmesini emreder. Cebrail yerden toprak almak istediğinde yer, buna layık olmadığını söyleyerek vermek istemez. Daha sonra sırasıyla Mikail ve İsrail yere iner ama onlar da toprak almakta muvaffak olamazlar. En son Azrail gelir ve toprağı alır. Allah kudret eliyle Âdem'in vücudunu yaratır ve melekler ona secde eder. Şeytan secde etmediği için huzurdan kovulur. Hz. Âdem arşta "Lâ ilâhe illallâh" ve

“Muhammedün resûlu'llâh” yazıldığını görür. Allah, Âdem'e orada ismi yazılanın kendi evladından olduğunu, kendisini ve kâinatı onun için yarattığını, alnına onun nurunu koyduğunu bildirir. Bu nur sırasıyla peygamberlerden Hz. Muhammed'e ulaşır. [73-92]

Hız. Muhammed'in nuru peygamberlerden dedesi Abdulmuttalib'e ulaşır ve onun alnında parlar. Ondandır babası Abdullah'ın alnına intikal eder, oradan annesine ulaşır ve nihayet son peygamber olan Hız. Muhammed'de karar kılar. Nurun intikalinden bahseden Müezzin-zâde'ye göre kişi kimi severse onu düşünür ve anar. Düşüncesi ve zikri Hız. Peygamber olan kişi, iki cihanda makbul olur. Peygamberi sevmeyen mümin olamaz ve imanını kemal bulamaz. Hız. Muhammed öyle bir sultandır ki Allah ona duyduğu muhabbet dolayısıyla âlemi ve Âdem'i halk eder. Âdem'e secde edilmesi, Nuh'un tufandan necat bulması, İbrahim'in atıldığı ateşin gül bahçesine dönüşmesi, İsmail'i bıçağın kesmemesi hep onun yüzü suyu hürmetine olur. Her gelen peygamber Hız. Muhammed'i bilmiş ve ümmetlerine ona iman etmesini vasiyet etmiştir. [93-123]

Müezzin-zâde daha sonra Hız. Muhammed'in dünyaya gelişini ve bu esnada meydana gelen olağanüstü hadiseleri nakleder. Eserde nakledildiği üzere Hız. Muhammed rebiyülevvel ayının on ikinci gecesi doğar. O gece çok alametler ortaya çıkar. O öylesine üstün vasıflarla mücehhezdir ki onun bu vasıflarını anlatmaya denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa, bütün yapraklar kâğıt, mahlûkat kâtip olsa yine de kifayet etmez. Onun doğduğu gece hürmetine Allah, Rıdvan cennetinin süslenmesini huri ve gılmanların giyinmelerini, cehennem kapılarının örtülmesini emreder. Hız. Muhammed'in doğumu yaklaştığında annesi Âmine Hanım'ın etrafında kimse yoktur. Birden annesinin gözündeki perde kalkar, yerde ve gökte ne olduysa ona ayan olur. Huriler, akın akın gelerek kendisine müjdelere verir. Bütün âlemin ondan doğan çocuğa ümmet olacağını iletir. Elinde üç bayrak olan üç bölük melek semadan iner. Melekler bu alemlerden birini doğuya, birini batıya, diğerini Kâbe'nin damına dikerler. Sonra bir beyaz kuş Âmine Hanım'ın arkasını sıvazlar ve o vakit, cihan sultanı dünyayı teşrif eder. O gece Kısra'nın sarayının kubbesi çatlar, kiliseler yıkılır. O gece sema tabakalarına çıkıp gayptan Hız. Muhammed'in dünyayı teşrif edeceği haberini alan şeytan ve yardımcıları kahrından ağlar. Onlar meleklerden aldıkları bilgiyi kâhinlere iletir ve böylece kâhinler gayp ilmini bildiklerini söylerler. Yol bulup semaya çıkmak isteyen şeytanlar, melekler tarafından atılan oklarla uzaklaştırılır. Sağa sola kaçışmak durumunda kalan şeytan ve yardımcıları şaşırılmış bir hâlde, meleklerin Mekke şehrini çevrelediğini ve bir evden çıkan

nurun bütün cihanı sardığını görür. Gördüğü bu manzara karşısında feryat eder. O gece Kâbe’de yaşanan hadiseleri Müezzîn-zâde, Hz. Muhammed’in dedesi Abdulmuttalib’in diliyle anlatır. Buna göre o gece Kâbe’nin dört köşesinde dört kelam iştilir. Bunlardan ilki *hak geldi batıl zail oldu*, ikincisi *sizden bir peygamber geldi, ona uyan cehennem ateşinden kurtulur*, sözüdür. Üçüncüsü *size gelen Peygamber izzet ve yol sahibidir. Allah’tan gelen bu nur âlemdeki kaygıyı bitirip yerine sevinç getirir*; dördüncüsü *onu her tarafı aydınlatan bir kandil yaptık*, şeklindedir. Hz. Safiye de Hz. Muhammed’in *secde hâlinde ümmetinin affını dilediğini, ben peygamberim dediğini, omuzunda peygamberlik mührünün olduğunu, göbeğinin kesildiğini ve sünnetli doğduğunu* nakleder. Annesi bir bulutun evladını gizlediğini, onu bir yüne sardıklarını görür. Daha sonra kendisine, evladına birçok ihsanın verildiği ve adının Muhammed Mustafa olduğu söylenir. [124-191]

Eserin sonraki bölümünde Hz. Muhammed’in sütanneye verilmesi işlenir. Annesi tarafından birkaç gün emzirilmesini müteakip Hz. Muhammed’e bir sütanesi aranır. Birçok sütanesi denenmesine rağmen Hz. Peygamber, Halime’yi benimser. Halime, Hz. Muhammed’i yanına aldığı anda pek çok olağanüstü hadiseye şahit olur. Onda uzun süre herhangi bir kirlenme olmadığını, başı üzerinde her zaman beyaz bir bulutun gölge yaptığını görür. Sahip oldukları zayıf koyunlar, birden semirir. Halime’nin yaşadığı bölgedeki kıtlık onun gelmesiyle yok olur. Kurak topraklar, onun hürmetine yağmura doyar. Sütanesi onu Âmine Hanım’a vermek için gittiğinde ona bir yıl daha hizmet etmek istediğini söyler. Bir gün Hristiyanların bulunduğu bir yerden geçerken oradakiler Hz. Muhammed’in gözlerine ve yüzüne baktığında onun peygamber olduğunu anlarlar. Sütannesine onunla ilgili sorular sorarlar. Onun ahir zamanda gelecek peygamber olabileceğini söylerler. Hristiyan âlimleri onu alıp gitmek isteyince sütanesi Halime buna izin vermez. Hz. Peygamber üç yaşına geldiğinde bir gün sütkardeşi onu alıp koyun gütmeye götürmek ister. Sütanesi ona bir zarar gelir endişesiyle izin vermek istemez fakat kendisi de gitmek isteyince ve koruyucusunun Allah olduğunu söyleyince razı olur. Bir bölgeye geldiklerinde Cebrail, onu bir yere götürüp kalbini yarar ve zezem suyuyla temizler. Hz. Muhammed’i göremeyince telaşlanan sütanesi, onu bir dağ başında bulur. Başına bir şey gelmesinden endişelenerek onu annesine teslim etmeye karar verir. Yolda karşısına çıkan bir rahip, gökyüzünde bir bulutun yanındaki çocuğu takip ettiğini, taş ve ağaçların ona secde ettiğini görünce Halime’ye, onun peygamber olduğunu ve miraca çıkacağını söyler. Halime, Hz. Muhammed’e zarar vermek

isteyen rahibin kabilesinden hızla uzaklaşarak Allah'ın fazlıyla Mekke'ye ulaşır ve onu ailesine teslim eder [192-279]

Eserde Hz. Peygamber'in çocukluğundan nübüvvetine kadarki yaşamı muhtasar bir şekilde nakledilir. Hz. Peygamber henüz altı yaşında iken annesi vefat eder. Sekiz yaşına kadar dedesi Abdulmuttalib'in yanında kalır. Dedesi vefat edince amcası Ebu Talib'e emanet edilir. Hz. Muhammed yirmi beş yaşına geldiğinde Hatice'yle evlenir. Kırk yaşına geldiğinde hayatında pek çok değişiklik olur. Uzun süre Mekke'nin dışındaki Hira mağarasında kalır. Onda farklı hâller görülünce Hamza ve Kureyş'in önde gelenleri ahvalinden sual ederler. Onlara herhangi bir cevap vermez ancak Hz. Ebubekir'e kendisinde olan hâlleri anlatır. [280-311]

Müezzin-zâde, "Nüzûl-i Cebrâil aleyhi's-selâm bi'l-vahy" başlığı altında Cebrail'in Hz. Peygamber'e ilahi emri iletmesini anlatır. Hz. Muhammed Allah'a dua ve niyazda bulunmak için Hira'ya gittiğinde Allah, Cebrail'e ona selamını iletmesini emreder. Bunun üzerine Cebrail, Hz. Peygambere Kur'an'ın ilk ayeti olan "oku" emrini iletir. Hz. Peygamber okuma bilmediğini söyleyince Cebrail onu sıkar ve Allah'ın "oku" emrini yineler. Hz. Peygamber'in okuma bilmediğini tekrarlamasıyla Cebrail, Alak suresinin ilk ayetlerini okur. Bu ayetleri dinleyen Hz. Peygamber, Hira'dan inip evine geldiğinde üstünün örtülmesini ister. Hira'daki mağarada yaşananları öğrenen hanımı Hatice, bu durumu amcası Nevfel oğlu Varaka'ya bildirir. Bir rahip olan Varaka İncil ve Tevrat'ı okumuş, her türlü sorunları çözen bir âlimdir. Hz. Peygamber, yaşadığı hadiseyi bir kez de Varaka'ya anlatır. Varaka, ona gördüğü meleğin Musa ile İsa'ya gelen Cebrail olduğunu ve bu durumda kendisinin de onlar gibi peygamber seçildiğini söyler. Vahiy meleği olan Cebrail Allah'ın selamıyla tekrar gelir. Hz. Muhammed, hanımı Hatice'ye aynı şahsın tekrar geldiğini söyler. Hatice saçını açayım melekse gider, şeytansa kalır, der. Hanımı saçını açınca Cebrail kaybolur. Hatice gelenin Cebrail, olduğuna şüphesinin kalmadığını ifade eder ve ona ilk iman eden kişi olur. Onu Hz. Peygamberin arkadaşı Ebu Bekir takip eder. [312-359]

"İslam-ı Ebî Bekr Radiyallâhu Anh" başlığı altında Müezzin-zâde, Ebu Bekir'in İslam ile şereflenmesini anlatır. Ticaretle meşgul olan ve işi gereği bazen Mısır'a bazen de Şam'a giden Ebu Bekir, Şam'da olduğu bir gece rüyasında gökten ay ile güneşin yere inip önünde durduğunu görür. Onları alıp göğsüne basar ve onlara elbise giydirir. Bu rüyanın tabirini sorduğu rahip, ona şehrinde iki cihanın yaratılış sebebi olan Muhammedü'l-emîn adlı birinin ortaya çıkacağını ve cümle âlemin ona ümmet olacağını, kendisinin İslam dinine intisap edeceğini,

vezirlik makamına geleceğini ve halife seçileceğini anlatır. Rahip onun vasıflarını Tevrat, İncil ve Zebur'da bulduğunu, ona ümmet olduğunu; fakat kâfirlerden sakladığını söyler. Ebu Bekir, bir gün Mekke'de ağaç altında otururken bir budaktan, “adı Muhammed Mustafa olan bir peygamber gelecek ve sen ona yakın olacaksın”, diye bir ses işitir. Rahiple konuştuğundan sonra Mekke'ye geldiğinde Hz. Muhammed, Ebu Bekir'e kendisine iman etmesini söyler. Ebu Bekir sıdk ile iman eder. Onu sırasıyla Ali, Osman, Zübeyr ve Abdurrahman izler. Sa'd ve Talha gibi isimlerin ardından Ömer iman eden kırkıncı kişi olur. [360-395]

“Der-Beyân-ı İslâm-ı Ömer Razıyallahu Anh” başlığında Hz. Ömer'in Müslüman olmasını anlatılır. Şairin naklettiğine göre, Hz. Muhammed ya Ebu Cehil ya da Ömer'in İslam'la müşerref olmasını arzu eder. Onun duası Ömer için kabul olur. Ömer müşriklerin bulunduğu bir mecliste otururken Ebu Cehil, Hz. Muhammed'in tanrılarını yediğini, kendilerine cehalet isnat ettiğini ve cehenneme gideceklerini ifade ettiğini, onu öldürene yüz okka gümüş, yüz deve ödül vereceğini söyler. Lat ve Uzza hakkı için onu kendisinin öldüreceğini belirten ve Hubel putu önünde ant içen Ömer, yolda Habbab ibn Eret'e uğrar. Eret tarafından İslam'a davet edilen Ömer, ondan Hz. Peygamber'in Erkâm'ın evinde olduğunu öğrenir. Oraya gittiğinde Hz. Peygamber'in kendisi için dua ettiğini gören Ömer Müslüman olur. Müezzinoğlu, Ömer'in Müslüman oluşuna dair ikinci bir rivatete daha yer verir. Buna göre Hz. Peygamber, Ebu Kubey's dağında bir mağarada arkadaşlarıyla otururken Ömer hışımla içeri girer. Hz. Ali hemen ayağa kalkıp öfkeyle onun karşısına geçer. Bu esnada Hz. Peygamber, Ömer'e iman getirmesini yoksa azap çekeceğini ifade eder. Hz. Peygamber'in bu uyarısıyla kendine gelen Ömer, onun yüzüne dikkatle bakarak iman eder. Ukbe bin Âmir, Hz. Peygamber'in, “benden sonra peygamber gelseydi Ömer olurdu” dediğini nakleder. İmam Gazzalî, *Erbain* adlı eserinde naklettiğine göre, Ebu Bekir ve Ömer İslam dininin iki önemli şahsiyetidir. Onlar mallarının tamamını Allah yolunda harcadılar ve Hz. Muhammed'in kendiniz için ne bıraktınız sözüne karşı Allah ve peygamberini, sözünü karşılık verdiler. Ömer, Müslüman olunca herkes açık bir şekilde İslam'a davet edilir ve insanlar akın akın Hz. Muhammed'in davetine icabet edip Müslüman olur. [396-454]

Müezzin-zâde sonraki bölümde miraç hadisesine yer verir. Konuya geçmeden önce sözleriyle güzel bir saray inşa ettiğini, böyle bir yapıyı Şeddad'ın dahi yapamadığını söyler. O, bu sarayın etrafını süslediğini, orada taze güllerle âşıkane feryat eden bülbüllerin bulunduğu ifade eder. Onda Kevser çeşmesini akıtmıştır ki Hızır ve Mesih ondan bir damla içseydi, sonu olmayan bir lezzeteki

hayat suyunu bulurlardı. Lokman bile bu şerbetin gönül derdine derman olacağını söylerdi. Sonsuz bir devlete ulaşan kişi, dünyada ev yahut iş telaşesine düşmez. Allah'ı seven ebedî saltanatı bulur. Şair daha sonra miraç hadisesini anlatır. Aktardığına göre, bir pazartesi gecesi Hz. Muhammed Ümmühanî'nin evinde ya da Kâbe'nin Hatim bölümündeyken Allah ona cemalini göstermek ve ihsanlarda bulunmak ister. Cebrail'e cennete gidip Burak adlı bineği, tacı ve güzel elbiseleri alıp Hz. Muhammed'e iletmesini emreder. Cebrail hemen cennete gider ve bakar ki kırk bin Burak kanat açıp uçuyor, sadece biri ağlayıp inliyor. Cebrail ona niçin inlediğini sorar. Burak, cennette gezerken ansızın “ya Muhammed” nidasını işittiğini o ismin kulağında kaldığını, onun için feryat edip gözlerinden kanlı yaş akıttığını söyler. O zamandan itibaren kırk bin yıl geçtiğini, eğer ona kavuşamazsa, onun yüzünü göremezse asla bu gamdan ve sıkıntıdan kurtulamayacağını, canını ve başını ona feda edeceğini beyan eder. Cebrail, yarasına bu gece merhem olacağını ve onu arzusuna ulaştıracağını söyler. Burak'ı alarak Hz. Muhammed'in emrine verir. Hz. Muhammed, Burak'a binerek kısa sürede Mescid-i Aksa'ya gelir. Orada iki rekât namaz kılar ve peygamberlere imam olur. Şair hadisenin devamını mesnevi forumunda şöyle anlatır: Cebrail bir süt ikram etti ve göğe yükseldi. Cebrail göğün kapısının açılmasını istedi. Onlar da gelenin kim olduğunu sordular. Cebrail gelenin Muhammedü'l-emîn olduğunu söyledi. Merhaba, deyip kapıyı açtılar. Hz. Peygamber ilk olarak Hz. Âdem'i gördü. Vahiy meleği bu senin atan Âdem'dir selam ver, dedi. Hz. Âdem'e selam verdikten sonra o da, “Merhaba salih peygamber, salih oğul!” diyerek mukabele etti. Oradan ikinci tabakaya ulaştı. Burada Yahya ve İsa peygamberleri gördü ve selam verdi. Üçüncü tabakada Yusuf, dördüncüde İdris, beşincide Harun, altıncıda Musa, yedincide İbrahim peygamberi gördü. Daha sonra Sidre'ye ulaştı. Orada dört ırmağın aktığını gördü. Cebrail o ırmaklardan ikisinin Fırat ve Nil olduğunu söyledi. Sidre'de yetmiş bin başı, her başında yetmiş bin yüzü, her yüzünde yetmişer bin ağzı olan bir melek gördü. Ayrıca onun her başında yetmiş bin bölünmüş saçı vardı. Bu saçın da her birisinde binlerce inciler asılıydı. Her inci içinde bir deniz, her denizde sayısız balıklar vardı. Her balıkta “La ilâhe illallâh Muhammedün Resulullâh” yazılıydı. Hz. Muhammed burada Allah'ı tespih ederken sesinin güzelliğinden arşı titreten meleği görünce Cebrail'e bu meleğin ne zaman yaratıldığını sordu. O da iki yüz bin yıl önce yaratıldığını söyledi. Hz. Muhammed bu meleğe selam verdi. O zikirle meşgul olduğu için işitmedi. Cebrail ona selam verenin Hz. Muhammed olduğunu söyledi. O vakit melek iki yeşil kanadını açtı. Bunun üzerine yerler ve gökler doldu. Önünde

sandıklar vardı. Hz. Peygamber bu sandıkları sordu. Cebrail de, “Ey melek bana bu sandıkların ne olduğunu anlat.” dedi. Melek de o sandıklarda ümmetinden oruç tutanların isimlerinin yazılı olduğunu, onların hesap gününün azabından ve cehennem ateşinden kurtulacağını söyledi. Refrefe binen Hz. Muhammed’e Cebrail artık bundan ötesine izin olmadığı için kendisine eşlik edemeyeceğini beyan eyledi. Hz. Peygamber Beyt-i Mamur’a ulaştı. Orada kendisine birinde süt, birinde bal, diğerinde şarap olan üç dolu kâse sunuldu. O, süt dolu kâseyi tercih etti. Cennete ulaşır arşa çıktı ve orada iki yay arasından daha az olacak şekilde Allah’ın huzuruna geldi. Hz. Peygamber orada tahiyat duasını okudu. Allah ona selam verip ikram ederek kıymetini yüceltti. Cebrail bu konuşmayı işitince o vakit kelime-i şehadet getirdi. Bazıları Hz. Muhammed’in Allah’ı gönül gözüyle gördüğünü söylediler. Bazı raviler de gözüyle gördüğünü aktardılar. Hz. Muhammed onun zatıyla müşerref olduktan sonra Allah kalbini ferah tutup menziline dönmesini ve ümmetini gaflet uykusundan uyandırmasını istedi. Hz. Muhammed ümmetine ne armağan vereceğini sordu. Allah namazı hediye olarak verdi. Onun semaya çıkıp yere inmesi iki saat sürdü. Yere indiğinde Ebu Cehil’i gördü ve miracı anlattı. Ebu Cehil, Peygamber’in etrafına kâfirleri toplayıp miracı tekrar anlatmasını istedi. Onlar bu olayın yaşandığına inanmayarak, “Senin Kudüs’e hiç gitmediğini biliyoruz, bize Mescid-i Aksa’yı anlat.” dediler. Hz. Muhammed onlara Kudüs ve Mescid-i Aksa hakkında bilgiler verdi. Hz. Peygamber’e: “Bizden bir kafilе gördün mü?” diye sordular. O da, “Revha’da devesini kaybeden kervan vardı, sizin kervanınız Ten’im’deydi. Hepsinden önce üstünde iki çuval olan toprak renginde bir deve gelecek.” dedi. Sabah olduğunda Seniyye dağına gidip baktılar ki devesi önde gelen bir kafilе vardı. Bunu görenler Hz. Muhammed’in doğru söylediğini anlayınca iman ettiler. İki gün Cebrail Kâbe’de imamlık yaptı, namazın vakitlerini öğretti. Daha sonra Hz. Peygamber imamlık yaptı ve bütün ashabı ona uydu. İlk olarak öğle namazı kılındı. [455-675]

Müezzin-zâde bundan sonra Şakk-ı Kamer mucizesini anlatır. Sahabeden Enes’in naklettiğine göre, Hicaz kavmi toplanıp Hz. Muhammed’e, “Eğer sen peygambersen ayı iki parçaya ayır. İki parçaya ayırırsan sana tabi oluruz.” dediler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Hira’ya çıkar ve orada dua eder. Allah onun duasını kabul eder ve Cebrail’i gönderir. Hz. Muhammed yatsı vakti Mekke Dağı üzerine çıkar ve parmağıyla ayı ikiye yarar. Bu hadiseye şahit olanlar iman eder fakat Ebu Cehil iman etmez. Günden güne Müslüman olanların sayısı artınca Ebu Cehil Mekke halkıyla bir araya gelip Medine’ye bir mektup yazar. Bu

mektup Medine'ye gelince bütün ahali toplanır ve böyle bir peygamberin ortaya çıktığından haberdar olur. Cevabi mektupta Hz. Muhammed'e biri ruh, biri Ashab-ı Kehf, sonuncusu da İskender'le ilgili olmak üç sorulması yazılıdır. Mektupta yazıldığına göre Hz. Muhammed bunlardan ikisini bilirse peygamberdir. Bir soruyu bilirim derse peygamber değildir. Zira Tevrat'ta kimsenin ruhu bilemeyeceği yazılıdır. Dolayısıyla bunu bildiğini iddia eden yalancı olacaktır. Ebu Cehil hemen Hz. Muhammed'e bu soruları sorar. Hz. Peygamber, "Rabbim bana bildirirse beyan ederim", demediği için üç gün vahiy kesilir. Bazı rivayetler on beş veya kırk gün kadar Cebrail'in gelmediğinden bahseder. Hz. Muhammed bu duruma çok üzülür. Bunun üzerine, "Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da..." ayeti nazil olur. Hz. Muhammed, ona neden geç geldiğini sorduğunda, Cebrail, "Ancak Allah dilerse [yapacağım de]" ayetini zikreder. Böylece onların sordukları suallerden ilkinde, ruh Allah'ın emrindedir cevabını verir. Ashab-ı Kehf'le ilgili soru üzerine Kehf suresi nazil olur ve Zülkarneyn hakkında da bilgi verir. Bu mucizeyi şahit olanlar iman eder [676-729]

Müezzin-zâde daha sonra Mekke'den Medine'ye olan hicreti anlatır. Mekke'de İslam yayılmaya başlayınca Kureyş'in önde gelenleri bundan rahatsız olur. Dâr-ı Nedve denilen yerde on iki kişi toplanır. Şeytan onların toplandığını görünce yaşlı bir bilge suretine bürünüp elinde asasıyla toplantıya gelir. Ebu Cehil ona sen geri dur, dediğinde o da Necid ehlinde geldiğini, bilge biri olduğunu söyleyerek toplantıya dâhil olur. Toplantıya katılanlar, İslam'ın yayılmasını engellemek üzere Hz. Muhammed'i bir deveye bağlayıp aç, susuz ve elbisesiz bırakmayı teklif ederler. Bu öneri de kabul görmeyince Ebu Cehil onu öldürmeyi önerir. Bu öneri şeytanın da desteğiyle kabul edilir. Bunun üzerine Cebrail Hz. Peygamber'e hicret emrini iletir. Ebu Bekir kendisiyle gitmek ister. Hz. Muhammed gece yatağında Ali'yi bırakarak Ebu Bekir ile "Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çektik; gözlerini perdeledik." ayetini okuyarak yola çıkar. Kendisini öldürmek için gelenlerin yüzlerine toprak atarak onların arasından çıkıp gider. Âdem'i topraktan yaratan, Nuh'u tufandan İbrahim'i ateşten kurtaran, Yakub'un gözünü açan, Eyyub'un derdine derman veren Allah'ın, habibi Ahmed'e o kadar izzet edip de yardım etmemesi mümkün değildir. Medine'ye doğru ilerleyen Hz. Peygamber ile Ebu Bekir, müşriklerden gizlenmek için akrep ve yılanlarla dolu bir mağaraya sığınır. Onların sığınmasından hemen sonra iki güvercin oraya yuva yapar, mağaranın önünde ağaç biter, bir örümcek de ağ ile mağaranın ağzını kapatır. Kureyşliler izleri takip

ederek mağaranın kapısına kadar gelir. Ebu Bekir telaşlanınca Hz. Muhammed: “Ey Ebu Bekir, üçüncüleri Allah olan iki kişiyi ne sanıyorsun!” buyurur. Allah müşriklerin gözlerini perdelediği için onları göremezler. Bu mağarada on gün kaldılar. Süraka isimli biri Ebu Bekir’le Hz. Muhammed’i görür ve peşlerine düşer Hz. Peygamber, yoldaşı Ebu Bekir’i “Korkma, Allah bizimledir” diyerek teskin eder. Hz. Muhammed arkalarından gelen Süraka için “Ey yer tut onu” der ve yer onu tutar. Süraka birçok kez yerden kurtulmayı dener fakat başaramaz. Sekizinci denemesinde tövbe eder ve arkalarından gelen Kureyşlileri geri gönderir. Hz. Peygamber ve arkadaşı Medine’ye yakın bir yerde bulunan Kuba köyüne gelirler. Pazartesi gününden Cuma’ya kadar burada kalırlar. Hz. Muhammed Kuba’da bir mescit inşa eder. Burada Cuma namazını kıldıktan sonra tekrar Medine’ye doğru yola çıkarlar. Hz. Peygamber’e muntazır olan Yesrib halkının hepsi onları karşılar. Onun devesinin çöktüğü yere evini yaparlar. Burada Abdullah ibn Selam isimli bir Yahudi âlimi Hz. Muhammed’in huzuruna çıkarak ona “Kıyamet alametlerinin ilki nedir? Cennetliklerin ilk yiyecekleri yemek nedir? Çocuk hangi şeyden dolayı babasına veya annesine çeker?” şeklinde sorular yöneltir. Hz. Peygamber, “Biraz önce Cebrail bunları bana bildirmişti” buyurarak “Kıyamet kopmasının ilk alametinin, ansızın çıkan ve doğudan batıya kadar tüm insanlara zarar verecek bir ateş olduğunu söyler. İkinci soruya cevaben cennetliklerin ilk yiyecekleri yemeğin balığın bağı olduğunu ifade eder. Son soruya eğer erkeğin suyu ilk gelirse çocuk babasına çeker, kadının suyu ilk gelirse annesine çeker, şeklinde cevap verir. İbn Selam bu cevap üzere Müslüman olur. Hz. Peygamberden sonra Ömer, yirmi kişiyle birlikte yanına gelir. Cafer-i Tayyar, Habeşistan’dan olmak üzere hicret eden pek çok kişi Medine’ye gelip Hz. Peygamber’e kavuşurlar. Hz. Muhammed Ali’ye Mekke’ye gitmesini emreder. Ali, Fatıma ve Aişe’yi alıp geri döndüğü esnada şeytan bir putun içine girip müşriklere Ali’yi öldürmelerini söyler. Ali, kendisini öldürmeye gelen üç yüz müşrikten ellisini kılıcıyla bertaraf ederek Medine’ye ulaşır. [730-915]

Hicretin arkasından Müezzin-zâde, kitapların ancak binde birini yazabildikleri Hz. Muhammed’in mucizelerinden aşağıdakileri zikreder. Medine’de bir gün Cabir’in evine misafir olan Hz. Peygamber ile ashabına ikram edilmek üzere bir koyun pişirilir. Misafirlerce yenen bu koyun yemeğin arkasından Hz. Muhammed’in dua etmesiyle birlikte yeniden hayat bulur. Cabir’den nakledilen ikinci mucize Hz. Muhammed’in Medine’de inşa ettirdiği ilk mescitte yaşanır. Onun bu mescitte ilk zamanlar hutbe okurken yaslandığı bir

direk vardır. Mescide minberin yapılmasını müteakip oradan çıkartılan bu direkten bazı sesler geldiği iştilir. Hz. Muhammed minberden inince bu direği kucaklar ve ona sakinleşmesini söyleyinceye dek direk, bir çocuk gibi ağlar. Sonraki mucize Ümmü Seleme'nin evinde yaşanır. Hz. Muhammed, Ümmü Seleme'nin evinde Ali'nin dizinde uykuya dalar. Güneş batmak üzereyken uyanır ve Ali'ye namazı kılıp kılmadığını sorar. Ali kılmadığını söyleyince Hz. Peygamber o esnada batmış olan güneşe “doğ” diye nida eder ve güneş tekrar doğar. Ali namazı kılınca Hz. Peygamber güneşe bu kez batmasını söyler ve güneş yeniden batar. Bir diğer mucizesi Seleme İbn Ekva'dan nakledilir. Onun mucizelerinden birinin de Kur'an olduğunu dile getiren Müezzin-zâde, Hz. Peygamber'in doğruluğuna Kur'an'ın yeteceğini ve onu okuyanın mutlaka mükâfatını alacağını söyler ve Hendek Savaşı'nda yaşanan bir mucizeyi nakleder. Nakledildiği üzere Hz. Peygamber'den önce bozuk bir yer olan Yesrib, onun gelmesiyle temiz bir hâl alır. Müşrikler Medine'ye saldırmak istediklerinde Selman'ın teklifiyle şehrin etrafına hendek kazılır. Bu mesaide üç gün yemek yemeyen Hz. Muhammed karnına taş bağlar. Bunu görün Cabir ve arkadaşlarının gözleri dolar. Cabir gördüğü manzarayı hanımına anlatınca bir koyun ve bir miktar da arpa dışında evinde bir şey bulunmayan hanımı, arpayı un yapar ve koyunu da kesip pişirir. Davet ettikleri Hz. Peygamber, Cabir'e kendisi gelmeden yemeği dağıtmamasını buyurur. Onun iştirakini müteakip Cabir yemeği getirdiğinde bu yemekten bin kişi karnını doyurmasına rağmen yemek tükenmek bilmez. Bu bereket mucizesini görenler, onun şeksiz, şüphesiz peygamber olduğuna bir kez daha şahadet ederler. [916-974]

Mucizeleri anlattıktan sonra Müezzin-zâde, Hz. Muhammed'in gazalarından bahseder. İlk olarak Hendek Savaşı'ndan bahseder. Naklettiğine göre, on beş bin Arap gelir ve savaş alanını doldurur. Hz. Peygamber üç bin kişilik ordusuyla karşılarında saf tutar. Yirmi yedi günlük mücadelenin ardından bir gece sert bir yel eser ve müşriklerin üstlerine toprak yağar. Büyük bir kargaşa yaşayan düşman askerleri kaçıp gitmek zorunda kalırlar. Gökten tekbirlerle bin melek yere iner, bunları gören ashap, mutlu olur ve Allah'a şükrederler. O anda “Mü'minler, düşman birliklerini görünce işte bu, Allah'ın ve Resulü'nün bize vadettiği şeydir [Allah ve Resulü doğru söylemişlerdir] dediler.” mealindeki Ahzab suresinin yirmi ikinci ayeti nazil olur. Hz. Muhammed Hendek'ten zaferle dönünce savaş meydanındaki tozlardan arınmak ister. O esnada Cebrail gelir ve ona silahı bıraktın mı diye sorarak başını dahi yıkamadan Beni Kurayza'ya gitmesi gerektiğini söyler. Hz. Muhammed sancağı Ali'ye verir ve ordusuyla

beraber Medine'den yola çıkar. Yolculuk esnasında konakladıklarında ordu içmek için su arar fakat bulamaz. Bunun üzerine Hz. Peygamber, eline bir bardak su alıp parmağını içine koyar ve parmaklarından su akmaya başlar. Yüz on beş kişinin kana kana su içtiği bu parmaklardan daha yüz bin kişinin kanacağı kadar bol su akar. Suyunu içerek konakladığı yerden hareket eden İslam askerleri, Beni Kurayza'ya girer ve pek çok ganimet elde eder. Bu gazayı müteakip Müezzinzâde kısaca Mekke'nin fethine uzanan süreci anlatır. Hz. Muhammed hicretin altıncı senesinde hacca gittiğine dair bir rüya görür. Bunun üzerine ashabıyla Mekke'ye gitmek üzere yola çıkar. Mekke yakınlarındaki Hudeybiye'de konaklar. Osman'ı Kâbe'yi ziyaret etmek istediklerini söylemek için Kureyşlilere elçi olarak gönderir. Mekkelî müşriklerce antlaşma yapıp yeniden Medine'ye dönülür. Hayber üzerine sefer çıkılır ve Hayber Kalesi alınır. Hz. Peygamber, hicretin sekizinci senesinde on bin ashabıyla Mekke üzerine yürür ve Mekke'yi fetheder. Huneyn'e cihat eder, Tebük Kalesi'ne İslam sancağını diker. Bizzat kendisi yirmi beş gazaya çıkan Hz. Peygamber, elli altı kez de başına tayin ettiği kumandanlarla ordusunu sefere gönderir. İslam'ın geniş bir coğrafyaya yayılmasına gayret eder. [975-1037]

Müezzinzâde, "Haccü'l-vedâ" başlığında Hz. Peygamber'in yerine getirdiği hac farizasını nakleder. Burada anlatıldığı üzere Hz. Muhammed, hicretin onuncu yılında veda haccı yapmak için kurbanını alıp ihramını giyerek Mekke'ye gider. Arafat'ta toplanan ashabına veda hutbesini okur. Oradan Müzdelife'ye gelip vakfeye durur ve ümmetine dua eder. Mina'ya gelip kurbanını keser. Saçını kesip insanlara nasihatte bulunur. Onlara beş vakit namaza dikkat etmelerini ve ramazan ayında oruç tutmalarını, zekât vermelerini, hac vazifesini yerine getirmelerini böylece azap görmeden cennete girebileceklerini söyler. Hac farizasını yerine getirdikten sonra yeniden Medine'ye döner. [1038-1058]

Eserin "Der-Ahlâk u Evsâf-ı Nebî" başlığı altında Müezzinzâde, Hz. Muhammed'in ahlakından ve vasıflarından bahseder. Buna göre, bütün dertlere derman olan Peygamber kalpleri fetheden, âlemlere rahmet olarak gönderilen ve her şeyden önce yaratılıştır. Bakara suresinin "İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık." mealindeki iki yüz elli üçüncü ayetinde nakledildiği gibi Allah bazı peygamberleri bazılarına üstün kılmıştır. Habib sıfatıyla müşerref kılınan Mustafa peygamberlerin sonuncusu olmuştur. Bir hadiste Hz. Muhammed'in altı vasfından dolayı diğer peygamberlerden üstün olduğu belirtilmiştir. Birincisi ona veciz söz söyleme kabiliyeti verilmiştir. İkinci olarak düşmanlarını yenilgiye uğratmada ona yardım edilmiştir. Üçüncüsü

ganimetler ona helal kılınmıştır. Dördüncü olarak yeryüzünün tamamı mescit kılınmıştır. Beşincisi bütün yaratılanlara peygamber olmuştur. Altıncısı peygamberlerin sonuncusu olmasıdır. Buradan anlaşılmalıdır ki onu yücelten Allah'tır. Onun büyüklüğü idraklerin üzerindedir.

Müezzin-zâde bundan sonra Hz. Muhammed'in vasıflarından bahseder. Aktardığına göre, iki kaşı arasında bir nur vardır. Gözlerinden çıkan parıltı çok nurludur. Gözü kara, bedeni düzgün ve güzel, sırtı basık, göğsü geniştir. İki omuzunda biraz kıl vardır. Kıvrıcık olmayan saç omuzuna kadar iner. Kürek kemiği arasından peygamberlik mührü görünür. Orta boylu, buğday tenli, ay yüzlü, keskin gözlü ve seyrek dişlidir. Konuşması düzgün ve sözleri daima vecizdir. Bir şey söylediğinde sözcükler ağızından nur misali dökülür. Siyah renkli sakalını hiç kesmemiştir. Bütün ömründe Allah'a hiç şirk koşmamış, tüm güzel huylar kendisinde toplanmıştır. Düşkünlerle oturmuş, fakirlikle övünmüş, hiçbir vakit mal ve mülke rağbet göstermemiştir. Fesahatte ve belagatte onun benzeri görülmemiştir. Daima bir beyaz bulut tarafından gölgelenmiştir. Allah ona yerin ve göğün kilidini vermiştir. Nice hastalar onun elinden şifa bulmuştur. Allah ona yüce bir ahlak vermiştir. Edep, ilim, hayâ ve yumuşak huyluluğun madenidir. Durduğunda ve oturduğunda her zaman Allah'ı anan, kibir ve kin gibi menfi huylara sahip olmayan Hz. Muhammed, kimseye düşmanlık etmemiştir. Yüzü daima mütebessimdir ancak hiç kahkaha attığı görülmemiştir. Zengin veya fakir ayırt etmeksizin kendisini davet edene icabet eden Hz. Peygamber, arpa ekmeğini doyuncaya kadar yememiştir. Allah onu faziletiyle üstün kılmış ve habib sıfatına layık görmüştür. Hz. Muhammed'in vasıflarını anlatmaya devam eden şairin aktardığına göre, onda Allah'ın nurunun yansıması görünürdü. Allah ona ilim, fazilet ve yumuşak huyluluk verdi. Hz. Peygamber "levlâk" elbisesini giydi, "le-amrük" tacını başına geçirdi, miraca çıkarak felekleri ve cenneti gezdi. Arşın minberine çıkıp hutbe okudu. O güzel ahlakın mahzeni, lütufların madeniydi. Yüzünde öyle bir parlaklık vardı ki bunu güneş görse utancından gizlenirdi. Bir kez nazar etse her yeri görürdü. Sözünde belagat, kolunda kuvvet vardı. Ne kadar düşman varsa onları helak ederdi. Bütün uzuvları birer mucize eseri idi. [1059-1155]

Hz. Peygamberin olağanüstü özellerinden bahseden Müezzin-zâde, Hz. Muhammed'in yüzüne asla sinek konmadığını, uyurken görmeye ve işitmeye devam ettiğini, kolunun hiç kimseler tarafından bükülemediğini, elinin değdiği toprağı dilerse altına dilerse gümüşe çevirdiğini, akan bir su olmazsa parmağından su akıttığını zikreder. Bütün insanlar, melekler ve feleklerin ayağına

yüz sürdüğü Hz. Peygamber, bazen yeşil bazen de kara yünden yapılmış hırka giyerdi. Giyiminde o denli mütevazı idi ki dervişler onu görse merhaba derviş, derdi. Ayakkabısını kendisi yamar, elbisesindeki yırtığı kendi dikerdi. [1156-1182]

“Vefâtü’n-nebî” başlığı altında bu dünyanın fani ve harabe bir bina olduğunu söyleyen Müezzîn-zâde, daha evvel bu fani binada yaşayan Âdem, Habil, İdris, İbrahim, İsmail, İsa, İshak, Yakup, Yusuf, Süleyman, İskender, Musa, Harun, Firavun, Karun gibi isimlerin artık olmadıklarını, Dara, Lokman ve Calinusların ecelden kurtulamadıklarını ifade eder. Arkasından Hz. Peygamberin vefatını nakleder. Buna göre Hz. Muhammed vefatına yakın bir zamanda Bilal-i Habeşî’ye bütün ashabını toplamasını emreder. Onlara vefatının yakın olduğunu, arzu ettiği ilahî kavuşmaya ulaşacağını söyler. Ashabına takva sahibi olmalarını vasiyet eder. Ailesinden birinin kendisini yıkamasını, Yemen işi elbisesiyle kefenlenmesini ister. Sahabiler ağlayınca onlara sabretmelerini nasihat eder. Cenaze namazını önce Cebrail’in, sonra sırasıyla Mikail, İsrail, Azrail ve diğer meleklerin, sonra ailesinden erkeklerin ve kadınların, daha sonra ashabının kılmasını söyler. Kimsenin bağırıp çağırmamasını ve elbiselerini yırtmamasını tembih eder. Hastalığının on sekizinci günü, pazar günü ailesiyle vedalaşır. Bu arada Bilal-i Habeşî mescitte ezan okur ve onu namaza çağırdığında Hz. Peygamber, Ebu Bekir’in imamlık yapmasını ister. Hz. Ebu Bekir ve sahabiler çok ağlar. Sahabilerin ağlamalarını duyunca Fazl bin Abbas ve Ali’ye yaslanarak mescide gider. Namazı kıldırır ve onlara nasihatlerde bulunur. Ebu Bekir’i yerine vekil tayin eder. Ashabına takva sahibi olmayı, Allah’ın emirlerine uymayı, kimsesizlere ve fakirlere ihsanda bulunmayı, dertlilere derman olmayı, alçakgönüllü olmayı öğütler. Onlara Kuran’ı, orucu, namazı, haccı, zekâtı, gazayı ve rızayı gözetmeyi anlatıp anlatmadığını sorduğunda onlardan anlattığının cevabını alınca tekrar evine döner. Daha sonra ashabının onun vefat ettiği düşüncesiyle mescitte ağlaştıkları haberi üzerine son kez mescide gelerek onlara dünyada ölümsüz kimsenin olmadığını, bu âlem binasının yokluk için kurulduğunu söyleyerek nasihatler eder. Müezzîn-zâde, bu bölümde “Hikâyet-i Ukkâşe” başlığı altında Ukkâşe isimli sahabinin peygamberlik mührünü öpüşünü nakleder. Hz. Muhammed ashabına ettiği nasihatlerden sonra kendisinde hakkı olanların, elinden, dilinden incinenlerin haklarını burada almasını ister. Bunu üç kez tekrar edince Ukkâşe adında yaşlı bir sahabe ayağa kalkarak ona, bir sefer esnasında deve üstüdeyken elinizdeki kamçı ile deveye vurmak isterken yanlışlıkla bana vurdunuz, der. Hz. Muhammed bunu duyunca ağlar ve yanındaki

Bilal'e kızı Fatıma'ya gidip onda olan kamçıyı getirmesini ister. Bilal bu emir üzerine Fatıma'dan kamçıyı istediğinde Fatıma, neden istediğini sorar. Bilal olan hadiseyi anlatınca Fatıma ağlar ve çocukları Hasan ile Hüseyin'i göndererek dedelerinin yerine onlara vurulmasını ister. Bilal, kamçıyı alıp Hz. Peygamber'e getirir. Hasan ve Hüseyin, dedelerini görünce ağlar. Bunu gören sahabeler de gözyaşlarına hâkim olamaz. Ukkâşe kamçıyı aldığı anda Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali, kamçının Hz. Peygamber yerine kendilerine vurulmasını söyler. Ancak Ukkâşe bu teklifleri kabul etmeyerek Hz. Peygamber'in kamçısı kendisine değdiğinde sırtının çıplak olduğunu, bu yüzden onun da bu şekilde olmasını ister. Bu istek üzerine sahabeler öfkelenir ancak Hz. Peygamber onları sakinleştirerek Ukkâşe'nin istediği şekilde sırtını açar. Hz. Peygamber sırtını açınca keklik yumurtası kadar olan ve "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resulullâh" yazılı olan nübüvvet mührü görünür. Bu mühre yüzünü süren Ukkâşe ağlayarak kendisini katiyen incitemeyeceğini asıl amacının bu mühre yüz sürmek olduğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed ona cehennem haram olduğunu ve cennet ehli olacağını bildirir. Yaşanan bu hadiseden sonra hanesine çekilen Hz. Peygamber'i görmek için bir insan suretine bürünmüş olan Azrail, ailesinden müsaade ister. Fatıma, babası hasta olduğu için bu yabancıyı kabul etmez ancak adam ısrarcı olunca Hz. Peygamber kızına, kapıya gelenin herhangi bir kimse değil, ölüm meleği Azrail olduğunu söyler. Hz. Muhammed, gelme sebebini sorunca Azrail, şayet izin verirse ruhunu almak ve cennete götürmek istediğini, vermez ise geri dönebileceğini söyler. Hz. Peygamber biraz zaman ister. Bu esnada Cebrail, göklerin ve cennetin kapısının kendisi için açıldığını, sema ehlinin mukaddes ruhunu beklediğini bildirir. Hz. Muhammed ümmeti için kaygılandığını ifade edince o da kıyamette ümmetinin önüne geçip onları cennete götüreceğini söyler. Bunun üzerine Azrail'i çağırmasını emreder. Fatıma ağlayınca ona ailesinden yanına ilk kendisinin geleceğini buyurur. Azrail'in gelip ruhunu kabzettiği esnada Cebrail'in kendisine bakmadığını fark eder ve ona bunun nedenini sorar. O da sen benim dostum, sevdiğim, tabibimsin, ölüm anında sana nasıl bakayım, cevabını verir. Son sözü ümmeti olan Hz. Peygamber Rebiyülevvel ayının on ikisinde Pazartesi günü kuşluk vaktinde ruhunu Allah'a teslim eder. Başta ailesi olmak üzere herkes feryat edip ağlarken Ömer onun diri olduğunu haykırır ancak Abbas onun vefat ettiğini, bu konuda ayet olduğunu söyler. Bunun üzerine Ebu Bekir de onu tasdik ve Ömer'i teskin eder. Hz. Peygamber'i Ali ve İbn Abbas yıkarlar. Bedeni yıkanırken kendiliğinden sağa ve sola dönerek vefatında bile mucize gösterir. Cebrail, Mikail ve diğer melekler yanında ashâbı cenaze

namazını kılarlar ve onu defnederler. Eserin bu bölümünde Müezzîn-zâde, Fatıma'nın söylediği bir şiiri aktarmasını müteakip Seb'îyyât'dan naklen eşi Aişe'nin "Ey ipekten elbiseler giymeyen, rahat döşeklere uzanmayan, arpa ekmeğinden başka bir şey yemeyen, hasır dışında yatak bilmeyen, yakıcı ateşinin düşüncesiyle geceleri uyumayan nereye gittin" sözleriyle gözyaşı döktüğünü zikreder. Daha sonra cihanın canı ve cananı, bütün dertlerin dermanı olan Hz. Peygamber'in vefatının, bu vefasız dünyanın bir sebatı bulunmadığına yeterince büyük bir delil olduğunu ifade eder. [1183-1447]

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Müezzîn-zâde'nin zikrettiği üzere Beni Said makamında oturan sahabiler, Ebu Bekir'i halife olarak seçerler. İki yıl dört ay halifelik yapan Ebu Bekir'den sonra Ömer halifelik makamına oturur ve adaletiyle şöhret bulur. Daha sonra sırasıyla Osman ve Ali halife olur. Ali Kufe'de şehit edilir. Arkasından Hasan ve Hüseyin bu fani dünyayı terk eder. Bu ölümlerin insana nasihat olarak yeteceğini düşünen Müezzîn-zâde, bu dünyanın hâline aldanılmaması gerektiğini söyler. [1448-1456]

"Hâtîme-i Kitâb" başlığı altında sözünün Allah'ın yardımıyla tamamlandığını ve eserine *Devletü'l-Uşşâk* adını verdiğini zikreden Müezzîn-zâde, bu kitabı yazmaktaki maksadının ise Hz. Muhammed'i övmek olduğunu söyler. Eserinin dertlilerin derdine deva olacağını umut eden Müezzîn-zâde, onun vesilesiyle Allah'ın rahmetine ermeyi, bağışlanmayı, iki âlemde arzusuna ulaşmayı ve Peygamber'e komşu olmayı, ümit ettiğini dile getirir. Eser, 1045 yılına tarih düşülen "Ümîdüm yâ Habîballâh şefâ'at" mısrasıyla son bulur. [1457-1471]

KAYNAKLAR

- Akkuş, Mehmet (2016). “Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî) ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı II*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 481-510.
- Akkuş, Mehmet (2016). “Vesîletü'n-Necât”, *Mevlid Külliyyatı I*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 79-103.
- Aksoy, Hasan (2004). “Mevlid Türk Edebiyatı”, *DİA*, C 29, Ankara: TDV Yayınları, s. 482-484.
- Aksoy, Hasan (2007). “Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S 9, s. 323-332.
- Aksoy, Hasan (2015). *Şemseddin Sivasî Mevlid*, Şemseddin Sivasî Külliyyatı 3, Sivas: Sivas Belediyesi Yayınları.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). “Nâib, Müezzîn-zâde Mehmed Nâib Efendi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naib-muezzinzade-mehmed-naib-efendi> [Erişim Tarihi: 10.11.2023].
- Ateş, Ahmed (1954). *Süleyman Çelebi: Vesîletü'n-Necât-Mevlid*, Ankara TTK Yayınları.
- Atlansoy, Kadir (1998). *Bursa Şairleri Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Bursa: Asa Yayınları.
- Atlansoy, Kadir (2011). “Ravza-i Evliyâ'da İki Şair: Kani'î ve Va'dî”. *Millî Folklor*, S 89, s. 193-199.
- Atlansoy, Kadir (2014). “Kâni'î, Müezzîn-zâde Şeyh Ahmed Efendi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kanii-muezzinzade-seyh-ahmed-efendi> [Erişim Tarihi: 10.11.2023].
- Aymutlu, Ahmet (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri C II*, (haz. Mustafa Tatçı - Cemal Kurnaz), Ankara: Bizim Büro Yayınları.

- Canım, Rıdvan (2020). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsuratü’n-Nuzamâ*, Ankara: AKMB Yayınları.
- Ceyhan, Âdem (2000). “Süleyman Nahîfi’nin Mevlidü’n-Nebî Mesnevisi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S 14, s. 89-141.
- Coşan, M. Esat (1983). İslamî Türk Edebiyatında ‘Ükkâşe Hikâyesi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S XXVI, s. 281-282.
- Çelebioğlu, Âmil (2018). *Yazıcıoğlu Mehmed Muhammediye*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çulfaz, Şevval Sena (2023). “Mevlid Bibliyografisi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S 31, s. 165-229.
- Devellioğlu, Ferit (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, Suat (2016). *İsmail Belîğ Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Danışverân-ı Nâdiredân*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Durmuş, İsmail (2004). “Mevlid (Arap Edebiyatı)”, *DİA*, C 29, Ankara: TDV Yayınları, s. 480-482.
- Ekinci, Ramazan (2011). “Erzurumlu Osman Siraceddin ve Mevlid-i Şerifi”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S 2, s. 262-289.
- Ekinci, Ramazan (2016). “Diyarbakırlı İbrahim Re’fet ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı III*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 159-180.
- Ekinci, Ramazan (2018). *Şeyhî Mehmed Efendi Vekâyi’u’l-fuzalâ*, C 1, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ekinci, Ramazan (2014). “Behiştî Mahlaslı Şairlere Ait Mevlidler 1: Behiştî Ahmed Sinan’ın Mevlid-i Şerîf’i.” *Sûfî Araştırmaları*, S 10, s. 17-79.
- Eroğlu, Süleyman (2011). *Bursalı Lamîî Çelebi Mevlidü’r-Resûl*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Eroğlu, Süleyman (2016). “Hamdullah Hamdî ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı II*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 155-259.
- Gökalp, Haluk vd. (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2016). “İpsalalı Ebu’l-Hayr ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı II*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 25-98.
- Güzel, Bilal (2023). *Mehmed Fahreddin Bursavi ve Güzlâr-ı İrfân İsimli Biyografik Eseri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

- <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/118690,gulzar-i-irfan-mehmed-fahredden-bursavipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 12.11.2023].
- Hasibe. Mazıoğlu (1974). “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, S 1 s. 31-62.
- Hatiboğlu, İbrahim (2004). “Mesâbıhu’s-sünne”, *DİA*, C 29, Ankara: TDV Yayınları, s. 258-260.
- Hatiboğlu, İbrahim (2004). “Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye”, *DİA*, C 29, Ankara: TDV Yayınları, s. 361-362.
- Hızlı, Mefail-Yurtsever, Murat (2000). *Baldır-zâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi Ravza-i Evliya*, Bursa: Arasta Yayınları.
- <https://hadislerleislam.diyamet.gov.tr> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].
- <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].
- <https://sunnah.com> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].
- <https://www.hadisveritabani.info> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].
- Hüseyin Remzi (1305). *Lûgat-i Remzi*, II C, İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzi.
- Kayaokay, İlyas (2020). *Bolkvâdze-zâde İbrahim Kadem ve Manzum İki Eseri, Delîlü'l-Harameyn ve Mevlidü'n-Nebî*, İstanbul: DBY Yayınları.
- Kemikli, Bilal - Akkuş, Metin (ed.) (2016). *Mevlid Külliyyatı*, 3 C, İstanbul: DİB Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2013). “Hâfız, Müezzin-zâde Hâfız Ahmed Paşa”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hafiz-muezzinzade-hafiz-ahmed-pasa> [Erişim Tarihi: 10.11. 2023].
- Kılıç, Filiz (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-şu'arâ*, Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairusuarapdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 10.11. 2023].
- Köksal M. Asım (2019). “Peygamberimizin Hayatı”, Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, https://yayin.diyamet.gov.tr/File/Download?path=374_1.pdf&id=374 [Erişim Tarihi: 21.10.2023].
- Köksal, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kütük, Rıfat (2018). *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-efşan İsimli Mevlidi*, Erzurum: Ertual Akademi Yayıncılık.

- Levend, Agâh Sırrı “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *TDAY Belleten*, 1972, s. 55-59
- Metin Akkuş (2006). *Klasik Türk Şiirinde Anlam Dünyası: Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Müstakim-zâde Süleyman Sa’deddin (2000). *Mecelletü’n-nisâb fi’n-nisbi ve’l-künâ ve’l-ekâb*, Tıpkıbasım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okiç, M. Tayyip (1975). “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleleri”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, S 1, s. 17-78.
- Özel, Ahmet (2004). “Mevlid”, *DİA*, C 29, Ankara: TDV Yayınları, s. 475-479.
- Pekolcay, Neclâ (1950). *Türkçe Mevlid Metinleri*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.
- Pekolcay, Neclâ (1980). *Süleyman Çelebi Mevlid*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Taş, Bünyamin (2013). “Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas ve Külliyyatı”, *Akademik Bakış Dergisi*, S 35, s. 1-18.
- Timurtaş, F. Kadri (1980). *Mevlid Süleyman Çelebi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toptaş, Emine Sıdıka (2015). “Es’ad, Müezzinzâde Es’ad Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esad-muezzinzade-esad-efendi> [Erişim Tarihi: 10.11. 2023].
- Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî - Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. (haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatçı) Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Tunç, Semra (1996). *Ârif Hayatı-Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünver, İsmail (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *DTCF Türkoloji Dergisi*, 11 (1), s. 51-90.
- Vanlı, Murat (2022). “Muhammediye (Yazıcıoğlu Mehmed Efensi)”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhammediye-yazicioglu-mehmed-efendi>
- Yıldız, Âlim (2016). “İhramcı-zâde İsmail Hakkı ve Mevlidi”, *Mevlid Külliyyatı III*, İstanbul: DİB Yayınları, s. 205-225.

Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yılmaz, Mehmet (2020). “Hz. Fâtıma’nın Allah Resûlü’ne Mersiye Şiirleri”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/ 2, s. 711-731.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

II.1. NÜSHA TAVSİFİ

Eserin yegâne nüshası İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde Şevket Rado Yazmaları ŞR_000036 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Eldeki nüsha, 91 varak olup *Devletü'l-Uşşâk*'tan önce *Kemâl-i Ümmî Divanı* vardır. Her varağında iki sütün ve 21 satır bulunan yazma 195x130, 160x80 mm. ebatlarındadır. Eserin vikaye yaprağında bir not kâğıdı bulunmaktadır. Şevket Rado burada yazmayı Bursa'dan 24.02.1968 yılında 25 liraya satın aldığını yazmıştır. Zahriyede dua ifadeleri yer almaktadır. Nüshada başlıkların, ayetlerin ve hadislerin yazımında kırmızı mürekkep (sürh) kullanılmıştır. Cetvelinde de sürhün tercih edildiği yazmanın ilk 46 varağında *Kemâl-i Ümmî Divanı*, 47a-91a sayfaları arasında ise *Devletü'l-Uşşâk* yer almaktadır. Nesih hat ile kaleme alınmış olan nüshanın bazı kelimelerinde okumayı kolaylaştırmak üzere hareke kullanılmıştır. Yazılış yılı dışında herhangi bir kaydın bulunmadığı nüshanın son sayfasında dairesel şekilde yazılmış bazı dua ifadeleri yer almaktadır.

Başı: Gel imdi e's-şalât it yâd bu dem ' aşk-ile ey dil-şâd
Olasın şamudan âzâd bulasın cennet-i havrâ

Sonu: Hemân dem didi dilüm düşd[i] târih
Ümîdüm yâ Hâbiballâh şefâ' at

II.2. METNİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. Metnin yazımında kullanılan transkripsiyon sistemi şu şekildedir:

ā	Ā	آ
ṣ	Ṣ	ص
ḥ	Ḥ	ح
ḫ	Ḫ	خ
z	Z	ذ
ṣ	Ṣ	ص
ḏ, ž	Ḑ, Ž	ض
ṭ	Ṭ	ط
ẓ	Ẓ	ظ
‘	‘	ع
ġ	Ġ	غ
ḳ	Ḳ	ق
ñ	Ñ	ك
v, ū	V, Ū	و
y, ī	Y, Ī	ي

2. Farsça “vâv-ı ma’dûle”ler “ḥāce” örneğindeki gibi (ح) işareti ile gösterilmiştir.

3. “Mā’il, ḳā’il” gibi kelimelerin yazımında nüshadaki şekle uyulmuş ve buna göre nüshada “y” harfi (ی) ile yazılanlar “māyil, ḳāyil” şeklinde, hemze (ء) ile yazılanlar ise “mā’il, ḳā’il” biçiminde yazılmıştır.

4. Ayet ve hadislerden yapılan iktibaslar, metinde transkripsiyon sistemine göre yazılmış, dipnotta ise ayrıca Arap harfleri ile gösterilmiş ve mealleri verilmiştir.

5. Vezin gereği dipnota alınan farklılıklar “nüsha” şeklinde gösterilmiştir.

6. Vezin gereği yapılan eklemeler ve metin tamirleri köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

7. Kalıplaşmış şekillerin dışındaki ünlü ulamaları “ki_irişmez” örneğindeki gibi () işareti ile gösterilmiştir.

8. Metinde vezin gereği zihafli okunan hecelerdeki uzun ünlüler, “kitāb” örneğindeki gibi italik olarak yazılmıştır.

9. Nüshada kırmızı mürekkebin kullanıldığı ayet, hadis ve ara başlıklar koyu, vasıta beyitleri ise italik olarak yazılmıştır.

10. Metnin tespitinde birlik sağlamak amacıyla Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (1993: 51-90) başlıklı makalesinde belirtilen esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

II.3. METİN

[DEVLETÜ'L-‘UŞŞÂK]

[Bi’smi’llâhi’r-raḥmāni’r-raḥîm]

[...] ¹⁶

47a ¹⁷

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

[+] ¹⁸

Gel imdi e’ş-şalât it yād bu dem ‘aşq-ile ey dil-şād
Olasın şamudan āzād bulasın cennet-i ḥavrā

- 2 İşit mevlūdın ol ḥānuñ şafāya ğarḳ ola cānuñ
İrişe fazl-ı Raḥmānuñ ide maḳşūduñı i’ tā
- 3 Muḥammed nūr-ı ezherdir ḳamu dillerde ezberdir
Muḥammed sırr-ı ekberdir kim oldur mazḥar-ı esmā

Münâcât

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

- 4 İy ḳadîm [ü] ḳâdir ü ḥayy [ü] beḳâ
Pâdişâh-ı zü’n-nevâl [ü] zü’l-‘aṭâ
- 5 Hîkmet [ü] ḳudretlerüñ çoḳdur senüñ
Bir işüñde yoḳ durur hergiz ḥaṭâ
- 6 Pâdişâhlar pâdişâhı Tañrısın
Pâdişâhlar âsitānuñda gedâ

¹⁶ Eserin baş kısmında -sayısını bilemediğimiz- yaprak yahut yapraklar eksiktir.

¹⁷ Numaralar nüshadaki sıralamaya göre verilmiştir.

¹⁸ Baştan kaç beytinin eksik olduğunu bilemediğimiz manzumenin ilk beytine, bu eksikliği göstermek için, [+] 1 şeklinde numara verilmiştir.

- 7 Kimi idersin ‘azîz [ü] muhterem
Kimi idersin zelîl [ü] bî-nevâ
- 8 Ol didûn oldu cemî‘-i kâ’inât
Olma dirseñ ger ola maḥv [u] fenâ
- 9 Anı kim men‘ ide sen itseñ ‘aṭâ
Anı kim redd ide sen itseñ kaḏâ
- 10 Rûz [u] şeb ‘ilmüñdedir faş [u] nihân
Ḳabz [u] baş emrüñde durur mâsivâ
- 11 Hîkmetüñle oldu sâkin bu zemîn
Ḳudretüñle devr ider çarḥ-ı semâ
- 12 Raḥmetüñden kaṭre[dür] bu heft biḥâr
Ni‘metüñden zerre bu şems [ü] duḥâ
- 13 Âdemi ḥâk-i siyâhdan yaradup
‘Âlemi anuñla kılduñ pür-ziyâ
- 14 Muştafâyı raḥmeten li’l-âlemîn
Gönderüp kılduñ cihânı pür-şafâ
- 15 Pes ulaşdurḡıl şalât-ile selâm
Bizden anuñ ḥazretine dâ’imâ
- 16 Âline aşḥâbına aḥbâbına
Ehline evlâdına ḥayrü’l-verâ
- 17 Ey kamu ḳalmışlara feryâd eren
Ey kamu derdlülere iden devâ
- 18 Fazl-ile ‘afv it Mü’ezzinoḡlını
‘Adl-ile ḳılma anı nâra sezâ

47b

- 19 İtmedi dergâh[a] lâyıķ bir ‘amel
Lîk maḥz-ı raḥmetüñ eyler recâ
- 20 Muştafâ Ḥaḳḳı anı redd eyleme
Varıcaķ ḥazretüñe rûz-ı cezâ
- 21 Raḥmetüñ deryâsınıñ bir kaḫresi
Nâķış olmaz olsa ‘âlem ğarķ-ı mâ
- 22 Çok durur ḫatuñda eksiklerimiz
“Rabbenâ etmim lenâ”¹⁹ a‘ mâlünâ

Faşl

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

- 23 Gel ber[i] ey bülbül-i dil ḳıl bu gülşende şadâ
Aç ma‘ânî güllerini eyle ‘uşşâķa şalâ
- 24 Tırma imdi şimdi sözüñ fırsatıdır bî-gümân
Bil yakında olırsın bî-nişân [u] bî-edâ
- 25 Nice bülbülleri işbu çârḫ-ı ğaddâr itdi ḫâķ
Ey nice tûḫî yirini tıtdı zâğ-ı bed-nidâ
- 26 Diķķat it ki sen gidicek ḳala senden yâdigâr
Çün bilürsin bu fenâ dünyâda yok durur vefâ
- 27 Di ki bunda nice geldi ol Resül-i pāk-zât
Daḫi bunda nice gitdi_o ma‘den-i şıdķ u şafâ
- 28 Diñlegil ey ‘âşıķ-ı evşâf-ı Aḫmed sözlerüm
Gör ne dürler nazm iderven cân ḳulağın tıt baña

¹⁹ رَبَّنَا اٰتَمِّمْ لَنَا “Ey Rabbimiz! bizim için tamamla.” (Tahrir 66: 8).

- 29 Hem muṭavvel kılmayalum olmaya tā kim şudā‘
Söyleyelüm şol sözi kim mā-ḥasal mefhūm ola
- 30 Ey Mü ’ezzīn-zāde oldur zīra maḫşūdum hemān
Bu kitāb ola benümçün bā‘ iş-i ḥayr-ı du‘ ā
- 31 Bu günāh odına yanmış ḳalbüme irişe āb
Bu cünāḥ derdine düşmiş cānuma ire devā
- 32 Gel berü ‘aşḳ-ile çağır e’ş-şalātü ve’s-selām
Tā şefā‘ at ide saña ol re ’isü’l-enbiyā

Fi’l-ibtidā’i’l-‘ālem ḳāle’n-Nebiyü ‘aleyhi’s-selām
“Kāne’llāhu ve lem-yekün şey’ün ḳablehu”²⁰

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ulün

- 33 Anı kim evvel añduḳ evvel oldur
Ḳamu şehler hep ol şulṭāna ḳuldur
- 34 Yoḡ iken bu cihānı ol var itdi
Bu cümle kā’ ināti ol yaratdı
- 35 Ol urdı ‘āleme çünki bināyı
Ol eyler zātına lāyıḳ şenāyı

Kemā ḳāle’n-Nebiyü ‘aleyhi’s-selām “Lā uḫşī şenā’en
‘aleyke ente kemā eşneyte ‘alā nefsike”²¹

- 36 Şol evveldir arıdır ibtidādan
Şol āḫirdir berīdir intihādan

²⁰ قَبْلَهُ “[Ezelde] Allah vardı ve ondan önce hiçbir şey yoktu.”
<https://sunnah.com/bukhari:7418> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

²¹ لَا أَحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَتَنَيْتَ عَلَي نَفْسِكَ “Senin övgünü tam olarak yapamam, sen kendini nasıl övdüysen öylesin.” <https://sunnah.com/muslim:486> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

- 37 Anuñ künhine irmez ‘aql [u] idrâk
Anuñ zâtını kimse kılmaz idrâk
- 38 Anuñçün kim dimişdir sırr-ı “levlâk”²²
Ki Hâk “ma‘rifetüke mâ-‘arefnâk”
- 39 Çü bildük evvel [ü] âhir ebeddir
Ne şübhe bâtın [u] zâhir aḥaddır
- 48a**
- 40 K̄amudan öñdin ol Allâhu kâdir
İşit imdi dime kim ne yaradır
- 41 Yaradı rûḥ-ı pāk-i Muştafâyı
Şefî‘ü’l-müznibîn kân-ı vefâyı

Ḳāle ‘aleyhi’s-selām “Evvelü mâ ḥalaḳallāhu rūḥi” ve fî rivāyeti “nūrī”²³

- 42 Gelür hem bir rivāyetde ez-envār
Anuñ nūrını evvel eyledi var
- 43 Hâḳuñ ḳarşusına ṭurdu pes ol nūr
Nice yıllar ‘ibâdet kıldı meşḳūr
- 44 Tekâbülden münezzehdir belî zât
Bu sözden zâhir ü ma‘nâda mirḳât
- 45 Pes ol nūrđan yaradı Hâk ta‘âlâ
Cemî‘-i ḥayrı hep ednâ vü a‘lâ

²² “Levlâke levlâk le-mâ ḥalaḳtu’l-eflâk” لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْاَفْلَاكَ “[Ey Muhammed (sav)], **sen olmasaydın**, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

²³ “أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ رُوْحِي وَ فِي رِوَايَاتٍ نُورِي” “Allah evvela benim ruhumu -diğer bir rivayete göre nurumu yarattı.” Edebî metinlerde sıkça zikredilen bu söz, zayıf bir hadis olarak nakledilmektedir (Yılmaz 2013: 456).

- 46 Anuñ arduca yaratdı mühānı
Ki cümle şerleri fāş ü nihānı
- 47 Düzüldi levḥ ü yazıldı vü eşyā
Çalem qurıdı hep oldı müheyyā
- 48 Çü halk itdi kamu ekvānı Allāh
Turup seyr itdi anları hep ol şāh
- 49 Neyi kim gördi ise söyledi hep
Resüle kendözin medḥ eyledi hep
- 50 Buları qodı bir bir geçd[i] ol şāh
Duruben toprağa irişdi nā-gāh
- 51 Görüp topraq anı yerindi ğāyet
Didi ey faḥr-ı ‘ālem maḥz-ı raḥmet
- 52 Çatı miskīn yaratdı beni ol Ḥaḳ
Çamulardan ḥaḳır [ü] kemterem baq
- 53 Çaçan sen tutasın bende mekānı
Diyüp kıldı türāb āh u fiġānı
- 54 Çün Aḥmed gördi topraq itdi zārı
Didi ey Ferd-i bī-çün Rabb-i bārī
- 55 Eger bu rūḥuma halk idesin ten
Anı halk eylegil didi türābdan
- 56 Çabül itdi anuñ sözini Allāh
Meleklere didi kim oluñ āgāh
- 57 Ki ben bir kimse yaratsam gerekdir
Anı yirde ḥalīfe_etsem gerekdir

58 Ki hâkden yaradurven didi anı
Çamudan a' lem a' zam 'âlî şânı

Çavlıhū ta' ālā "İnnī cā' ilūn fi'l-arzı halīfeten"²⁴

59 Melekler çün işitdi bu hitâbı
Oloç dem her biri virdi cevâbı

60 Didiler kim yaradır mısın anı
İdüp anda fesâdı döke çanı

48b

61 Bu kez v[âzıh] hitâb eyledi Allâh
Meleklerle 'itâb eyledi Allâh

62 Didi kim ey meleklerüm bilüñüz
İderven her işimi ben yaluñuz

63 Size tanışmaq içün didi şanmañ
İşüm ben tanımazam gayrıya tanımañ

64 İşüm ben bilürem siz ne bilürsüz
Baña çurduñuz öğüt mi kılırsız

65 Ol âdem ki_anı yaratsam gerekdir
Anı bilmediñüz n'itsem gerekdir

66 Hâbîbim Muştafâ andan geliser
Çamu 'âlem aña ümmet olısar

67 Melekler çün işitdi bu hitâbı
Ki_olara Haç Çalab kıldı 'itâbı

68 Celâlınden Hudānuñ itdiler çavf
Ki tevbe idüp 'arşa itdiler çavf

²⁴ اِنِّي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً (Bakara 2: 30).

- 69 İlāhī sen bize itme ‘ iṭābı
Celāl ile bize itme ḥiṭābı
- 70 Anı kim men‘ ide itseñ ‘ aṭā sen
Anı kim redd ide kılsañ kazā sen
- 71 Senün қаpuña itdük istinādı
Senün ḥükmüne itdük inḳıyādı
- 72 Bu söze yoқ durur hiç ḥadd-i gāye
Şalavāt rūḥ-ı pāk-i Muştafāya

Fi fiṭraṭ-ı Ādem ‘ aleyhi’s-selām

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 73 Ḥaḳ ta‘ālā pes o dem Cebrā’ile kıldı ḥiṭāb
Didi kim yā Cebre’il tez in getür yirden türāb
- 74 İndi Cebrā’il hemān dem yire topraқ almağa
Virmedi yir aña ḥāki didi ey ‘ālī cenāb
- 75 Gel kerem kıl sen beni ol Ḥazrete iletmegil
Zīra kim lāyıḳ degülven iderem andan ḥicāb
- 76 And virüp yalvardı topraқ pes ferāgat eyleyüp
Vardı Cebrā’il bu resme Ḥazrete virdi cevāb
- 77 Pes bu kez Mīkā’ile emr eyledi ol daḥi hem
Almadı indi ḥāki eyledi girü zehāb
- 49a
- 78 Andan İsrāfīle emr itdi Ḥudā ol daḥi pes
İndi topraқ almağ-ıçün gör ne söyler bu kitāb
- 79 Almadı ol da ‘Azrā’ile emr itdi Ḥudā
Didi yā ‘Azrā’il imdi ṭur irişgil bā-şitāb

- 80 İndi 'Azrâ' il alup yirden türâbı bî-emân
Tez irişdi yirine tâ itmeye aña 'itâb
- 81 Aldı pes kudret eliyle anı Allâhu qadîr
Eyledi Âdem vücüdını mu'allâ müsteşâb
- 82 Çün yaratdı Âdemi kâmil mükemmel ol İlâh
Pes buyurdu geldiler cümle melekler bî-hisâb
- 83 Hep sücüd itdiler aña illâ iblîs itmedi
Sürdi anı dergehinden eyleyüben mür-h'âb[?]
- 84 Çün şıdı buyruğunu Allâhuñ oldu kâfir ol
Lâyık oldu ki ola merdûd yiri dâr'ül-'ikâb
- 85 Çün hayât irdi nazâr kıldı Âdem 'arşdan yaña
Gördi kim 'arşda iki saır haqq olmuş iktitâb
- 86 Birisiydi lâ ilâhe illallâh ol saıruñ biri
Vü Muḥammedün Resûlu'llâh diyüp bul şevâb
- 87 Didi Âdem yâ İlâh-i zü'l-celâl kıl[sañ] beyân
O adı kim aduñ-ile görmüşem ḥüsn-i me'âb
- 88 Pes nidâ irdi ki yâ Âd[em] bil ol gördüğüñ ad
Senüñ oğluñ ola idesin feraḥlar iktisâb
- 49b 89 Seni anuñçün yaratdum didi yâ Âdem daḡi
Hep anuñçün yaradıldı yir ü gök şems [ü] şihâb
- 90 Pes anuñ alnında qodı Muştafânuñ nûrını
Bil ḥabîbüm nûrı durur didi işbu nûr u tâb
- 91 Kıldı ol nûr anuñ alnında nice günler qarâr
Şoñra Ḥavvâ alnına naql itdi uş bu nûr u tâb

- 92 Geçdi andan enbiyāya seyr ide ide a yār
Tā olunca ol Ḥabību'llāha tuş bu nūr u tāb

Baḥr-ı Meşnevî

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 93 Gel berü ey bülbülân-ı Muştafâ
Kim açıldı gülsitân-ı Muştafâ
- 94 Eyle anuñ şevk-ı zevkünden beyân
Sözlerüñden söze gelsün ins ü cān
- 95 Kişi kimi sevse anı zıkr ider
Kim anı zıkr ider anı fikr ider
- 96 Her kim anuñ zıkrı fikri ol ola
Dü cihānda bende-i maqbül ola
- 97 Her kim anı sevmeye cāndan 'azîz
Cümle nâsdan aṭa ana oğl u kıız
- 98 Sevgilü ola aña ehl ü 'ıyāl
Mü'min olmaz bulmaz İmānı kemāl

Ḳāle 'a[leyhi's-selām] "Lā yū'minü ehadüküm ḥattā eküne eḥabbe ileyhi min veledihî ve vālidihî ve'n-nāsi ecma'in"²⁵

- 99 Her ki mü'min ola Allāh[a] ṭapa
Her kimi kim sevse anuñla ḳopa

²⁵ "Sizden biri, beni çokluk çocuğundan, anne babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olamaz."
<https://sunnah.com/muslim:44b> [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

Ḳāle ‘aleyhi’s-selām “El-mer’ü ma‘a men eḥabbe”²⁶

- 100 Anı sevenler anuñ ile ƙopar
Uçmaƙ içre uça açup bāl [ü] per
- 101 Ol şu sultāndır ki anı Kirdgār
Kendü sevdi kendü ƙıldı ihtiyār
- 102 Anuñ-içün itdi izhār ‘ālemi
Anuñ-içün eyledi var Ādemi
- 103 Ger Muḥammed olmaya-y-ıdı ‘ayān
Olmaz idi bu zemīn [ü] āsumān
- 104 Ger Muḥammed bulmaya-y-ıdı vücūd
Olmaz idi Ādeme ‘izz [ü] sücūd
- 105 Ger Muḥammed bulmaya-y-ıdı ḥayāt
Bulmaz idi Nūḥ tūfāndan necāt
- 50a**
- 106 Ceddi olduğıçün anuñ İbrāhīm
Nārı gülzār²⁷ itdi aña ol Raḥīm
- 107 Nesl-i İsmā‘īlden olduğıçün ol
Kesmedi sikkīn anı ƙıldı nükül
- 108 Cümle anuñ dostluğına adına
Niçe iḥsān eyledi ecdādına
- 109 *İdevüz ger anı öz enver kelām
Gel berü di e’s-şalātü ve’s-selām*

²⁶ المرء مع من أحبَّ “Kişi sevdiğiyle beraberdir.” <https://sunnah.com/bukhari:6168> [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

²⁷ gülzār: gülzāri, nüsha.

- 110 Bil minārāt içre geldi bu haber
Bu haberdır her haberde[n] mu‘teber
- 111 Her ne deñlü enbiyâ kim geldiler
Çün geliserdir Muḥammed bildiler
- 112 Her birisi itdiler vaşıyyeti
Kim aña imân getüre ümmeti
- 113 Her kitâb içre Muḥammed vār-idi
Anı inkâr eyleyen küffâr-idi
- 114 Gün gibi olmuş idi halka ‘ayân
Her kişi bilmiş idi bellü beyân
- 115 Kim geliserdir Muḥammed Muştafâ
Viriserdir ‘âleme zevk [u] şafâ
- 116 Biz girü bu söze geldük ey hümâm
Çünki seyrân eyledi ol nür tamâm
- 117 İtdi bunca enbiyâdan intiḳâl
Geldi ceddi buldı aña ittişâl
- 118 Bihter-i Kureyş adı ol şâh-zâd
Aña ‘Abdu’l-Muḩᩭalibdir meşhûr ad
- 119 Viridi ol nür anuñ alnında ziyâ
ᩤurdi anuñla nice şubḩ [u] mesâ
- 120 ᩤoğdı ‘Abdullâh aña vardı o nür
Eyledi pes anuñ alnında zuhûr
- 121 Aḩmedüñ aᩭasıdır ol yüzi aḩ
Bil sa‘âdet ırgürüpdür aña ᨀaḩ

- 122 Geçdi andan anasına vardı nūr
Nice günler anuñ-ile tırdı nūr
- 123 Geldi çün ol server-i âhîr-zamân
Vardı nūr anda karar itdi hemân
- 124 Çün Muhammed gelmesi oldu yakın
Çok 'alâmetler belürdi gelmedin
- 125 Haşr[e] dek ger söyler-isem anı ben
Nicesi med[h] idem ol sulţanı ben
- 126 Ögüben halk itdi anı ol Hudâ
Eyle imdi yoluna cânuñ fedâ
- 127 Ol kim anı medh ide ol Zü'l-celâl
Ögmek anı nite ola ber-kemâl
- 128 Lîk gücüm yetdügince ben saña
Söyleyeyin cân kulâğın tut baña
- 50b
- 129 Diñle imdi nice geldi ol Resül
Nice buldı hazrete kurb-ı vuşul
- 130 Çünkü kıldı anası hamlin tamâm
Kim zuhûra gele ol hayrû'l-enâm
- 131 Pes rebî'ü'l-evvel ayında vuķü'
On ikinci gicede itdi tulu'
- 132 Ba'zlar anı muharremde didi
Kim onıncıdaki 'aşüre idi
- 133 Çok 'alâyim zâhir oldu ol gice
Diñle birkaç söyleyelüm gör nice

Dārü'n-Nebiyü fî yevmi 'aşüre kezâ fi'l-beytihi

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 134 Gel ey dil murğı kıl pervâz bu meydândan açup kanat
İdelüm biz daği cevân bile var mı kanı vaqqât
- 135 Gel ey bülbül bu gülşende şadâ kıl²⁸ olasin pür-cüş
Gel ey tütü'bu kandan al ğidâ ki bulasın lezzât
- 136 Dilerven ki olam vaşşâf Muḥammedden diyem evşâf
Ara yirde koyup eşnâf ki eydem harf harf ebyât
- 137 Eger 'avn eyleye Allâh diyem vaşf-ı ḥabîbu'llâh
Velî kâşır zebânum âh ne idem saña taḫrîrât
- 138 Deñizler ger midâd olsa kalem olsa kamu eşcâr
Kamu evrâk olup kâğıd yazarsa cümle maḥlûkât
- 139 Şecer qalmaya 'âlemde dükene âb-ı deryâlar
Buluriz mâyeler illâ güneşden iki üç zerrât
- 140 Rivâyet itdi râvîler bu kavli sîre ehlinden
Pes andan yazdı kâtibler bu resme eyleyüp işbât
- 141 Çü vaqt oldı gele ol şâh pes emr itdi ta'âlallâh
Kamu maḥlûk olup âgâh ideler cümle tezyînât
- 142 Didi Rıdḫvâna yâ Rıdḫvân irişgil cennete şadân
51a Düzünsün hür[i] vü ğilmân bezensün ravza-i cennât
- 143 Daği didi ki yâ Mâlik ṭamunuñ ört kapuların
Bu gice anadan toğsa gerekdir faḫr-ı mevcûdât
- 144 Emîne Ana eydir çün yakın oldı gele ol şâh

²⁸ Kıl: kıl ki nüsha

Yoğ-idi kimse katumda tırurdum şöyle bî-tâkât

145 Gözümden ref^ç olup perde ne kim var gökde vü yirde
ç Ayân oldu baña cümle bu şarqıyyât u ğarbiyyât

146 Görürdüm fevc fevc havrâ gelüben her biri baña
Didiler muştuluğ saña idüben dürlü tekrîmât

147 Ki bir oğul gele senden olasın şād u ħandân
Çamu ç âlem aña ümmet oluben ide teslîmât

148 Zihî ç izzet zihî devlet saña kıldı müyesser Hâğ
Saña olan kime oldu müyesser di ey ç âlî-zât

149 Dağı gördüm ki üç bölük melek indi feleklerden
Elinde üç ç âlem tıtmış bular üç yire taç yînât

150 Birini dikdiler şarka birisini dağı ğarba
Birisin Kaç be tamına diküben gıtdiler bi'l-bât

151 Göründi dağı çok dürlü ç alâyim ol gice ey yâr
Beyân olmaz bu sâç atde ki yokdur hiç aña ğâyât

152 Pes andan geldi bir ağ kuş şığadı arkamı katı
Hemân dem toğdı ol sultân cihâni tıtdı tenvirât

153 *Muğammed çün zühür itdi bilindi vağdet-i Yezdân*
Cihâni pür-sürür itdi kim oldur devlet-i Yezdân

51b

154 Çü geldi ç âlem-i vecde anı ğarğ itdi Hâğ cüde
Yüz urup Rabbine secde kıluç ç arz eyledi ħacât

155 Bu idi sözi kim yâ Rab zaç if ümmetlerimi hep
Cehennemden idüp âzād bulara itme tenkilât

156 Varup Kaç be ayağına pes evvel eyledi secde

- Yarıldı tāk-ı Kisrānuñ kıbābı çatlayup çat çat
- 157 Kilīsālar yıkıldı çok u oldu nice ruhbān yok
Düşüben şındılar putlar irişdi küfre taḥkīrāt
- 158 Melāmet irdi şeytāna pes ağladı yana yana
Yürüyüp şarḫ u ğarb içre iderken ḥalka tafşīlāt
- 159 Meger bunlar evāyilde semāvāta çıkarlardı
İşidirler idi ne kim melekler kılsa te'vīlāt
- 160 Meleklerden alup sözler varup kāhinlere dirler
Olar da dir idi ḥalka bilürüz ' ilm-i ğaybiyyāt
- 161 Bu kez kaçd itdiler bunlar semāya çıkalar girü
Melekler atdılar oḫlar dönüben kaçdılar heyhāt
- 162 Varup cem' oldılar bunlar ḫatna cümle iblīsūñ
Beyān itdiler aḫvāli didiler ne ola ḥālāt
- 163 Didı varuñ tavāf idüñ cihānuñ şarḫ u ğarbi[nı]
Gelüñ girü ḫaber virüñ ne gösterür-ise mir 'āt
- 164 Bu kez gitdiler arayı ṭolandılar her arayı
Görürler Mekke şehrini melekler ḫaplamış ḫat ḫat
- 52a 165 Çıkar bir ḫāneden bir nūr cihān olmuş ḫamu pür-nūr
Melekler muştırlardı biri birine sürüp at
- 166 Varuben iblīsē anı beyān eylediler bir bir
İşidüp eyledi feryād [d]idi irdi bize āfāt
- 167 Didiler niçün ağlarsın yüregüñ oda taḫlarsın
Didi ağlamayaym mı gelüpdür faḫr-ı mevcūdāt
- 168 Semāya çıḫmadan şimdi anuñçün olduñuz memnū'

Toğupdur 'âleme ol nür olupdur fahr-ı mevcûdât

169 *Muhammed çün zühûr itdi bilindi vaḥdet-i Yezdân*
Cihâm pür-sürûr itdi kim oldur raḥmet-i Raḥmân

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

170 Didi 'Abdu'l-Muṭṭalib ben ey ḥ' âce
Ka' benüñ içinde idüm ol gice

171 Pes cidâr-ı Ka' beden geldi bir ün
Urdi şeyṭānuñ yüregine dügün

172 Didi kim geldi bu gice bir şabî
Ḥaḳ nebîdir ḥaḳ nebîdir ḥaḳ nebî

173 Kim ki uymaz ise eyleye helâk
Hem beni şirkden küfürden ide pāk

174 Ka' benüñ dört bucağında dört kelâm
İşidildi işit eydeyin tamām

175 Bir[i] bu uş gitdi bâṭıl geldi ḥaḳ
Kim uya aña bula oddan 'atâḳ

176 Biri de bu geldi sizden bir Resûl
Kim anuñdur naşr u 'izzet feth ü yol

177 Biri bu geldi Ḥudâdan size nür
Gitdi ḳayḡu oldı 'âlem pür-sürûr

178 Bu durur dördincisi kim yâ Nebî
Ḥalḳa gönderdük 'ayân u bi-ḥabî²⁹

179 Ḳullara şâhid yetişir hem nezîr

²⁹ ḥabî: ḥabî, nüsha

Ki_eyledük seni sirâc-ı hoş-münîr

Lemmâ vülide'n-Nebiyü 'a[leyhi's-selâ]m hârece şavtün min zevâya'l-Ka'beti min evvelihâ yeķülü "ķul câ'e'l-ħaķķu ve zehaķa'l-bâķlu" ve mine's-şâniyeti "leķad câ'eküm resûlün min enfûsiküm 'azîz" ve min'eş-şâliġeti "ķad câ'eküm minallâhi nûrun ve kitâbun mübîn" ve mine'r-râbi' "yâ eyyühe'n-nebiyyü innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve nezîrâ." Naķale min es-Seb' iyyât³⁰

52b

- 180 Kâbile idi Şafiiyedir adı
Ol gice ben altı şey gördüm didi
- 181 Bir[i] bu kim Rabbine ķıldı sücüd
Ki_ümmetini yarlıġaya ķıla cüd
- 182 Kaldırup başımı tehlîl eyledi
Ben resûlüm didi böyle söyledi
- 183 Arkasında hem nübüvvet mühri var
Nûr-ı ġatla gördüm anı âşikâr

Ķale lâ ilâhe illallâh innî Resûlu'llâh³¹

- 184 Göbegi kesilmiş olmuş sünneti
Pâk pâkîze arınmış cüşsesi

30 لما ولد النبي خرج صوت من زوايا الكعبت من اولها يقول قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ [سُورَةُ الْأَسْرَاءِ 81] و من الثانیة لقد جاءكُم رسولٌ منْ أنفسِكُم عزیز [سُورَةُ التَّوْبَةِ 128] و من الثالثت قد جاءكُم من الله نورٌ و کتابٌ مبین [سُورَةُ الْمَائِدَةِ 15] و من الرابع یا ایها النبي انا أرسلناك شاهداً و مبیناً و نذیراً [سُورَةُ الْفَتْحِ 8]. نقل من السبعیات. Kâbe'nin dör bir köşesinden etrafa sesler yayıldı. Bunlardan ilkinde, 'De ki: Hak geldi bätül yıkılıp gitti!' (İsrâ 17: 81); ikincisinde, 'Andolsun ki, size içinizden gayet izzetli bir peygamber gelmiştir.' (Tevbe 9: 128); üçüncüsünde 'Doğrusu size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir.' (Mâide 5: 15); dördüncüsünde ise '(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.' (Fetih 48: 8) denilmekteydi." Seb'iyat'dan [Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Neseff'nin (öl. 1142) hadis ilmiyle ilgili eseri] aktarılmıştır.

31 لا إله إلا الله اتى رسول الله "Allah'tan başka ilah yoktur. Ben, onun peygamberiyim."

- 185 Anası eydir ki gördüm³² nâ-gehân
Bir bulut geldi anı kıldı nihân
- 186 Şoñra bir aq şûfa şarmışlar anı
Çodılar yirinde ol görklü cāmı
- 187 Bir münādī eyledi anda nidā
Didi oldu Aḥmede dürlü ‘ aṭā
- 188 Çünkü geçdi ol gice oldu şabāḥ
Hep feraḥ oldu kamu ehl-i felāḥ
- 189 Derilüp geldi kabā’ il bir yire
Dürlü ta‘ zīm itdiler ol servere
- 190 Didiler kim biliñüz bu durur ol
Olısardır cümle ḥalka Ḥaḳ resûl
- 191 Bunuñ adıdır Muḥammed Muştafa
Viriserdir ‘ âleme zevk [u] şafa
- 192 Anası emzirdi birkaç gün a yâr
Didiler ṭāye gerekdir kanda var
- 193 Virdiler birkaçını ol almadı
Pes bular nedir bu ḥâli bilmedi
- 194 Ḥayret içre ṭurur iken nâ-gehân
İrdi anda ol Ḥalīme pāk-cân
- 195 Virdiler redd itmedi aldı anı
Didiler aña kabûl itdi seni

³² Nüşhada önce “gördüm didi ki” şeklinde yazılan ifade daha sonra “eydür ki gördüm” şeklinde düzeltilmiştir.

- 196 Alubeni geldi anlar şehrine³³
Tâ ki hizmet ide ‘âlem fahrine
- 197 Ne yire kim merkebi gitse hemân
Olur idi qurı yir çayır çemen
- 198 Olur-idi günde bir aylık kadar
Tutar idi kuvvet ol alnı kamer
- 199 Görmedi anda neces bevl ü çepel
Kimse ašlâ pāk idi ol bî-bedel
- 200 Her kaçan kim isteye hâcet ide
Yer olurdu iki pāre ey dede
- 201 Olur idi anda düpdüz girü hāk
Anı istimsāk iderdi nîrû hāk
- 53a**
- 202 Gökden inüp beşgin³⁴ oñarurdu māh
Dir idi budur o maḥbûb-ı İlāh
- 203 Hem mübârek başı üzre her zamân
Bir beyâz bulut olurdu sāyebân
- 204 Mürdeler görse olurdu anı şağ
Varsa ümmî açılurdu gözi çağ
- 205 Buncılayın nice mu‘cizler a yār
Muştafâdan olur idi âşikār
- 206 El-muḥaşşal eyleyelüm muḥtaşar
Diñle imdi bir kelām ey mu‘teber

³³ Nüşhada önce “aldı geldi” şeklinde yazılan ifade daha sonra “geldi onlar” şeklinde düzeltilmiştir.

³⁴ Mısradaki “beşgin” kelimesi, vezin gereği “beşgin” şeklinde yazılmıştır.

- 207 Tāyenūñ birkaç koyunı var idi
Eti yoğ idi igen lâğar idi
- 208 Aḥmed elin anlara degirdiler
Ol koyunlar def' aten semirdiler
- 209 Ol kabīle çün bunu işitdiler
Aña cān ile maḥabbet itdiler
- 210 Bildiler kim ḳadrini a' lā-y-ımiş
Anı seven ol ḡanī Mevlā-y-ımiş
- 211 *Muṣṭafādır maḳşad-ı kevn [ü] mekân*
Muṣṭafādır merşad-ı cān [u] cihân
- fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün**
- 212 Çünki anlar bildiler oldur ḥabīb-i müsteḡās
Sevdiler pes cān [u] dilden terk idüp mülk [ü] eṣās
- 213 Gice gündüz ḥizmetine yüz sürerdi her biri
Şaḳımlardı anı ger geçe üstinden türās
- 214 Ḳatı kızlık olmış idi ol diyār ol yıl meger
Yaḡmamış idi maṭar hıç olmamış idi ḥarās
- 215 Anlaruñ 'ādetleri ot yimek olmışdı müdām
N'eylesünler çār nā-çār ḳalmamış idi ḥarās
- 216 Çün yiyecek bulmadılar oldılar ḡāyet zebūn
Cem' oluben geldiler cümle zükür-ile inās
- 217 Ağlayuben ḳapusunda dökdiler gözyaşların
Didiler kim yâ Ḥalīme ḳıl bizimçün istiḡās
- 218 Gel bizümle Muṣṭafayı al bile taşra çıḳup
Dilegil yaḡmur Ḥudādan ki_eyleyevüz iḥtirās

- 219 Pes getürdiler Resûli başlarında iledüp
Bir müşerref mevzi' a gör n'ide şâh-ı müsteğâş
- 220 Çün tazarru' lar kıilup yalvardı bunlar zâr zâr
Didiler kııl bize rahmet yâ İlâh-i müsteğâş
- 221 Muşafânuñ hürmetine rahmetüñle kııl nazar
Gökyüzinden bize inzâl eyle bârân-ı ğıyâş
- 222 Pes bu demde zâhir oldı bir bulut gökden hemân
Yağdı yağmur ağıdup seyl-i firāvân-ı ğıyâş
- 223 Cümle ' âlem batdı âb-ı rahmete vü ni' mete
Gitdiler hep evlerine şâd [u] ħandân-ı ğıyâş
- 224 Cümle bu devletleri ' izzetleri ni' metleri
Muşafânuñ hürmetine kııldı erzâni ğıyâş
- 53b**
- 225 Çünki anuñ dostluğıyçün yaradupdur ' âlemi
Pes ' aceb mi anuñ-içün kıılsa ihsân-ı ğıyâş
- 226 *Muşafâdır mahz-ı rahmet feyz-i ni' met ber-devâm*
Yâ ħabîbî kııl ' aleyhi³⁵ e's-şalâtü ve's-selâm
- fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün**
- 227 Çünki girdi iki yaşına o şâh
Reşk iderdi hüsüne ħurşid [ü] mâh
- 228 Yerde seyre başladı ol âfitâb
Olur oldı dürlü dürlü fetḫ-i bâb
- 229 Anasına iltıdı anı t̄ayesi
Didi budur ' izz [ü] devlet pāyesi

³⁵ Vezin gereği tamlamasız okunmuştur.

- 230 Görmedüm bunuñ gibi kıutlu kıadem
Vir baña bir yıl dağı ĥidmet idem
- 231 Alup anı oldu çün yola revân
Gördi_anı bir kıavm Nesârâdan hemân
- 232 Buldılar anda cemâl-i bâ-kemâl
Birbirine bağdılar idüp su'âl
- 233 Gözlerinüñ ĥumretine bağdılar
Ĥâtem-i nübüvvetine bağdılar
- 234 Tâyesine didiler kim bu oğul
Gözüm ağrur diyü olur mı melûl
- 235 Yâ bu ĥumret gözlerinden her zamân
Ayrılır mı yâ olur mı câvidân
- 236 Didi ĥitmez didiler ey tâye sen
Bil iriřdüñ devlet-i 'uzmâya sen
- 237 Biz kitâbda şöyle gördük bî-gümân
Geliserdir bir nebî âĥir zamân
- 238 Mevlidi anuñ ĥarem olsa gerek
Menba' -ı luşf [u] kerem olsa gerek
- 239 Zannumuz budur ki ol gelmiş durur
Gelmege yağod kıarîb olmiş durur
- 240 Biz umaruz ki bu oğlan ol ola
Buña ferşden 'arşa deñlü yol ola
- 241 Bunı bize vir ki alup ĥidelüm
Saña ne eylük dilerseñ idelüm

- 242 Virmedi anı iletdi iline
Virür idi başı cānı yolına
- 243 Çünkü üç yaşına girdi Muştafā
Ṭal' atı 'ālemlere virdi şafā
- 244 Ṭāyenūñ bir oğlı vardı bahtlu
Anasına didi bir gün ey ulu
- 245 Aḥmedi vir bize bile gidelüm
Anuñ ile bile koyun güdelüm
- 246 Didi oğul anañuñ ol cānıdır
Bil ki cümle cānlaruñ cānānıdır
- 247 Rāzī̄ olmadı anuñla gitmege
Varubeni bile koyun gütmege
- 54a**
- 248 Gördi Aḥmed rāzī̄ olmadı aña
Didi ṭāye n'ola destūr vir baña
- 249 Anlar ile bile gidem koyuna
Ola kim koyunlarıñuz toyuna
- 250 Çün işitdi işbu sözi ṭāyesi
Didi aña ey sa'ādet māyesi
- 251 Bilürem ki düşmāñuñ çoğdur senüñ
Anda bile ḥāfızuñ yoğdur senüñ
- 252 Didi Aḥmed ḥāfızımdır ol Ḥudā
Beni şaqlar ez-belāyı ez-każā
- 253 Çün Ḥalīme diñledi bu sözleri
Cüş idüp yaş ile toldı gözleri

- 254 Kıyamadı şınmağa anuñ sözin
T̄onlaruñ geydürdi vü öpdi gözin
- 255 Didi var çün h̄âfızuñdır ol Başı̄r
Şaķlayuben ide nuşret ol Naşı̄r
- 256 Anı el-kışşa aluben gitdiler
Varuben bir cāygāhā yitdiler
- 257 Nā-gehān irdi hemān peyk-i Celīl
T̄utuben yardı yüregın Cebre'ıl
- 258 Pes çıkardı bir uyuşmış ķan hemān
Didi işbu h̄azz-ı şeytāndır a cān
- 259 Bu saña lāyık degüldür ey hümām
Ķalbūñi bundan arıtdum ve's-selām
- 260 Dökdi zezem şuyu-y-ıla yuyuben
Gitdi anı meskenine ķoyuben
- 261 Bu yaña gör řāye oğlı n'eyledi
Gördi çün bu h̄ālī feryād eyledi
- 262 Anasına vardı didi ey ana
Ķorķaram kim Aħmede irdi fenā
- 263 Gelüben bir kimse ol Ķaķ dostına
Aluben iletdi bir şağ üstine
- 264 Yüregini yaruben gitdi girü
Bilmezem nice_eyledi var gör yürü
- 265 Çün Ķalīme diñledi kıldı fiğān
Ağlayup sür' at-ile oldı revān

- 266 Vardı gördi Muşafā sağ oldu şād
Līk tağyīr idi beñzi hem-çü bād
- 267 Aḥmedi anlar oradan aldılar
Getürüben evlerine geldiler
- 268 Zāyi^ç ola diyü ol şāhı hemān
Bindirüp bir nāqaya oldu revān
- 269 Ya^ç nīkim iltüp vire atasına
Muntazırdır ol bu derd anasına
- 270 *Muşafādır maqşad-ı kevn [ü] mekân*
Muşafādır merşad-ı cān [u] cihān
- 54b** **mefā^ç ilün mefā^ç ilün mefā^ç ilün mefā^ç ilün**
- 271 Ḥalīme çün Medīneden Resūli eyledi iḥrāc
Giderken yolda rāst geldi aña bir rāhib-i leccāc
- 272 Nazar kıldı aña rāhib didi göñline bu oğlan
Olıvardır Resūlu'llāh idiser göklere mi^ç rāc
- 273 Ki zīrā bir bulut gölge olurdu üstine anuñ
İderlerdi kamu secde aña hem taş-ile ağaç
- 274 Çağırup kavmine didi gelün tutuñ bu oğlanı
Helāk idüñ bunu zīrā olısar^ç āqıbet ser-tāc
- 275 Koyasız ger bunu tura irişür çok zarar size
Yıkısar dīniñüz mülkin idiser iliñüz tārāc
- 276 İşitdi çün anı küffār hücüm itdiler üstine
Ḥalīme kaldı ser-gerdān araya aldılar efvāc
- 277 Yüzünü Ḥazrete tutdı tazarru^ç kıldı ağladı

Çanad virdi düzen uçdı düzen min nutk [?]³⁶

- 278 Çamu 'âciz olup bunlar bakup kıaldılar ardından
Çü pervâz eyledi şahin ne kılısar aña deccâc
- 279 İrişdi fazl-ı Rabbânî iletdi Mekkeye anı
Virüp ceddine ol hânı dönüp oldu girü nehhâc
- 280 Dedesi eline aldı Emîne evine geldi
Bu kez Mekke havâtini derildiler gelüp birkaç
- 281 Didiler görelüm ol şâ bilür mı ân seng midir [?]
Pes örtüdi yüzlerin cümle ne boyun görünür ne saç
- 282 Bu kez gönderdiler anı didiler var anañı bul
Varuben düşdi üstine didi ana yüzünü aç
- 283 Emîne yüzünü açdı öpüben bağına başdı
Didi sen olasıñ bir şah ki_ola şahlar saña muhtâc
- 284 Olasıñ 'âleme çü fâş idüp tahsîn ü [hem] şâbâş
İşigünde koyalar baş çamu efrâd-ile ezvâc

55a

Nazm-ı Âhar Der-Meşnevî

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 285 Çün buyurdı diñle ol fahr-ı cihân
Andan oldu âşikâre her nihân
- 286 Atası anuñ meger ölmüş idi
Anasındaydı yetm̄ kalmış idi
- 287 Çünki girdi altısına ber-kemâl
Anası itdi cihândan irtiñâl

- 288 Viridi ‘Abdu’l-Muṭṭalibe anı ol
Sevmiş idi ğāyet ol sulṭānı ol
- 289 Çün sekiz yaşına girdi māh-rū
Öldi ‘Abdu’l-Muṭṭalib ḳaldı girü
- 290 Ođlı Ebū Ṭālibe ısmarladı
Aḫmedi cānuñ gibi sevgil didi
- 291 Pes anuñ yanında idlāldi o şāh
Yüzine ḫayrān idi ḫurşid ü māh
- 292 Çün yigirmbeş yaşına girdi Resūl
Pes Ḥadiceye tezevvüc itdi ol
- 293 Söz öküşdür çünki ol Ḥayru’l-enām
İrdi kırk yaşına işit ḫoş kelām
- 294 Pes kemāle irdi her dürlü şifāt
Görür oldı dürlü dürlü vāḳı‘ āt
- 295 Altı ay düş ile vaḫy oldı aña
‘Aşḳ u şevḳ u zevḳ u Ḥaḳ ṭoldı aña
- 296 Mekmeden taşra çıkup dökerdi yaş
Ḥoş selām virürdi aña tağ u taş
- 297 Hem Ḥirāda bir mağāra var idi
Niçe gün anda ṭururdu dar idi
- 298 Vaḫdet itdi ḫalvet itdi iḫtiyār
Ḳaçdı ḫalkdan ‘uzlet itdi iḫtiyār
- 299 Gitdügince ğālib oldı ḫüzn aña
N’olduğın il bilmeyüp ḳaldı taña

- 300 'Âtikeye eyledi Hâmza su'âl
Didi Aḥmed niçün oldı böyle ḥâl
- 301 'Âtike bu söze virmedi cevâb
Didi varuñ şoruñ ol diye şavâb
- 55b**
- 302 Pes şanādīd-i Ḳureyş cem' oldılar
Da' vet idüp dürlü 'izzet kıldılar
- 303 Didiler aña a şâh-ı 'âlî-şân
Eylegil aḥvâlüni bize beyân
- 304 Niçün aḥzân[sın] yürürsin sen vaḥīd
Kim gezersin yalıñuz ilden ba'īd
- 305 Kimseye 'âşık iseñ di bilelüm
Ya eger 'izzet dilerseñ kılalum
- 306 Ya mizâcuñda 'aceb var mı maraz
Söyle luḡ eyle nedir andan ġaraż
- 307 Virmedi hergiz cevâb tırdı aru
Varuben ḥalvetine gitdi girü
- 308 Didiler sever Ebū Bekri o Şâh
Dir-ise ger sırrın aña dir nigâh
- 309 Pes Ebū Bekir varup şordı aña
Didi ḥâlüm işbudur³⁷ öñdin soña
- 310 Yanar işbu nefis [ü] dil ḥasret çeker
Hiç qarârum yok gözüm yaşlar döker

³⁷ ḥâlüm işbudur: işbudur ḥâlüm, *nüşa*.

311 Bilmezem lîkin nedendir işbu hâl
Güne gün geldükçe oldum bî-mecâl

Nüzül-1 Cebrâ'îl 'a[leyhi's-selâ]m bi'l-vaḥy

312 Gördi başdan aşdı fevci hâl a cân
Vardı bir ḥalvetde ḡusl idüp hemân

313 Pes ridâsın geydi egnine Resûl
Aḡlayup gitdi Hîrâ Taḡına ol

314 Vardı yüzün yire sürdi aḡladı
Rabbine dürlü tazarru' eyledi

315 Şol kadar itdi tazarru' vü dilek
Aḡladı gökde ḡamu ḥûr [u] melek

316 Çün tazarru' eyledi igen ḡatı
Yer [ü] gök ḡalkımı yaḡdı ḡayreti

317 Hâḡ didi Cebrâ'ile ol dem a yâr
Vaḡtdir kim vaḡy idem cānuñ uyar

318 Var ilet benden ḡalîlüme selâm
Var ilet benden delîlüme selâm

319 Emr [ü] nehyüm ḡalka bildürsün ḡamu
Kim ḡutarsa ḡutmaya nâr-ı ḡamu

320 İndi Cebrâ'îl havâdan ḡûb edâ
Görünüben eyledi aña nidâ

321 Geldi didi aña "ikra"³⁸ pes o dem
Ya' nî oḡı yâ Muḡammed işidem

³⁸ اِقْرَأْ "Oku!" (Alak 96: 1).

- 322 Didi ol şâh aña bilmem oqımaq
Öyledi bilmez idi hem oqımaq
- 323 Yapuşuben şıqdı anı key qatı
Şöyle kim tāk oldı şāhuñ tākātı
- 56a
- 324 Qodı girü didi oqı yā Resūl
Didi girü oqımaq bilmezem ol
- 325 Girü tıtdı n'olısar diñle me'āl
Çekdi elin pes Muḥammed bī-cidāl
- 326 Andan ikrā' evvelini oqıyup
Ġāyib oldı serveri anda qoyup
- 327 Qorquben geldi evine pes Resūl
Yatuben didi tiz örtüñ beni ol
- 328 Yatdı bir dem qalup oturdı girü
Didi bir bir ḥālını ol māh-rū
- 329 Didi qorqđum yā Ḥadīce bu n'ola
Didi ḥāşā kim saña ḥorlıq ola
- 330 Qalbin anuñ ḥoş tesellī eyledi
Vardı anı 'ammisine söyledi
- 331 Nevfel oğlı Varqa dirlerdi meger
'Ammisine rāhib idi [hem] ol er
- 332 Oqımışdı İncīli Tevrāt[1] ol
Ḥalliderdi niçe müşkilāt[1] ol
- 333 Çün Ḥadīceden işitdi bu sözi
Şād [u] ḥurrem oluben güldi yüzi

- 334 Geldi didi yā Muḥammed kı̄l beyān
Her ne kim oldu ise saña ‘ ayān
- 335 Pes Resūlu’līlāh didi aḥvālını
Nice oldu ise ḥasb-i ḥālını
- 336 Didi bil Nāmūs-ı Ekber durur ol
Mūsā vü ‘ İ̄sāya inmişdir nüzül
- 337 Sen bu ümmete nebī olsañ gerek
Līk ḳavmüñden elem bulsañ gerek
- 338 N’ola-y-ıdı irgüreydi Ḥaḳ beni
Ol güne kim çıḳara anlar seni

Nazm-ı Āḥar

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 339 Didi ḳavmüm çıḳarurlar mı beni bī-infirāḥ
Ḥaḳḳı ḳoyup terk iderler mi d̄m̄i bī-infirāḥ
- 340 Didi kim peygamber olur ḳavmi anuñla hemān
Hep ‘ adāvet eyleyüp tutar-iken bī-infirāḥ
- 341 Pes görünmez oldu Cibrīl ḥāḫırı ğamnāk olup
Yürür idi ḫüzn-ile d̄ñi günü bī-infirāḥ
- 342 Bī-ḳarār olup gice vü gündüzün ol ‘ ālī-şān
Ṭağdan atmaḳ istedi kendözini bī-infirāḥ
- 343 Līk atmaḳ istedükçe görünübün dir idi
Ḥaḳ res’ilsin ḫurrem ol kı̄lma seni bī-infirāḥ
- 344 İş bu ḫāl üzre yürürken ol ğarīḳ-i baḫr-ı ‘ aşḳ
Nā-gehān işitdi gökden bir üni bī-infirāḥ

56b

- 345 Baqdı gördi ol Hırâda görüben havf eyledi
Gelüp andan örtüñüz didi gene bî-infirâh
- 346 Kim havâda bir mu' allak kürsî'üzre oturur
Turdı yine baqdı çün gördi anı bî-infirâh
- 347 Geldi pes yine yatuben didi tez örtüñ beni
Ol Hırâda gördüğüm gördüm yine kıldı şıyâh
- 348 Pes bürinüp yatar iken irdi Cebrâ'î girü
İrgürüp Haqqıñ selâmın eyledi arz-ı cenâh
- 349 Çün nazâr kıldı görüben Cebrâ'îli añladı
Didi geldi yâ Hadîce uş girü ol şahş kifâh
- 350 Didi tur saçum açam ola melekse gâ'ib ol
Bil eger şeytân ise hiç itmeye gaybet revâh
- 351 Çün Hadîce saçın açdı oldu Cebrâ'îl nihân
Baqdı görmedi anı ol işit aḥbâr-ı şıḥâh
- 352 Didi oldu yâ Hadîce uş gözümden gâ'yib ol
Didi olduñ pes Resûlu'llâh senüñdür toğrı râh
- 353 Zîra ol gelen saña Rûḥu'l-emîndir bî-gümân
Baña İslâm arz it olup Müslime bulam felâh
- 57a**
- 354 Çünki bildüm Haqq nebîsin pes niçün râm olmayam
Kim saña kıla itâ' at bula uçmaḡda merâh
- 355 Çün aña arz eyledi İslâm çün kıldı kabûl
Ol durur bil evvel îmân getüren ehl-i necâh
- 356 Geldi İslâma anuñ ardınca Bû Bekr-i hümâm
Nice geldi lîkin anı diyem işit ıṣṡlâh

- 357 Hâk ta‘âlâdan ‘inâyet kim irişdi bir ula
Aña³⁹ oğrı râh gsterdi ki itdi ittizâh
- 358 Ey dirîgâ aña kim nûr-ı hidâyet virmedi
aldı pes zûlmât-ı cehl içinde grmedi ŝabâh
- 359 Ger dilerseñ iki ‘âlemde sa‘âdet râygân
Eyle imdi e’ŝ-ŝalatu ve’s-selâma iftitâh

İslâm-ı Ebî Bekr Razıy[allâhu] ‘Anh

fâ‘ ilâtûn fâ‘ ilâtûn fâ‘ ilûn

- 360 Ol Ebû Bekr-i imâmu’l-muttaîn
Yâr-ı gâr-ı rahmeten li’l-‘âlemîn
- 361 Tâcir idi gider idi ıŝ [u] yaz
Geh diyâr-ı Mıŝra geh şâm ez-icâz
- 362 şâm ilinde grdi bir dŝ oldu şâd
Kim ki utdı bu sze gŝ oldu şâd
- 363 Gkden indi ay-ile gn sâzkâr
Vardı ondı ñine utdı arâr
- 364 utup aldı bunları ol şadr-ı nâs
şadrına başdı v giydürdi libâs
- 365 Vardı pes bir râhibe şordı anı
Nice ta‘bır eyledi diñle beni
- 366 Didi yirûnden abîleñden haber
Vir baña gŝ ideyin ey mu‘teber

³⁹ Aña: Pes aña, nüsha.

- 367 Didi yirüm Mekkedir ben Hâşimî
Baña ٲođrı diyüvir bu düşümi
- 368 Didi Râhib bil  ıķırsardur a yâr
Kim zamānuında senüñ bir Őehr-i yâr
- 369 Anuñ-i ün yaradıldı d -cih n
C mle    lem  Őik re v  nih ñ
- 57b**
- 370 Adıdır anuñ Mu ammed 'l-em n
Olırsar[dur] ra meten li'l-   lem n
- 371 Neb d r  h r zam nda geliser
C mle    lem  ña  mmet olırsar
- 372  risersin anuñ eyy mına sen
Girisersin anuñ  sl mına sen
- 373 Hem zam nında vezirlik bulasın
Hem mek nında  al fe olasın
- 374 Da i bir s z m var işit ey   am 
 ncil [ ] Tevr t Zeb r i re  amu
- 375 Ben anuñ evŐ fını hep bulmıŐam
 a  neb dir  ña  mmet olmıŐam
- 376 T  ka an  ıka diy ben g zlerem
L k k ff rdan bu sırrı gizlerem
- 377 Mekkede bir g n meger kim ol im m
Bir  ga  altında t tmıŐdı ma k m
- 378 Bir buda dan geldi bir  v z  ña
S yley ben itdi keşf-i r z  ña

- 379 Kim filān vaqtde geliser bir resūl
Gösteriserdir ꝑamuya toğrı yol
- 380 Anuñ adıdır Muḥammed Muştafa
Viriserdir ‘āleme zevk [u] şafa
- 381 Sen anuñ yanında ꝑurbet bulasın
Ꝑamu aşḥābından evlā olasın
- 382 Ol zamānda muntazırdı ol aña
Gördi çün düş vardı rāhibden yaña
- 383 Diñledi anuñ daḥi sözün hemān
Ṭurdu yola girdi vü oldı revān
- 384 Şöyle ğālib oldı aña iştiyāk
Dir idi ne vaqt ola yā Rab telāk
- 385 Uyumayup giceler şubḥa dek ol
Mekkeye vardı aña buldı vuşul
- 386 Didi aña yā Ebā Bekir bu ān
Gel berü imān getür ol Müslimān
- 387 Didi aña pes Ebū Bekr ey dede
Ꝑanı mu‘ciz ki anı taşdıķ ide
- 388 Didi saña mu‘cize yetmez mi ol
Şām iline çünki vardı itdi yol
- 389 Saña düşde olmadı mıydı ‘ayān
Saña rāhib itmedi [miydi] beyān
- 390 Diñledi çün bu sözi Şiddīķ tamām
Şıdķ-ile imān getürdi ve’s-selām

- 391 Anuñ ardınca ' Alî irdi revân
Geldi Hâriş oğlu oldu Müslimân
- 392 Şoñra ' Oşmân [u] Zübeyr irdi revân
Geldi ' Abdu'r-raḥmân oldu Müslimân
- 58a**
- 393 Şoñra Sa' d [u] Talḥa irişdi tamâm
Geldiler İslâma oldılar hümâm
- 394 Daḥi günden güne olurdı ziyâd
Tâ ki otuz toḡuz oldu fi'l-' idâd
- 395 Otuz üç er altı ' avrat ve's-selâm
Geldi ' Ömer erba' in oldu tamâm
- Der-Beyân-ı İslâm-ı ' Ömer Raḏıyallâhu ' Anh**
- fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün**
- 396 Çün işitdün ol şehüñ i' lâmını kıl intisâḥ
Nice oldu pes ' Ömer İslâmını kıl intisâḥ
- 397 Çün Resûlu'llâh didi yâ Rab İslâ[mı] ' azîz
Ya ' Ömerle ya Ebû Cehl ile eyle itme dâḥ
- 398 Müstecâb oldu du' âsı pes ' Ömer üzre anuñ
Diñle bu taḥt üzere ol resme kuşandı kuşañ
- 399 Naḥl iderler kim ' Ömer eydir ki oturmuş idüm
Bir gün Ebû Cehl ile Şeybe ile bi'l-intifâḥ
- 400 Pes Ebû Cehil aru ṭurđı söze geldi hemân
Didi yâ kavm-i Ḳureyş ṭutuñ sözime siz ḳulaḥ
- 401 Kim çıkupdur ol Muḥammed dir ki ben peygamberem
Güne gün buldı teraḳḳî bulmayısar infisâḥ

Ḳāle'n-Nebiyü 'aleyhi's-selām "Allāhumme e'izze'l-İslāme bi Ebī Cehlin ev bi 'Ömer ebnü'l-Ḥaṭṭāb"⁴⁰

- 402 Tañrılaruñuz yirer size cehil isnād ider
Dañi dir ābāñuz oddadır ider anda şurāḡ
- 403 Her kim anı қatl iderse vireyin hem ben aña
Yüz vaқıyye fığda yüz deve қorıcak añmer aḡ
- 404 Ben didüm kim Lāt u 'Uzzā ḡaққıçün ben iderem
Bu işi ger sen sözinden ider-iseñ irtisāḡ
- 58b**
- 405 Pes Hübel öñünde and içdi inandırdı beni
Sözi berkitdi binüp қаşdına gitdüm seng rāḡ
- 406 Yolda Ḥabbāb ibn Erete⁴¹ uğradı nā-gāñ yolum
Baña didi yā 'Ömer қо gel berü İslāma kāḡ
- 407 Şordum anı didiler kim Erқamuñ evindedir
Vardum anda buldum ol dem var idi қalbümde rāḡ
- 408 Қарşu çıқdı Ḥamza bileydi Resülu'llāḡ ile
Pes Resülu'llāḡ didi gel yā 'Ömer olma ıraḡ
- 409 Ben du' ā itdüm Ḥudāya kim senüñ ḡaққında ol
Müstecāb oldu du' ān pes қalbüñi tutğıl ferāḡ
- 410 Pes getürdüm anda ĩmān oldu Resül aşḡābi şād⁴²
İş bu āyet nāzil oldu andan aña tut şımāḡ

⁴⁰ اللّهُمَّ اَعِزَّ الْاِسْلَامَ بِاَبِي جَهْلٍ اَوْ بِعَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ "Allah'ım, Ebü Cehil yahut Ömer bin Hattab'tan biriyle İslam'ı güçlendir." <https://sunnah.com/tirmidhi:3681> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

⁴¹ Ḥabbāb: Ḥabbāt, nüsha.

⁴² Mısrada vezin kusurludur.

“Yâ eyyühe'n-Nebiyü hasbükallâhu mine'l-mü'minîn”⁴³

- 411 Bir rivâyetde Ebû Kubeysde bir ğār var-idi
Anda tutardı Resûl aşğâb aña gündüz turağ
- 412 İrdi anuñ bābına na'ra uruben hısm-ile
Didi kimdir kim elümden kırtıla bî-insilâh
- 413 Didiler kim yâ Resûlallâh irişdi uş 'Ömer
Gelmedi illâ ki kanlar saçmağa hem-çü nuqâh
- 414 Çün işitdi bu sözi kalçup 'Alî tırdı örü
Didi emr it yâ Resûl eyleyem anı iki şâh

Naẓm-ı Âḡar

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 415 Didi şabr it yâ 'Alî kim işbu hâl
Tâ göresin nice olur bî-cidâl
- 59a**
- 416 Na'ra urup içerü girdi çün ol
Karşu varuben aña didi Resûl
- 417 Gel berü imân getür yoḡsa 'azâb
İnüp öñdinler gibi ider ḡarâb
- 418 Çünki gördi ol mübârek yüzini
İşidüben añladı ḡıḡb sözini
- 419 Ditredi dir dir şarardı çün ḡazân
Kalmadı zerre kadar beñzinde kan
- 420 Didi İslâm 'arz it ey şâh-ı cihân

⁴³ “Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olan mü'minlere Allah yeter.” (Enfal 8: 64).

Çalmadı ašlā mecālüm el-amān

- 421 ‘ Arz kıldı pes añā İslām[1] ol
Didi āmentü hemīn kıldı çabül
- 422 Ol da İslām yolına oldı revān
İşit imdi ideyin saña beyān
- 423 Ref‘ olup āyāt-ı İslām ey ulu
Naşb olup rāyāt-ı dīn oldı ‘ ulū⁴⁴
- 424 Oldı ĩmān çal‘ asına pāsban
Çoldı İslām iline emn [ü] emān
- 425 Buldı İslām ‘ izzetinde ‘ izzeti
Tā şu çadde irdi anuñ rif‘ ati
- 426 ‘ Uçbe ibn ‘ Āmir rivāyet eyledi
Didi işitdüm Resūlu’llāh didi
- 427 Gelse benden soñra peygamber eger
Şöyle bilün kim olııardır ‘ Ömer

**Çāle’n-Nebıyyü ‘ aleyhi’s-selām “Lev kāne ba‘ dī nebiyyün le
kāne ‘ Ömer ebñü’l-Çaḥḥāb” rażıyallāhu ‘ anh⁴⁵**

- 428 Şeyḥ Ğazzālī eyitmiş bir çaber
Erba‘ ĩninde anı taḥrır ider
- 429 Aşl-ı şānī içre nev‘ -i eçviyā
Kim olardır çuḥb-ı tāc-ı evliyā

⁴⁴ ‘ uluv kelimesi kafiye gereği ‘ ulū şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵ لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ “Benden sonra bir peygamber gelseydi bu Ömer olurdu.”
<https://sunnah.com/tirmidhi:3686> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

- 430 Dîn içinde şıdķını ıtlāk ider
Hem cemî^c-i mālını infāk ider
- 431 Nefsleriçün itmediler iddihār
“Şadeķū mā ‘āhedu’llāhe”⁴⁶ a yār
- 432 Nitekim itdi Ebū Bekr [ü] ‘Ömer
Kim olardır burc-ı dîn üzre ķamer
- 433 Çün Resūlu’llāh eyitdi n’itdiñüz
Nefsiñüz içün ne ibķā itdiñüz
- 434 Didiler kim Tañrıyı Peyķamberi
Ki_itdük ibķā ol şeh [ü] ol serveri
- 435 Pes Resūlu’llāh didi beynekümā
Mişli mā-beyne kelimeteykümā
- 436 Şol ķadar kim buldılar anlar keşif
Kim güneşden zerresin eyleye vaşf
- 437 Be-zikir bu söze geldi pes ‘Ömer
Girdi çün İslāma oldı mu‘teber
- 59b
- 438 Didi imdi yā Resūl-i müste‘ān
Kim niçün ħalvetde sen olup nihān
- 439 Çün seni Hāķ gönderüpdür bī-gümāñ
Tırma imdi sen de it Hāķķı ‘ayān
- 440 Çıķdı pes andan Resūl-i muķterem
Yüridi da‘vet idüben ez-ķarem
- 441 Didiler üç yıl oturdı ey ulu

⁴⁶ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ⁴⁶ “Allah’a verdikleri sözü yerine getirdiler” (Ahzab 33: 23).

- Evde da‘ vet eyledi ol bahtlu
- 442 Çekmedi ašlā silāh [u] ne sinān
Mekkede küffāra ol ūāh-ı cihāñ
- 443 Mu‘ cizātıyla iderdi da‘ veti
Daħi u‘rān idi anuñ hūcceti
- 444 Her arafdan gelür idi fevc fevc
Hep Müselmān olur idi fevc fevc
- 445 ıttı kuvvet varduğınca dīn tamām
Zāhir oldu ūems-i ĩmāñ ey hümām
- 446 Gördiler kim oğmuş ol bedr-i tamām
Geldiler cümle ziyāya ez-zalām
- 447 Geldiler ol ūāha hep ul oldılar
Her biri bende-i mabūl oldılar
- 448 Pes ‘ aceb mi olsalar aña ğulām
Pāyına yüzler sürüben hāū [u] ‘ ām
- 449 Ol bu cümle cānlaruñ cānādır
Ol bu cümle derdleruñ dermādır
- 450 Ol haāyık gevherrinüñ kādır
Ol amu ‘ ālemlerüñ sulandır
- 451 Sevüp anı ol Kerīm [ü] Zü‘l-celāl
Da‘ vet idüp eyledi ‘ arz-ı cemāl
- 452 Çıkdı ferū üstünde seyrān eyledi
Çıkdı ‘ arū üstünde cevlān eyledi
- 453 İūit imdi pāye-i mi‘ rācını

Kim beyân idem saña birkaçını

454 Ger dilerseñ bulasın ‘ âlî-maķâm
Derd-ile di e’ş-şalâtü ve’s-selâm

Fî beyânı mi‘râci’n-Nebîyyi ‘aleyhi’s-selâm

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

455 Gel ey tâlib nazâr eyle ne hâne eyledüm bünyâd
Be resme kaçra ‘ âlemde binâ urmuş degül Şeddâd

456 Anuñ câr u cidârını müzeyyen eyledüm cümle
Çodum şahnında bir taht⁴⁷ kim oturur anda bir şeh-zâd

457 Anuñ hem mâverâsında çoludur bâğ u bağçalar
Açılır anda ter güller ider bülbüller[i] feryâd

60a

458 Aķıtđum anda bir çeşme ne çeşme çeşme-i Kevşer
Ne Kevşer Kevşer-i cennet ne cennet cennet-i âbâd

459 Eger Hızr u Mesîh anuñ içeydi kaçresin hergiz
Ne dirdi âb-ı hayvânî çü bula lezzet-i âbâd

460 Ve ger bileydi Loķmân ki ola derd-i dile dermân
Didi bildürüp her ân budur uş şerbet-i âbâd

461 N’iderler dâr-ı dünyâyı n’iderler var-ı dünyâyı
N’iderler kâr-ı dünyâyı bulanlar devlet-i âbâd

462 N’idersin mâsivallâhı sev Allâhı sev Allâhı
Kim ide böyle vallâhı bula salţanat-ı âbâd

463 Gel ey murğ-ı sühan-şeh-bâz bu gülzâr içre ur pervâz
Gelüpdür vaşl-ı dostdan vaz niçün idersin istib‘âd

⁴⁷ taht: taht, nüsha. [Kelime metnin tamamında böyle imla edilmiştir.]

- 464 Eger olduñ ise āgāh işit imdi Resūlu'llāh
Nice buldı vuşūlu'llāh 'ale'l-icmāl idem ben yād
- 465 Meger bir leyletü'l-işneyn Şeb-i Qadrīde⁴⁸ nūr-ı 'ayn
Virüpdür ol şeh-i kevneyn ki Ümmühānī_evine şād
- 466 Ya yatmışdı Hāḫīmde ol naḫilde böyledir menḫūl
Budur sözlerdeki maḫbūl hidāyet kıldı pes ol hād
- 467 Ki diledi ide da' vet sarāyına anı Allāh
Cemālin 'arz idüp vaşla 'aḫālar ide ol Cevvād
- 468 Didi Cibrīle yā Cibrīl bu gice eyleme tesbīḥ
Daḫi yā 'Azrā'īl sen de ki cān alma 'ani'l-ecsād
- 60b 469 İşidüp anı Cebrā'īl be-gāyet dehşete düşdi
Didi yā Rab beyān eyle kıyāmet mi ḳopar bāmdād
- 470 Didi pes Hāḫ ta'alallāh ki yā Cebrā'īl ol āgāh
Kıyāmet bil yaḫīn ḳopmaz yūri ol emrūme münḳād
- 471 Tezeyyūn eyleyüp aç bāl irişgil cennete derḫāl
Burāḳ [u] tāt u ḫulle al ḫabībime ilet pūr-ḫād
- 472 Burāḳa binūben gelsün bu gice 'arşumı gezsün
Çü 'āşıḳdır beni görsün var imdi eyle istirşād
- 473 Ki ya'nī āña göster yol ki oldur ḳābil u maḫbūl
Niçün olmaya ol ḫāş ḳul çün oldur ḫāşıl-ı ecdād
- 474 Tūtop pes Cebrā'īl emrin irişdi cennete ol ḫīn
Görür kırḳ biñ Burāḳ perrin açup uçup yürür bi's-şād

⁴⁸ Qadrīde: Qadrīde cy, nüsha.

- 475 Velîkin bir Burağ gâyet zebûn eyler fiğân u âh
Su 'âl idüp didi aña niçün inlersin ey iftâd
- 476 Ki sâyîr eşlerüñ şādān sen ağlarsın melûl maḥzûn
Baña anı beyān eyle ne aşl āḥnādan olduñ yād
- 477 İşıtdi çün Burağ anı işit n'itmiş firāk anı
Döküp gözden qara qanı didi 'aşkuñ elinden dād
- 478 Gezerdüm cennet içinde işitdüm nā-gehān bir ün
Didiler yā Muḥammed kim qulağumda qalup ol ad
- 479 Anuñçün idüp efgānı döküp yaş yirine qanı
Fedā kıldum ser ü cānı olup ol Şîrîne Ferhād
- 480 O [va]q̄tden berü yā Cibrāl ki ḥālā oldu kırk biñ yıl
Beriyem ekl [ü] şürbden bil baña 'aşkı virüpdür dad
- 61a
- 481 Eger vaşlına irmezsem anuñ yüzünü görmezsem
Dirîgā olmayam hergiz bu ğamdan ğuşşadan āzād
- 482 Didi Cibrāl ki ol ḥurrem bu cerḥiñe uram merhem
Ki maqşūdiña ergürem bu gice seni ey qaşşād
- 483 Pes aldı ol Burağı hem bile tāc u kemer ḥulle
İrişdi yatsu vaq̄tinde Resūlu'llāha ez-āmād
- 484 Diyüp Ḥaqquñ selāmını edā itdi kelāmını
İçirüp şevq cāmını pes andan eyledi irşād
- 485 Muḥaqqıqler didiler kim getürdi ol Burağı ol
Aña binmişdi İbrāhīm yürise reşk iderdi bād
- 486 Gözi irer ise qanda başardı ayağın anda
Binüp üstine ferḥunde irişdi Qudse tez dil-şād

487 Çü Mescid Akşāya irdi Burakı bağlayup girdi
Yanınca Cebrā'il derdi senüñdür qadr-i isti' dād

488 Bu kez Akşānuñ içinde iki rek' at namāz kıldı
İşidüp sīre ehlinden nedir görür adı üstād

489 Nebīler rūhı hep onda gelüben oldılar hāzır
İşāret itdiler bu kez namāza turalar ' ubbād

490 Halīlu'llāh didi evvel imāmet eyle gel bize
Didi Cibrāl ki sen eyle çü sensin mefhar-ı efrād

491 Yaraşur kim imāmet sen idesin ey yüzi ahsen
Pes andan uydılar aña nebīler cümle bī-a' dād

61b

492 *Zihī sulṭān Muḥammed kim olupdur ḥāk-pāyı eflāk*
Zihī zī-şān Muḥammed kim denildi şānına "levlāk"⁴⁹

493 *Zihī envār-ı Yezdānī ki Sübhāndan açar perde*
Zihī esrār-ı Subḥānī ki irişmez ' aql u fikr idrāk

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

494 Rāv'dir Şābit Enesden ey cüvān
Ol didi didi Resül-i ' ālī-şān

495 Çün namāzı kıluben itdüm ḥurūc
Diledüm kim eyleyem andan ' urūc

496 Şundı Cebrā'il baña ol dem hünā
Bir[i] ḥamr u bir[i] süd iki ina

497 Aldum anda eyledüm ben südi nüş

⁴⁹ "Levlāk levlāk le-mā ḥalaqtu'l-eflāk" لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ [Ey Muhammed (sav)], **sen olmasaydın**, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

Didi Cibrîl̄ baña kılduñ anı hüş

498 Südi itdün fıtrat itdün ihtiyâr
Kim saña erzânî kıldı Kirdgâr

**Ḳāle'n-Nebıyyü 'aleyhi's-selām “[f]aḫtaratü'l-lebene fe ḳāle
Cebrā'îl aḫtarte'l-fiḫrate”⁵⁰**

499 Pes getürdiler bu kez mi' rāc a şāb
Binüp ağıdı göge ol 'ālī-cenāb

500 Çünkü evvelki göge ol 'ālī-şān
İrdi Cebrā'îl ile diñle beyān

501 Kapu açuñ didi kim var didiler
Didi Cibrîl̄ saña kim yār didiler

502 Didi ol geldi Muḫammedü'l-emīn
Didiler oldu mı mürsel ol bu ḫīn

503 Didi oldu didiler pes merḫabā
Açdılar kapuyı girdi Muştafā

504 Gördi anda Ādemi ol nīk-nām
Didi bu atañ Ādemdir vir selām

505 Pes selām virdi didi merḫabā ol
Ey Nebıyyü şālih [ü] şālih oğul

506 Geçdi andan āsumān-ı şāniye
Tā kim ire 'ālem-i vaḫdāniye

⁵⁰ فَأَخْتَرْتُ اللَّيْنَ فَقَالَ جِبْرَائِيلُ اخْتَرْتِ الْفَطْرَةَ 50 “Ben sütü tercih ettim ve bunun üzerine Cebrail bana fitratı tercih ettiğimi söyledi.” <https://sunnah.com/muslim:162a> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

- 507 Gördi andan Yaḥyā vü ' İ̄sā maḳām
Tutmuş anlar daḥi pes virdi selām
- 508 Didiler şālih ḳarındaş merḥabā
Ve'n-nebiyyü'ş-şālihü ve'l-müctebā
- 509 İşbu resme tā yedinci āsumān
Çıḳdı bir bir geḳdi ol şāh-ı cihān
- 510 Yedi deryāda görür gevherleri
Ya' nīyedi gökde peygamberleri
- 511 Her birinde işbu resm-ile maḳāl
Söylenürdi añla ey şāhib-ḥaşāl
- 512 Çün semā-yı şālişe irdi sebīl
Yūsuf anda idi didi Cebre'ıl
- 513 Rābi'inde gördi İdrīsi ' ayān
Ḥāmisinde gördi Ḥārūnı hemān
- 514 Çünki çıḳdı āsumān-ı sādise
Gördi ṭurur anuñ üstinde Mūsā
- 62a
- 515 Bile yanınca delīli Cebre'ıl
Çıḳdı yedincisine anda Ḥalīl
- 516 Giri Cembrā'ıl bu atañdur selām
Vir didi virdim dir ol ḥayrū'l enām
- 517 Pes selāmum redd idüp didi ebī
Merḥabā şālih oḒul şālih nebī
- 518 Geḳdi andan Sidreye vardı o şāh
İşit imdi anda ne gördi o şāh

519 Gördi dört ırmağ aqar anda revân
İkisi bâtın ikisi zâhirân

520 Pes bu kez Cebrâ 'ile itdi su 'âl
Pes cevâbında didi ol hoş-hişâl

521 Bu iki ırmağ kim aqar bâtınân
İkisi daği aqarlar der-cinân

522 Bu iki kim zâhir aqar bil didi
Biridir Fırat biridir Nîl didi

523 Zî-beşâret zî-sa' âdet zî-' aqâ
Kim aña erzânî kıldı ol Hüdâ

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

524 *Zihî sulţân Muḥammed kim olupdur ḥâk-pâyı eflâk*
Zihî zî-şân Muḥammed kim denildi şânına "levlâk"

525 *Zihî envâr-ı Yezdânî ki Sübhândan açar perde*
Zihî esrâr-ı Subhânî ki irişmez 'aql [u] fikr idrâk

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

526 Ey me'âni göklerinde gözleyen rüşen nihâd
Gösterem anı saña kııl dide-i câmî küşâd⁵¹

527 Gör ne şâhın ümmetisin sen seni fikr it velî
Ümmeti oldur kim ide sünnetini ittiḥâz

528 Naql iderler kim çün irdi Sidreye ol âfitâb
Gör neler kılmış o Mevlâ işidüp di yâ me'âz

529 Gördi anda bir melek kim biñ biñ a' lâ qaddi var

⁵¹ Nüşhada 526 ila 560'ıncı beyitlerdeki kafiyeli kelimelerin birçoğu, revî endişesiyle dal (ð) yerine zel (ð) ile imla edilmiştir.

Şöyle bir a' zamü'l-a' zâ işidüp di yâ me' âz

- 530 Başı yetmiş biñ daħi her başda yetmiş biñ yüzi
Her yüzinde yetmişer biñ ağzı var itmez felâz
- 531 Hem daħi her başda yetmiş biñ bölünmüş saçı var
Nûrdan itmiş anı ol Hâk it bu nûrdan iltizâz
- 62b 532 Bu saçuñ her birisinde biñ biñ incü aşılı
Her birisi kıdretü'llâhla mu' allak bî-melâz
- 533 Daħi her incü içinde bir deñiz diñle beni
Her deñizde var balıklar bî-şümâr ey şâh-zâd
- 534 Her balık uzunluğu hem iki yüz yıllık idi
Hâk ta' âlâ kıdretinden gör neler kılmış şevâz
- 535 Her balıkda hem yazılmış lâ ilâhe_illallâh uş
Hem Muhammedün resûlu'llâh yazılmış müste' âz
- 536 Bir elin başına kıomış bir elin arkasına
Güş idüp vaşfını benden eyle Allâha liyâz
- 537 Heybetiyle şöyle tesbîh ider ol Allâh[ı] kim
Ditrer anuñ hüsn-i şavtından duyup ' arşü'l-' iyâz
- 538 Pes su'âl idüp didi Cebrâ'ile yâ Cebrâ'îl
Bu melek ne vaqt yaradıldı niye ider nefâz
- 539 Didi Cebrâ'ıl anı Âdemden ey fahr-ı cihân
İki yüz biñ yıl muqaddem yaradupdur üstâz
- 540 Didi bu kıanda olurdı şimdiye dek vir cevâb
Didi bir otlak yaratdı anda itdi intibâz
- 541 Pes selâm virdi selâmın işidüp añlamadı

Zîrâ tesbîh-ile meşgûl idi şâm [u] bâmdâd

542 Tâ ki Cebrâ' il didi kim bu Muḥammeddir aña
Pes iki yaşıl qanatların döşedi hem-çü bâd

543 Toldı yirler gökler anı şadrına zamm eyledi
İ' tizâr ile beşâret itdi andan al lezâz

63a

544 Baqdı öñinde görür anuñ nice şanduk ṭurur
Lîk bilmez kim nedir ister ki ide aña yâd

545 Pes girü Cebrâ' ile şordı didi yâ Cebrâ' il
İşbu şanduklar nedir pes itgil anı baña yâd

546 Didi Cebrâ' il aña kim yâ resûl-i müste'ân
Şorsın anı ol melekden ki_ide anı saña yâd

547 Pes bu kez didi aña ki yâ melek eyle baña
İşbu şanduklar ne şanduklardır öñdin şoña yâd

548 Didi kim olsun beşâret yâ ḥabîb yâ şafâ
Ümmetüñden kim oruç ṭutsa yârın ola şâd

549 Hâq azâd itdi ṭamudan işbu şanduklar içi
Anlaruñ nâmesidir kim göre kârın ola şâd

550 Oturalar zıll-ı 'arşda olıcaq rûz-ı cezâ
Görmeyüp ḥisâb 'azâb [u] ṭamu nârın ola şâd

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün

551 Daḥi gördi nice nesne muḥaşşal
Ḳamu dirsem kelâm olur muṭavvel

552 Biz anı idelüm kim mâ-ḥaşaldır
Be-gâyet ḥübdurur añmak maḥaldır

- 553 Pes andan geldi Refref bindi ol şāh
Diledi kim gire andan ol āgāh
- 554 Didi Cebrā’il aña emr-i Hāḫdur
Baña destīr ki bundan öte yoḫdur
- 555 Çü bindi Refrefe oldu revān ol
İrişdi Beyt-i Ma‘ müre hemān ol
- 556 Muḫaddişler rivāyet eyleyüpdür
Resūlu’līlāh bu resme söyleyüpdür
- 557 Çün irdüm Beyt-i Ma‘ müre didi o
Getürdiler girü üç kāse memlū
- 558 Birinde süd birinde var idi bal
Birinde ḫamr eyitdiler birin al
- 559 Pes aldum girü südi eyledüm nūş
Didi Cibrāl baña itdūñ girü ḫuş
- 63b
- 560 O fiṭratdır ki itdūñ iḫtiyārī
Ki sen ü ümmetūñ ḫıldı ḫarārī

Ḳāle’n-Nebiiyyü ‘a[leyhi’s-selā]m “Şümme rūfi‘a lī el-Beytü’l-Ma‘mūr, [şümme] ütütü bi inā’in min ḫamrin ve inā’in min lebenin ve inā’in min ‘aselin fe eḫaztü[‘l-]lebene fe kāle hiye’l-fiṭratü ente ‘aleyhā ve ümmetüke”⁵² Şadeḫa Resūlu’līlāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kezā fī Meşābīḫ

- 561 Bu kez andan daḫi oldu revān ol

⁵² ثُمَّ رَفَعَ لِي الْبَيْتَ الْمَعْمُورَ [ثُمَّ] أَتَيْتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ أَنْتَ عَلَيْهَا وَأَمْنُكَ. “Daha sonra bana el-Beytü’l-Ma‘mur yakınlıştırıldı. [Sonra] birinin içinde şarap, birinin içinde süt, birinin içinde de bal bulunan kaplar getirildi. Ben süt bulunan kabı aldım. Bunun üzerine Cebrail, ‘aldığın fiṭrattır. Sen ve ümmetin bu fiṭrat üzeresiniz’ dedi.” <https://sunnah.com/bukhari:3887> [Erişim Tarihi: 02.02.2023].

İrişdi cennete ol dem hemân ol

562 Pes andan ‘arşa çıkdı şâh-ı kevneyn
Maķâmı oldı andan “ķābe ķavseyn”⁵³

563 Ne “ķavseyn” bil ki “ev ednā”ya⁵⁴ irdi
Teķarrüb yolına Mevlāya irdi

564 Ķodı pes Refrefi anda o ān ol
Ayağın ũurdu ģazretde hemân ol

565 Ķün irdi şâh-ı ‘ālem bu maķāma
İşāret ķıldı Cebrā’il selāma

566 Oķudı pes taĥıyyāt şalavāt ol
Hemân dem didi Ķün ve’t-tayyibāt ol

**Ķāle’n-Nebıyyü ‘a[leyhi’s-selām]m “Et-taĥıyyātü li’llāhi ve’s-
şalevātü ve’t-tayyibāt”⁵⁵**

567 Selām virdi aña Allāh ta‘ālā
İdüp ikrām ķıldı ķadrin a‘lā

**Ķālallāhu ta‘ālā “Es-selāmu ‘aleyke eyyühe’n-Nebıyyü ve
raĥmetu’llāhi ve berekātühu”⁵⁶**

568 Resül’ullāh diledi kim ola ‘ām
Selāmı Ĥaķ ta‘ālānuñ a ģıᵇ nām

⁵³ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu.” (Necm 53: 9).

⁵⁴ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.” (Necm 53: 9).

⁵⁵ أَلْتَجِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ “Bütün tâzimler, övgüler, mülkler, kavli, bedenî ve malî ibadetler Allah’a mahsustur.” <https://sunnah.com/bukhari:1202> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

⁵⁶ أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ “Ey Peygamber! Allah’ın rahmeti, bereketi ve selamı senin üzerine olsun.” <https://sunnah.com/bukhari:1202> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

569 Didi bize selām olsun o avlen
Daı řālī ‘ibādu’llāha mişlen

**alallāhu ta‘ālā “Es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādi’llāhi’ř-
řālīīn”⁵⁷**

570 İşitdi un anı Cibrīl o sā‘at
Hemān dem itdi tevhīd [ü] řehādet

**ale Cebrā‘il ‘a[leyhi’s-selā]m “Eşhedü en lā ilāhe illa’llāh
ve eřhedü enne Muammeden ‘abduhu ve resūluhu”⁵⁸**

571 Semavāt ehli hep bile didiler
Ki tevhīde řehādet eylediler

572 un irdi bu maāma ol mu‘allā
Tecellī itdi pes Allāh ta‘ālā

573 şu deñlü eyledi aña tecellī
Ki tā buldı cemālinden tesellī

574 Gel imdi ey sa‘adet āfitābı
Ne sōyler diñle imdi bu kitābı

575 Eyitdiler kim Allāhı Muammed
Gōñül gözi ile gördi ol Amed

576 Bu āyetde buña vardır iřāret
Müfessirler ider aña ri‘āyet

⁵⁷ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ (Ey Rabbim!) Selām bize ve Allah’ın salih kullarının üzerine olsun.” <https://sunnah.com/bukhari:1202> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

⁵⁸ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ “şahitlik ederim ki Allah’tan şaşka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim ki Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir.” <https://sunnah.com/bukhari:1202> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

64a **Ḳālallāhu ta'ālā "Mā kezzebe'l- fu'ādü mâ erā"⁵⁹**

- 577 Eyitdi ibni ' Abbās gördi anı
Bu baş gözi ile diñle beyānı
- 578 Dimişdir Ā'işe ḥāşā vü kellā
Ki baş gözi ile görmedi illā
- 579 Mu' āz ibni Cebel eydir Ḥadīce
Didi didi Resūlu'llāh o gice
- 580 Bu baş göziyle gördüm Allāh[1] ben
İşitdüm bunı andan vallāh[i] ben
- 581 Muṭabbıklar sözi taṭbīk iderler
Bunı taḥkīk idüp taşdıḳ iderler
- 582 Çok ' āşıklar ṭaleb kıldılar anı
Yolında oynadılar başı cānı
- 583 Cihānda görmedi kimse cemālin
Egerçi gösterür şun' -ı kemālin
- 584 Anı ancaḳ cihānda ol görüpdür
Cemāline vişāline irüpdür
- 585 ' Aceb midir ki görse şāhını ol
Çü toḡrı vardı aña rāhını ol
- 586 *Muḥammed meḫarıdır kâ'inātuñ*
Çün oldur mazhar-ı zāt [u] şifātuñ
- 587 Elā ey ṭālib-i ' ilm-i ḥaḳāyık
Gel imdi añlar iseñ ger daḳāyık

⁵⁹ ما كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى "Kalbi, gözünün gördüğünü yalanlamadı." (Necm 53: 11).

- 588 Rivāyetdir ri‘ āyet kıl be-gāyet
Haķuñ ķudretlerine yok nihāyet
- 589 Çü dünyā gögine irişdi ol řāh
Ķodı nefsinı anda olğıl āğāh
- 590 Ķodı Sidrede ķalbini a yārā
İrişdi “ķābe ķavseyn”e⁶⁰ dil-ārā
- 591 Ķodı pes cānını anda Muħammed
Maķām-ı “ķābe [ķav]seyn”de Muħammed
- 592 Didi nefsi ki eyne’l-ķalb ki ķanı
Didi ķalbi ki eyne’r-rūħ diñ anı
- 593 Didi rūħı ki ķanı sırr-ı a‘lā
Didi sırrı ķanı Allāh ta‘ālā⁶¹
- 594 Ĥiķāb irişdi Allāħdan bu kez pes
Cevāb irişdi ol şehden bu kez pes
- 595 Ki yā nefsi ni‘ metüm saña ‘aķādır
Ve yā rūħ raħmetüm saña ‘aķādır
- 596 Ve yā ķalb-i Muħammed bulduñ ‘izzet
Saña fażlumdan iriřdi maħabbet
- 597 Ve yā sırr-ı Muħammed beni saña
Gel ey sırr-ı Muħammed seni baña

⁶⁰ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu.” (Necm 53: 9).

⁶¹ Allāh: Allāh Allāh, nüsha.

64b

- 598 Budur uş sırr-ı “ev-ednâ”⁶² bilürseñ
Budur ol nükte-i ğarrâ bilürseñ
- 599 Bu nūr-ı ħazret-i ‘ İzzet tecellî
Kim itdi sırrına ol vaqt tecellî
- 600 Nażar kıldı cihât-ı sit tamāmet
Be-küllî nūr olup buldı ifâkat
- 601 Bu kez irdi tecellî zât-ı Yezdân
Vücūdın maĥv-ı maĥz eyledi ol ân
- 602 Ki gitdi cümle keyfiyyâtı anuñ
Tamām selb oldı maĥsūsâtı anuñ
- 603 Olup nūrun ‘alâ nūr ol dil-ārâ
Bu keşf-i zâta irmez ey dil ara
- 604 Hâķuñ nūrı ile irdi Hâķa ol
Beķâ’u’llâh ile buldı beķâ ol
- 605 Tecellî kıldı çünkim Ĥazret-i Zât
Resūlu’llâha irdi vaĥdet-i Zât
- 606 Şu yem kim var idi Aĥmed-i yāra
Olupdı mâni‘ -i vaşl-ı dil-ārâ
- 607 Çü ref’ itdi anı Hâķ kıldı ifnâ
Aĥad kıldı anuñla oldı ibķâ
- 608 Pes irişdi ĥiķâbı Ĥazretinden
Cenâb-ı müstetâbı Ĥazretinden

⁶² فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَمْتًا (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, **yahut daha az** oldu.” (Necm 53: 9).

609 Benem Rabbüñ ki benden ol ümīdvār
Benümdür ẓabz [u] bašt [u] her ne kim var

610 Baña it şöhbete şimdi şurū´ı
Çün olursın baña rāci´ aḥir kār

611 Aña vaḥy eyledi pes anda Allāh
Ne kim vaḥy eyledi hep ´ilm-i esrār

Ḳāle ´a[leyhi’s-selā]m “Fe evhā ilā [‘ābdihī] mā evhā”⁶³

612 Rivāyetdir ger iderseñ ri´āyet
Ḳanı ´āḳil ki ire aña efkār

613 O gice aña ol Ḥallāḳ-ı ´ālem
Ki toḳsan biñ kelām vaḥy itdi ey yār

614 Didi pes yā ḥabībüm bilürem ben
Ne deñlü eyler isem ´arz-ı dīdār

615 Ki toymazsın beni görmege ey dost
Feraḥ tūt ḳalbüñi menzilüñe var

616 Var imdi da´vet idüp ḳullarımı
Ki ğaflet uykusından eyle bī-dār

617 Didi Aḥmed a Sulṭānü’s-selātīn
Bilürsin kim müsāfirler ez-esfār

618 Girü dönse gelürler armağanla
Ḳaçan mi´rācumı ben idem izhār

619 Diyeler ḳanı bize armağanuñ
Ne virem anlaruñ eline ešmār

⁶³ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ “Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.” (Necm 53: 10).

- 620 Gerekdir ümmetüme armağan pes
Olam anuñ ile anlara beşşâr
- 65a
- 621 ‘Aṭā kıldı pes aña çok hedâyâ
Didi tutma Ḥabībüm qalbüñi ṭar
- 622 Hem andan virdi bu beş vaq̄t namâzı
Didi her kim ki kıla bunı her-bâr
- 623 Bula bu gökler ehlince şevâbı
İdem ben anlara elṭâfum ihzâr
- 624 Namâz ol demde elli vaq̄tdi me’ mür
Pes itdi anı ol şâh bişe imâr
- 625 Aluben geldi anı ümmetine
Ki her kim tuta anı tutmaya nâr
- Ḳāle ‘a[leyhi’s-selâ]m “Fe feraza ‘alâ ḥamsine şalâten fî külli yevmin ve leyletin”⁶⁴ el-ḥadîş**
- mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün**
- 626 Çün oldı ol meh-i kevneyn çıqup ‘arş üstine devvâr
Pes oldı ol şeh-i kevneyn inüp ferş üstine seyyâr
- 627 Eger esrâr-ı mi‘ râcı saña bir bir beyân itsem
Bunuñ gibi nice cilde muḥaşşal olmaya eşṭâr
- 628 Anuñçün ihtîşâr itdük mühimmât üzre biz anı
Ki tā ola kitâbumuz bizüm enmüzec-i âşâr
- 629 Buyurdı çün rücü‘ itdüm pes andan bir ün işitdüm

⁶⁴ فَعَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ “Her gün ve gecede elli vakit namaz farz kılındı.”
<https://sunnah.com/muslim:162a> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

Ꞓulağumda anı tıtdum işidüñ kim olam beşşâr

630 Ki farzum itdüm imzâ uş velî taḥkîk kıldum hûş
Gel imdi it bu sözi gûş bu ğâyetdir şahîḥ aḥbâr

631 Ki her vaḳtı tıtam yeksân ben on vaḳte ey ‘Âlî-şân
Alup döndi anı ol ân pes oldı Sidrede tayyâr

**Ꞓâle ‘a[leyhi’s-selâ]m “[Fe[lemmâ câveztü nâdâ münâdin
emzaytü farîzâtî ve ḥaffeftü ‘an ‘ibâdî”⁶⁵ el-ḥadıṣ**

632 Cihâni cümle tayy itdi girü mezîline yetdi
İki sâ’ atde hem çıḳdı hem andan indi ol dildâr

633 Çün indi yire ol sulḫân Ebu Cehl irdi pes ol ân
Didi bu gice ben ey cân irişdüm göklere şehvâr

65b

634 Ki vardum Mescid Aḳşâya pes andan çıḳdum a‘ lâya
Ulaşdum yüce Mevlâya baña ‘arz eyledi didâr

635 Ebû Cehl anı işitdi ḳamu küffârı cem‘ itdi
Didiler kim beyân eyle işitsün daḫi her kim var

636 Beyân itdi çü mi‘ râcın işitdi zümre-i tuğyân
Te‘ accüb eyleyüp anı ḳamusı itdiler inkâr

637 Olup mürted birez aşḫâb ḳodı îmânını ey şâb
Bu resme yazdılar küttâb bu resme itdiler iḫbâr

638 Ꞓabâ’il cümle cem‘ oldı gelüben Mekkeye tıldı
Didiler ḳıl beyân ḳıldı işitdi cümle-i küffâr

⁶⁵ فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادَى مُنَادٍ أَمَضَيْتُ فَرِيضَتِي وَخَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي “Ayrılıp gidince bir münadi (Allah adına) ‘farz kıldığımı gerçekleştirdim ve kullarımın yükünü hafiflettim’ şeklinde nida etti.” <https://sunnah.com/bukhari:3887> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

- 639 Didiler bilürüz biz sen kim ašlâ görmedüñ Ƙudsi
Nitedir Mescid-i AƘşâ beyân it pes der ü dîvâr
- 640 Bu sözi işidicek ol be-gâyet kürbet irişdi
Mübârek Ƙalbine anuñ velîkin itmedi izhâr
- 641 Ki zîrâ nesne şordılar haber vir imdi didiler
Kim anı gözlemiş-idi meger ol ey ülü'l-ebşâr
- 642 Pes oldı muntazır cânı kim ide vaħy-ı Rabbânî
Hiçâbın küllî ref' itdi hemân ol kâşifü'l-esrâr
- 643 Ki zâhir eyledi Ƙudsi ne deñlü şordılar aña
Ƙamusından haber virdi bulara ol şeker-güftâr
- 644 Risâlet âsumânında güneş gibi ziyâ virdi
Cihânı Ƙapladı nûrı nitekim şu' le-i eşhâr
- 66a 645 *Zihî sulţân Muħammed kim olupdur ħâk-pâyı eflâk*
Zihî zî-şân Muħammed kim denildi şânına levlâk
- 646 *Zihî envâr-ı Yezdânî ki Sübhândan açar perde*
Zihî esrâr-ı Subhânî ki irişmez 'aql u fikr idrâk
- mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün**
- 647 Didiler yolda gördüñ mi 'aceb hiç
Ki bizden kâfile gelür bu şeb hiç
- 648 Didi bir kârbân Revħada gördüm
Ki bir deve yitürmişlerdi turdum
- 649 Şuşamış idüm içdüm bir Ƙadehden
Ƙaçan kim geleler şoruñ siz ahsen
- 650 Sizüñ kârbânunuz Ten' imde idi
Didiler kim beyân it imdi didi

- 651 amudan 3nde bir deve geliser
Bil3n kim rengi hakister olısar
- 652 Anuñ 3stinde hem iki ırare
Y3ki var baqlamışlar aşıkare
- 653 açan g3n oqa bunlar ola zahir
Didiler g3rel3m kim n'ola zahir
- 654 Pes andan ıkdılar bunlar uruben
şeniyye ağı 3stine varuben
- 655 şabah oldu g3neş 3n itdi işrak
M3nevver oldu her ahaf [u] a' mak
- 656 Bel3rdi afile oldu 'ayane
İrişdi ol deve 3nce revane
- 657 Muammed pes s3zinde ola şadık
Niceler cn ile oldılar 'aşık
- 658 şular kim m3rted olmişlardı ey yar
Get3rdiler gir3 mn tekrr
- 659 Aa kim virmedi Hak 'ayn-ı 'irfn
Ebed aldı alalet ire n-dn
- 660 3n işbt itdi mi' rcımı ol şah
İrişdi 3yle vati oldu aah
- 661 Hemn dem irdi Cebr'il o s'at
Pes itdi Ka'be yanında immet
- 662 Aa uydı Res3lu'llh a' l
'İnyet eyledi Allh ta' l

- 663 İki gün çün imâmet itdi Cibrîl
Yoğ-idi ne iķâmet ne ezân bil
- 664 Ezân ile iķâmet bu ikisi
Medînede dinilmiştir ikisi
- 665 Bu resm-ile irüp çün aña ta' zîm
Namâzuñ itdi evķâtını ta' lîm
- 666 Resûlu'llâh dağı geçdi imâmet
Yirine anda gel eyle dirâyet
- 66b**
- 667 Aña uydı kamu aşhâb ferahnâk
Pes oldı cümle şeyh [ü] şâb ferahnâk
- 668 Şalât-ı zuhr idi evvel kılandı
Cemâ' atle işitdük çün kııl indi
- 669 Ki zîrâ ümmetüñ mi' râcıdır bu
Kamu tâ' atlerüñ ser-tâcıdır bu
- 670 Namâzdan yeg eger tâ' at olaydı
Resûlu'llâh müdâm anı kıılaydı
- 671 Anuñla vardı dergâha varanlar
Anuñla irdi Allâha irenler
- 672 Anuñçün çok kıılar anı ulular
Ki her kim kııla kendözin ulular
- 673 Şular kim kııladılar bilmediler
Şular kim bilmediler bulmadılar
- 674 Bu söz bizüm degül diñle ' ayânî
Kemâlât-ı Muḥammedden beyânı

675 Muḥammed şādīku'l-va' di'l-emīndir
Muḥammed rah̄meten li'l-ālemīndir

**Faşl-ı fi'l-inşikāki'l-kamer min mu'cizāti'n-Nebī a[leyhi's-
selā]m**

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

676 Çün işitdük nice oldı ara yirde ' izz ü nāz
Nice buldı ol Muḥammed Ḥaḫ ḫatında i' tizāz

677 İşit imdi mu'cizātından birez zıkr idelüm
İhtişāran kılmaya [ol] kışsa-ı tül [u] dirāz

678 Bil gelür naql-i şaḫīḫ ile Enes rāwī durur
Kim meger günlerde bir gün cem' olup ḫavm-i Ḥicāz

679 Didiler kim yā Muḥammed Ḥaḫ resül iseñ eger
Gel iki pāre kıl ayı ortasından imtiyāz

680 Eger anı iki pāre eyleyesin āşikār
Olavuz biz saña tābi' ler görüp dīnün cevāz

681 Çün işitdi bu kelāmı ol Resül-i kā'ināt
Tez tırup çıkdı Ḥirāya eyledi Ḥaḫḫa niyāz

67a

682 Ḥaḫ ta'ālā pes anuñ itdi münācātın ḫabül
İndi Cebrā'il hemān dem itdi aña keşf-i rāz

683 Çün ki yatsu vaḫti irişdi pes andan tıruben
Çıkdı Mekke Ṭağı üzre eyledi aya remāz

684 Kim işāret kıldı aña barmağıyla ey ulu
Gel gör imdi nice oldı inşikāḫ [u] ihtizāz

685 İki pāre olup ay indi Hirānıñ üstine

Biri bir yanına bir yanına biri şâh-bâz

686 Pes bütün olup girü çıktı maķāmına hemân
Çün işitdük bu kelâmı pes gönül levhinde yaz

687 Didiler bu mu' cizi gösterdiğinde Muştafâ
Gelmiş idi anda hem Şâmuñ emîri ser-firâz

688 Gördiler el-kışşa çünkim iki pâre oldu ay
Gelüben imân getürdi şıdķ-ile buldı mefâz

689 Bildiler çünkim anı lâ-şek Resûlu'llâh imiş
Her sözin vaḥy-i İlähiyle dir-imiş çoğ u az

690 Pes ḥaber irişdi etrâfa feraḥnâk oldılar
Geldiler hep Mekke şehrine toluben der-mehâz

691 Kim getürdiler aña imân görüp görklü yüzün
Lîk aşlâ ol Ebû Cehl eylemezdi istinâz

692 Gördi kim gündün güne buldı teraķķî ' âķıbet
Mekke ḳavmiyle tanışdı eyleyüben ihtirâz

693 Nâme yazdı bildürüp anı Medîne ehline
İşit imdi nice_ider ol seg-i ḥufte bî-namâz

67b Der-naẓm-ı Aḥar

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün

694 Medîneye irişdi çün bu nâme
Ki peyğamber geliser mi bu nâme

695 Medîne de ḳamu a' lâ vü ednâ
Derildiler gelüp bir yire cemmâ

696 İşitdiler çü bu resm ile aḥbâr

- Kim itmiş ol niçe mu'cizler izhâr
- 697 Didiler üç su 'âl idüñ aña ger
Bilürse ikisin bilüñ peyamber
- 698 Ki birsin bilmez ise haq Res'uldür
Bilürem dir ise ol bi'-uş'uldür
- 699 Biri bu diñ nedir rûh eyle vaşfi
Biri kimdir diye Aşhâb-ı Kehfi
- 700 Biri bu şor ki İskender-i dehri
Ki gezdi şarkı ğarbı kûyı şehri
- 701 Ki Tevrât içre biz gördük beyânı
Kimesne rûhı bilmezmiş 'ayânî
- 702 Bilürem dir ise bilüñ yalandur
Eger bilmezse sulţân-ı zamândır
- 703 Ebû Cehle didiler çün bu hâli
Varup anda o da andı su 'âli
- 704 Didi yarın rücû' eyle baña sen
Ki bu işden haber virem saña ben
- 705 Dimedi eyleyem saña beyânı
Eger ki bildürürse Rabbüm anı
- 706 Kesildi bu sebebden vaḥy-i İlähî
Aña üç gün irişmedi kemâhî
- 707 Didi Tefsîrde Kelbî on beş eyyâm
İrişmedi aña Allâhdan a' lām
- 708 Ebû Şâlih eyitdi kırk gün ender

İrişmedi aña Nâmûs-ı Ekber

- 709 Didiler Rabbi buğz itdi aña pes
Elinden aldı her n'itdi aña pes
- 710 Çü gördi gelmedi Cibrîl emîn ol
Be-ğâyet oldu ğamnâk [u] ğazîn ol
- 711 Bu âyet ol sebebden nâzil oldu
Resûlu'llâha Cebrâ'îl çü geldi

Qavlühü ta'âlâ "Mâ-vedde'ake Rabbüke ve mâ qalâ"⁶⁶

- 712 Bu kez çün irdi Cebrâ'îl-i Emîn
İrürdi aña Allâhuñ selâmın
- 713 Didi kim niçü geç geldün 'ayân it
Sebeb n'oldı nedir ħikmet beyân it
- 714 Didi terk itdün istiṣnâ'î çün sen
Anuñçündür ki geç geldüm saña ben
- 715 Getürdi vaḥy-i Rabbânî ol âgâh
Ki "illâ en yeṣâallâhu"⁶⁷ ey şâh
- 716 Dimeyince ki hiçbir işi yarıñ
İdem dime dilerseñ iḳtidârın
- 717 Bu resme vaḥy-i Rabbânî getürdi
Ne kim emr itdi Ḥaḳ anı getürdi
- 718 Ki emrümdeñ durur rıḫ bütün 'allâm

68a

⁶⁶ ما وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ "Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da." (Duha 93: 3).

⁶⁷ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ "Ancak Allah dilerse [yapacağım de]" (Kehf 18: 24; En'am 6: 11; A'raf 7: 89, Yusuf 12: 76; Müddessir 74: 56; İnsan 76: 30; Tekvir 81: 29).

Dağiye itmemişem itmem i' lām

- 719 Getürdi sūre-i Kehfi hem ol dem
Didi Aşhāb-ı Kehf kimdir aña hem
- 720 Daği bildirdi Zü'l-karneyn-i şahı
Ki gezdi tağ (u) taşu bārgāhı
- 721 Haber virdi işitdiler kamu hep
Kimesne rūhı bilmezmiş velī Rab
- 722 Kim Allāh bilür imiş anı ancak
Çün oldur Hālīk-ı Yezdān-ı Muḫlaḫ
- 723 Çün itdi 'ilmini izhār Muḫammed
Ki saçdı 'āleme envār Muḫammed
- 724 Girü bir mu'cize itdi o sulṫān
Ḳamu mü'minler oldı anda şādān
- 725 İşidenler gelüp imān getürdi
Risāletin bilüp imān getürdi
- 726 Niçün itmeyeler ol şāha taşdıḳ
Resūlu'llāh adı bilindi taḫḳīḳ
- 727 Muḫammeddir kamu derdlere dermān
Muḫammeddir kamu cānlara cānān
- 728 Muḫammed mefḫarıdır kā'inātuñ
Kim oldur maḫzarı zāt [u] şıfātuñ
- 729 Muḫammed şadıḳu'l-va'di'l-emīndür
Muḫammed raḫmeten li'l-ālemīndir

**Sebebü hicreti'n-Nebiyi 'a[leyhi's-selâ]m mine'l-Mekketi
ile'l-Medîneti bi-emri'llâhi ta'âlâ**

müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- 730 Gel berü ey söz qadrini fehmi eyleyen şâh-ı şinâs
Kim saña meclisde nişâr idem cevâhir bî-kıyâs
- 731 İltem seni bir meclise kim dâ'îr-i sulţân ola
Şunam saña bir kâse kim olmaya anuñ gibi kâs
- 732 Diñle ne resme eyledi hicret Medîne şehrine
Ol mâh-ı kûbbe-i vefâ ol şâh-ı 'âlem fahr-ı nâs
- 68b 733 Gördiler anı çün Kureyş buldı terakķide nizâm
Enşâr aña enşâr olup eyleyiserler iltimâs
- 734 On iki kişi cem' olup oturdu Dâr-ı Nedvede
Mekrine fikr eylediler ol serverüñ ey 'âlî're's
- 735 Gördi 'azâzil ol la'în meşveret iderler bular
Şeyh şüretine girdi tîz elde dayanup şâh-ı âs
- 736 Geldi bularuñ yanına didi Ebû Cehl aña pes
Sen girü turğıl yâ kişi olma bizümle hem-firâs
- 737 Didi ki Necd ehliñ(en)em şeyhem dühürî görmişem
Niçe umûrî bilürem yokdur içümde zerre pâs
- 738 Oldı bulara mültehiķ pes meşveret eylediler
Geldi ilerü evvelâ çınradı 'Utbe hem-çü taş
- 739 Didi ki şabr eyleyelüm tâ kim ola kırtılavuz
Didi 'azâzil uf saña yok sende aşlâ iftirâs
- 740 Ger sende fikr ola-y-ıdı hîç bu sözi dimez idüñ
Zirâ eger şabr idesüz ol olısar şâhib-esâs

741 Hep şarkı ğarbtı tütuben şoñra sizi ide helāk
Didiler anda cümlesi şeyh-i Necid söyledi rās

742 Pes Şeybe geldi ilerü didi tedārik idelüm
Tā kim ola aç u şusız idelüm anı ihtibās

743 Didi haṭādır bu daḥi itmek bu işi zīrā kim
Ayrılmaz andan akrabā itmişdir aña itinās

744 Geldi bu kez pes ilerü ‘ Aş ibni Vā ’il didi kim
Şaralum anı bir deveye aç u şusız bi-libās

69a

745 Bir bādiyede kıoyalum tā kim ola anda helāk
Didi haṭādır bu daḥi çoḡdur o Maḥmūda Ayās

746 Zīrā ‘ Arab anı bilür dili faşḥdır söyler ol
Girü şaşarlar bağıını kıurtulur idüp iltimās

Naẓm-ı Āḥar

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

747 Durdı bu kez pes Ebū Cehl ey ḥ āce
Didi cem‘ olup kabā ’il bir gice

748 Anı ihlāk eyleyelüm varalum
Ḥalkı şerrinden anuñ kıurtaralum

749 İttifāken idelüm işbu işi
Tā bilinmeye anı öldüren kişi⁶⁸

750 Şoñra diyet dirler ise virelüm
Tek aradan ol belāyı ıralum

⁶⁸ Mısrada vezin kusurludur.

- 751 Didi iblīs āferīn ey pür-cevāb
İşbudur fikr-i şaḥḥ rāy-ı şavāb
- 752 Zīrā işbu resme olmazsa a cān
Anuñ elinden ḥalāş olmaz cihān
- 753 Çün bular bu resme itdi ittifaḥ
İndi Cebrā'āl didi kim kııl yaraḥ
- 754 Ḥaḫ baña didi di 'ālem faḥrına
Eylesün hicret Medīne şehrine
- 755 Tırma pes İslām[1] eyle āşikār
Anı pāk eyle küfürden yūri var
- 756 Bu gice yatma dün içinde sefer
Eyle ey yüzi güneş alrı ḫamer
- 757 Çü gice oldı işit ey 'ālīzāt
Ne ḫalısar ol Resūl-i kā'ināt
- 758 Tanışup kim gide benümle didi
Didi Şiddīḫ ben gidem cānum fidā
- 759 Pes nazar ḫıldı girü aşḫābına
Kim vedā'ide ḫamu aḫbābına
- 760 Didi her kim ki firāşumda yata
Zāmin olam yarın aña cennete
- 761 Didi 'Alī ben yatam ey 'Ālī-şān
Bu yaña n'oldı işit imdi beyān
- 762 Çün bular bu resme itdi meşveret
Geldiler anda Ḳureyş derḫāl evet

69b

- 763 Ara yirlerinde ibl̄s̄ baş olup
Bağladılar çevre yanını gelüp
- 764 Pes bulara ol gicede ol H̄akīm
Eyledi uyku havāle şöyle kim
- 765 Hep uyudu k̄amusı ibl̄s̄ daḥi
Bilmediler n'oldı aḥvāl ey aḥī
- 766 Çıkdı Ebū Bekr ile pes tıtdı yol
Oḡudı bu āyeti topraḡa ol
- Ḳavlühū ta' ālā “ve ce' alnā min beyni eydīhim sedden ve min ḥalfihim sedden”⁶⁹**
- 767 Şaçdı başına buların topraḡı
Çıkdı gitdi ikisi gāfil yaḡı
- 768 H̄aḡ ta' ālā kim aña yoḡdur mişāl
Hem ezeldir lem-yezeldir lā-yezāl
- 769 Yoḡ-iken 'ālemleri var eyledi
Yir[i] k̄a'im gögi devvār eyledi
- 770 'Arş [u] kürsī nārı nūrı cenneti
Ḳudretinden cümle izhār eyledi
- 771 Ḳara topraḡdan yaratdı Ādemi
Bunca luḡfına sezāvār eyledi
- 772 Virdi tūfandan necāti Nūḡa ol
Nārı İbrāhīme gülzār eyledi

⁶⁹ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا “Biz, onların önlerine ve arkalarına bir set çektik..” (Yasin 36: 9).

- 773 Ya' kûbuñ a' mâ iken açdı gözin
Eyyûbuñ derdine tîmâr eyledi
- 774 Bâ-ḥuşûş kim ol ḥabîbi Aḥmedi
Cümleden mümtâz u muhtâr eyledi
- 775 Ögüp anı itdi irsâl ' âleme
Sevüp anı kendüye yâr eyledi
- 776 Çünkü kıldı bu kadar ' izzet aña
Pes ' aceb mi eylese nuşret aña

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 777 *Nûr-ı ezherdir Muḥammed nûr-ı nûrî zû'l-cemâl*
Sırr-ı ekberdir Muḥammed sırr-ı sırrı lâ-yezâl

mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün⁷⁰

- 778 Râvî rivâyet eyledi bu resme anı fâş
Dilerem ben daḥi yazup idem beyâmî fâş
- 779 Kaçan ki Resûl Ḥazreti çıkdı Ebû Bekrle
Toḡrı Medîneden yaña çevirdi göz [ü] kaş
- 780 Çün hicret itdiler bular çıkup Mekkedden
Uyandı uyḡudan o dem iblîs-i bed-me' âş
- 781 Didi Muḥammed gitdi hay bize siḡr eyledi
' Ömrümde ḡomamış idüm zîrâ ben yire baş
- 782 Pes şordılar ki⁷¹ yâ ' Alḡancaru gitdiler
Ya' nî erişüp ideler anuñ ile şavaş
- 783 Geldük bu yaña pes olar bir ḡâra irdiler

70a

⁷⁰ Manzumenin pek çok mısrasında vezin kusurludur.

⁷¹ ki: kim, nüsha.

İçi dolu ‘aḳreb [ü] yılan idi ḥāk ü taş

784 Şiddiḳ görür ki delikler içi dolu hevām
Tıtdı ayağın pes şoḳup gözinden aḳdı yaş

785 Gördi Resūlu’llāh anı didi Allāh ma‘ anā
Ya‘ nī bizümle biledir itme ḥüzn ü diḥāş

Ḳāle a[leyhi’s-selā]m “Lā-taḥzen innallāhe ma‘ anā”⁷²

786 Pes bitdi bi-emr-i İlāh ḳapuda bir ağaç
Geldi hemān bir ‘ankebūt itdi ağ iftirāş

787 İki gögerçinler gelüp yaptı o ān yuva
Ḳıl bunı göñül levḥine ‘aḳılla intiḳāş

788 Pes bu yaña geldi Ḳureyş izleyürek izin
İrdiler o mağaraya baḳup bi-‘ayn-ı şaş

789 Tolaşdılar çevre yanın vardılar üstine
Ḳorḳdı Ebū Bekr görüp didi ḥā’īf mebāş

**Ḳāle ‘a[leyhi’s-selā]m “Yā Ebā Bekrin mā ḳannūke
bişneyni’llāhu şālişühümā”⁷³**

790 Ya‘ nī nedir senüñ ol iki şaḥşa kim
Üçüncisi Allāh durur emrindedir iç taş

791 Didi İlāhī bunlaruñ örtsün gözün ḥicāb
Göstermedüñ gün yüzini nīk [ü] bed ḥafāş[?]

792 On gün ḳarār itdi Resūl o kehf içre olar

⁷² لا تُخَزَنَنَّ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.” (Tevbe 9: 40).

⁷³ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِأَنَّ اللَّهَ ثَالِثُهُمَا “Ey Ebu Bekir! Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi ne sanıyorsun?”
<https://sunnah.com/muslim:2381>[Erişim Tarihi: 10.10.2023].

- 70b İsterler idi dört yaña gözedüben ʿ iṭâş
- 793 Vardı bir kaç koyunu Ebū Bekrūn gelüp
Şağarlar idi südini idinirlerdi aş
- 794 Bu resm ile hıfz eyledi halkdan anı o Hağ
Şan ʿ atına şad āferīn kudretine şābāş⁷⁴

Nazm-ı Āḥar

fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilün

- 795 Var idi bir oğlu Şiddīkuñ ulu
Adı ʿ Abdullāh idi key bahtlu
- 796 Anda gelüp Mekkenen ḥālī beyān
İder idi gāhīʿanlara nihān
- 797 Pes ḥaber aldı Kureyş itmiş sükūn
Şeb-revāne bir gice itdi sökūn
- 798 Kim meger bilmez idi yolu bular
Gözlediler şağı vü şolu bular
- 799 Buldılar ʿ Abdu'llāh adlı bir ʿ Arab
Ṭutdılar ücrete itdiler zeheb
- 800 Pes didi aña Ebū Bekr-i hümām
İki deve şaqladum ben ey İmām
- 801 Birine siz binūñ ey ʿ Ālī-cenāb
Birine ben eyleyeyin irtikāb
- 802 Didi binmem almaz-iseñ ger bahā
Şatdı alup bindi gitdiler şehā

⁷⁴ şābāş: sabāş, nüsha.

- 803 Çünkü bunlar Ciddeye irdi yakın
Yola girdi ol İmāmü'l-müttekīn
- 804 Çünkü 'Uṣfāna yakın irdi bular
Ardlarından irdi Sūrāka a yār
- 805 Gördi Şiddīk anı pes geldi söze
Didi irdi yā Resūl dūşmān bize
- 806 Didi yā Şiddīk şaşkın itme kayu
Biledür bizümle ol Settār hū
- 807 İndi Cebrā'ī didi ol dem hemān
Haḡ selām itdi saña ey 'āl-şān
- 808 Yiri emrüne muṭī' itdi bu dem
Nice emr eyler iseñ it di bu dem
- 809 İrdi didi kim elümden bī-emān
Kim durur kim kırtara baş-ile cān
- 810 Didi yā yir tüt anı tütüdi hemān
Didi ne deñlü bu kez didi emān
- 811 Pes du'ā itdi Resūl-i kā'ināt
Haḡ ta'ālā tā aña virdi necāt
- 71a
- 812 Döndi girü eyledi aña ğulū⁷⁵
Tüt didi tütüdi yine yir ey ulu
- 813 El-muḡaşşal sözi az eyleyelüm
Kışşayı niçü dırāz eyleyelüm

⁷⁵ ğulüv kelimesi kafiye gereği ğulū şeklinde yazılmıştır.

- 814 Tâ yidi kez hamle kıldı aña ol
Yidisinde de emân verdi Resûl
- 815 Sekizinde tövbe kıldı andan ol
Didi dile ne dilerseñ benden ol
- 816 Didi budur dilegüm senden hemân
Kim Kureysi girü döndür ey cüvân
- 817 Çün Medîneye yakın irdi Resûl
Pes Kûbâ köyinde eyledi nüzûl
- 818 Kim düşenbih gün idi anda a yâr
Eyledi cum' a güne deñlü qarâr
- 819 Anda hem mescide bünyâd eyledi
Küfri yıkdı İslâm âbâd eyledi
- 820 *Muşafâdır maşşad-ı kevn [ü] mekân*
Muşafâdır merşad-ı cân [u] cihân
- mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün**
- 821 Gel ey cân eyle istikbâl ki geldi server-i eşhâş
Yüz ur pâyına ol pâ-mâl kim oldur meşhar-ı eşhâş
- 822 Ta' ayyün eyledi çün mâh ta' alluqdan idüp âgâh
Görindi gözlere nâ-gâh cemâl-i dilber-i eşhâş
- 823 Çün işitdi daqâyıqdan kelâmı câna lâyıqdan
Çıqup baır-ı haqâyıqdan bilindi cevher-i eşhâş
- 824 İşit imdi risâlâtın beyân idem hisâlâtın
' Ayân idem kemâlâtın eger Allâh ide ifhâş
- 825 Haberde vârid olmuşdır gelür naql-i şahîh ile
Kim anı ehl-i tefsîrden hikâyet eyledi kuşşâş

71b

- 826 ̤ubādan cum‘ a gūn çıkdı Benī Sālīm maḳāmına
İrişdi cum‘ a vaḳtinde ḥaberde bōyle dir nuşşās
- 827 Pes anda cum‘ a[y]ı kıldı Medīneye revān oldu
Hemān dem Cebre ‘āl geldi idūben emr-ile iḥlās
- 828 Didi kim ey yūzi aḥsen zimāmuñ⁷⁶ elde tūtam ben
Yayan ōñūñçe ta‘ zīzen kimesne olmaya fehḥās
- 829 Ki zīrā Yeşrib ehli çūn ideler saña istiḳbāl
Be-küllī ideler da‘ vet evine idūp istiḥşās
- 830 Di kim ben ḳonmazam illā şu yirde kim çōke nāḳam
Bu sözdür sözlereñ ḥaşı inan kim olmayasın ‘aş
- 831 Çū Yeşrib ehli bildiler ki geldi raḥmet-i ‘ālem
Cemī‘ i ḳarşu ıkdılar idūben ‘izzet [ū] iḥşās
- 832 Çū buldılar aña vuşlat be-küllī itdiler da‘ vet
O cümle ‘āleme raḥmet didi ben olmazam şaḥḥās
- 833 Ne yire kim çōke deve bilūñ kim inem ol eve
Pes andan gıtdiler ive ive evlerine şaḥḥās
- 834 ̤odılar ḳapularında kimi arpa kimi ḥurmā
Görüp ya‘nī çōke nāḳa ki tā anda ine ol ḥās
- 835 Pes itdiler girü iclāl cemī‘ i idūp istiḳbāl
Ki tā ḥattā ḳamu eḫfāl er u ‘avrat bilā-inḳās
- 836 Şu resme girdi şehre bil melek ins itdiler teclīl
Ōñünce reh-nümā Cībrāl yanunca cümle-i ḥallās

⁷⁶ zimāmuñ: zimāmuñ, nüsha.

- 837 amusı dşdiler sâa nazar itdiler âfâa
Hi aqlâ çökmedi nâa birine olmadı arrâş
- 838 idp tostorı hem-n bâd varup şol yirde çökdi şâd
Pes itdi mescide bünyâd o meskende o âşu'l-âş
- 72a 839 urup andan bi-emri'llâh varup şol yire çökdi şâh⁷⁷
Olupdur ravza-i dergâh yatup anda o âşu'l-âş
- 840 Var idi bir şââbî Câbir-i Enşârî dirlerdi
Anuñ dârında ondı ol irişdi devlete ifrâş
- 841 Muammed câna cânândır cemî' -i derde dermândır
aâyı dürrine kândır daâyı barine avvâş
- 842 *Zihî a' lâ Muammed kim sa' âdet göginn mâhı*
Zihî Mevlâ Muammed kim risâlet tahtınn şâhı
- mefâ' iln mefâ' iln fe' uln**
- 843 n indi şâh-ı ' âlem ol mekâna
nân kim şems ü evc-i âsumâna
- 844 Görben Câbir-i Enşârî anı
Şafâsından eridi cismi cânı
- 845 Var idi bir anası gözsz anuñ
İşitdi geldgin far-ı cihânn
- 846 atına geldi anuñ alayura
İşidenler yreğin talayura
- 847 Didi n' olaydı ireydm o adre
Bu gözle baaram sen yzi bedre

⁷⁷ çökdi şâh: çökdi ey şâh, nüsha.

- 848 İşitdi çün anı řāhib-risālet
Mübārek barmağı ile o sā'at
- 849 Hemān dem sildi anuñ gözini ol
Açıldı gördi görklü yüzini ol
- 850 Gelüp öpdi elini didi ey řāh
Ki gördüm yüzüni el-ħamdüli'llāh
- 851 Medīne қavmi çün işitdi anı
Birinüñ қалmadı ařlā gümānı
- 852 Didiler budur ol řāhib-meřānī
Қodılar yolına başı vü cānı
- 853 şu resme sevdiler anı a yārā
Olurlardı cemālinden ĥayārā
- 854 Baқup toymazlar idi hıç yüzine
Muṭī'c olmişlar idi her [sö]zine
- 855 Bulara çünki ol sultān irişdi
Cemī'c -i der[d]lere dermān irişdi
- 856 Emīn ü řāhibü'l-āyāt irişdi
Mu'īn ü nāřibü'r-rāyāt irişdi
- 857 řu 'ālimler var idi anda meřhūr
Cemī'c -i 'ilmi bilmiřlerdi mezkūr⁷⁸
- 858 Oқurlardı bular Tevrāt [u] İncīl
Bulurlardı řıfātın anda tebcīl
- 72b
- 859 Var idi bir Yahūdī қatı maқbūl

⁷⁸ mezkūr: mezkūr, nüsha.

Kemâl-i 'ilm-ile meşhûr idi ol

- 860 Müdaqqıķ 'ârif-i şâhib-kelâm ol
Ki 'Abdu'llâh adı ibni Selâm ol
- 861 İşitdi geldügin fahr-ı cihânuñ
Turup fi'l-hâl kıatına vardı anuñ
- 862 Nazar kııldı yüzine bildi anı
Ki budur ol Nebî şâhib-meşânî
- 863 Didi var üç su'âlüm diñle saña
Nebî virür cevâbı ancak aña

**Qale Enes "Semi'a 'Abdullah bin Selam ve huve fi 'arzın
yahterifu fe'ete'n-Nebıyye 'a[leyhi's-selam]m feqale inni
sa'iluke 'an şelâşin lâ ya'lemühünne illâ nebıyyü fe mâ
evvelü eşra'ı's-sa'âti ve mâ evvelü ta'âmi ehli'l-cenneti ve
mâ yenzi'u'l-veledü ilâ ebîhi ev ilâ ümmihi, qale aḥbaranî
bihinne Cibrilü ânifa"⁷⁹**

- 864 Birisi bu nedir evvel 'alâmet
Şu vaqtin kim yaqın ola kıyâmet
- 865 İkinci cennet ehli çün girerler
Cinâna ibtidâ anda ne yirler
- 866 Üçüncisi ataya ya anaya
Neden çeker veled nedir 'inâye

⁷⁹ سَمِعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ [بِقُدُومِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] وَهُوَ فِي أَرْضٍ يَخْتَرِفُ فَاتَى النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيُّيَ فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ إِلَى أُمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي بِهِمْ جِبْرِيلُ أَنفَا

Peygambere, 'sana sadece bir Peygamberin bileceği üç şey soracağım. Kıyamet alametlerinin ilki nedir? Cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek nedir? Çocuk, hangi şeyden dolayı babasının yahut annesinin soyuna çeker?' dedi. [Resulullah (sav)] biraz önce Cebrail, bunları bana bildirmişti, buyurdu." <https://sunnah.com/bukhari:4480> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

- 867 İşitdi çün buları didi aña
Henüz bunları Cibrāl didi baña
- 868 Kıyāmet kıopmanuñ evvel niřāni
Bir od çıķa cihāna nā-gehānī
- 869 Süre şarkdan irüre ğarba nāsı
Düşüre bu sebebden girye nāsı
- 870 Ta‘ām kim cennet ehli yirler evvel
Balık bağrı durur işit müdellel
- 871 Eger erkek şuyı olursa sābık
Veled olur atasına muṭābık
- 872 Eger dişi şuyı sābık olursa
Anasına çeke veled kıalursa

Ķāle'n-Nebıyyü 'aleyhi's-selām “Emmā evvelü eřrāti's-sa'āti fenārün taşşüru'n-nāse mine'l-mařrıķı ile'l-mağribi ve emmā evvelü ta'āmi ye'küluhu ehli'l-cenneti feziyādetü kebedi ĥütin ve izā sebeķa mā'ü'r-racüli mā'e'l-mer'eti neze'a'l-velede ve izā sebeķa mā'ü'l-mer'eti neze'at kıāle ĥıne ”⁸⁰

- 873 Çün 'Abdu'llāh işitdi itdi tařdıķ
Didi sensin Resūlu'llāh taķķıķ

⁸⁰ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيَادَةُ كَيْدِ حُوتٍ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ قَالَ حَيْوَةَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ أَنَّهُ هُوَ سَلَامٌ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ Hz. Peygamber Abdullah ibn Selām'a “kıyāmetin ilk alameti büyük bir yangındır. Bu yangın insanları doğudan batıya sürecektir. Cennet ehlinin ilk yiyeceği büyük bir balığın ciğerine bitişik olan (havyar) parçadır. Erkeğin suyu kadının suyundan önce gelirse çocuk babaya, kadının suyu önce gelirse anneye çeker.” cevabını verdi. Bunun üzerine Abdullah ibn Selām, kelime-i şahadet getirdi.” <https://sunnah.com/bukhari:4480> [Erişim Tarihi: 10.10.2023].

73a

- 874 Çünkü halk iştdiler bu kelâmi⁸¹
Ki Müslim eyledi ibni Selâmi
- 875 Muḥakkak bildiler kim ḥaḳ nebîdir
Aña uyanlaruñ ḥaḳ maḥlabıdır
- 876 Gelüp aña tetebbu' itdiler hep
Ḳamu gitdigi yolca gitdiler hep
- 877 Niçün uymayalar ol hoş-ḥişâle
Kim oldur server-i şâhib-risâle
- 878 Anuñcün yaradıldı ' arz [u] eflāk
Denildi şânına "levlâke levlāk"⁸²
- 879 Anuñcün pişvâ-yı enbiyâdır
Anuñcün reh-nümâ-yı evliyâdır
- 880 Çü geldi anda ol sulṭân-ı ' âlî
Ḳurıldı Ṭâbede eyvân-ı ' âlî
- 881 Çü bu resme ḥaber ḥalka yayıldı
Kemâlatıyla her yirde tıyıldı
- 882 Gelürlerdi aña yaḳın irâḳı
Ḳul itdi kendiñe Şâmı ' Irâḳı
- 883 ' Ömer pes Mekkedden bindi atına
Yigirmi şahş-ile irdi ḳatına
- 884 Ḥabeşden Ca' fer-i Ṭayyâr irişdi

⁸¹ Mısrada vezin kusurludur.

⁸² "Levlâke levlāk le-mâ ḥalaḳtu'l-eflāk" الْأَفْلَاقُ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ "[Ey Muhammed (sav)], sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

Sa'âdet gögine seyyâr irişdi

885 Muhâcir yir yirin pes itdi hicret
Varuben buldılar ol şâha vuşlat

886 Girü yüz tıtdı 'avn [ü] nuşretu'llâh
Girü fetḥ oldu bâb-ı rahmetu'llâh

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

887 Buyurdı pes 'Alîye ol Resûl-i Hâzret-i Feyyâz
Ki vara Mekkeye gire bi-'avn [ü] nuşret-i Feyyâz

888 Gele tâ Fâtıma anda bile hem 'Â'îşe ḥande
İşit bu işde ey bende nitedir ḥikmet-i Feyyâz

889 'Alî pes Ṭâbeden bindi varuben Mekkeye indi
Çü ḥalk içre bu söz dindi işitdi cümle-i buġġâz

890 İrişdiler aña ol ân didiler eyleyüp bühtân
Muḥammed de ḳoduḳ hemyân emânet eyledi 'ıḳbâz

891 Pes irdi dört münâfıḳ tẓ didiler kim bilürüz biz
'Alî didi girüñ tẓ ki araya girmeye aġrâz

892 Ki eydüñ imdi tıbyânî ne rengde idi hemyânı
Ne vaḳtde virdiñüz anı ne resme itdi istiḳbâz

73b

893 Bular bir bir gelüp ol ân şehâdet itdiler ey cân
Didiler vardı dört elvân pes itdi anları inḳâz

894 Gice gönderdiler bir 'abd kim itdi ḳatline_anuñ ḳaşd
Çün irişdi aña ol yed pes aldı elüne mıḳrâz

895 Kesüp başımı ol ḳuluñ iletđi didi kim aluñ
Ki bu resme olur bilün baña her kim ide ibġâz

- 896 Alup Fâtımayı andan bile hem 'Ā 'işe ḥandān
Muḥāfeye qoyup ol ān yola girdi olup taḥfāz
- 897 Çü küffār anı gördiler şanemlerine irdiler
İşit kim nice şer diler diyem İblīs-i bed-ī' rāz⁸³
- 898 Girüp put içine derḥāl didi idüñ belā ey yār
İdüñ anuñ işin ibtāl ki tā def' ola bu emrāz
- 899 Bu kez ardından üç yüz er anuñ gönderdiler ḥunger
'Alī bildi ki geldiler yaşandı eyleyüp igmāz
- 900 Pes urdı kılıca destdi dönüben eyledi qaşdı
Tamām ellisini kesdi qalanı eyledi i' rāz
- 901 Pes andan anları aldı Medīneye revān oldu
Çü gördi bunları geldi sevüñdi şād olup murtāz
- 902 Çü vaşl oldu su 'āl itdi ki küffāra ne ḥāl itdi
Bu resme ḥatm-i qāl itdi cevābında 'Alī murtāz
- 903 Aña taḥsīn idüp ey qul idüñdi anı qardaş ol
Anuñçün oldıdı maqbūl cenābında 'Alī murtāz
- 74a 904 Bu sözler kim beyān itdüm hep anuñ mu' cizātıydı
Güneşden zerresin aldum deñizden qatresin eb' āz
- 905 Zihī ḥazret zihī 'izzet zihī hicret zihī vuşlat
Zihī qādir zihī qudret neler virdi görüñ a' vāz
- 906 Derildiler gelüp eṭrāf kamu envā' -ile eşnāf
Müşerref oldılar eşrāf muğarraz oldılar gurrāz
- 907 Niçeler qadrini bildi qatında bendesi oldu

⁸³ Nüşhada عراض şeklinde yazılmıştır.

Niçeler bilmedi kaldı cehâletde idüp idhâz

- 908 O bir hūr-ı semâ'îdir maqâmı “kâbe kavseyn”dir⁸⁴
Egerçi şems-i kevneyndir ebed görmez anı buğğâz
- 909 Şolar kim sevdi ol hânı yolında oynadı cânı
Unutdı adı vü şanı ne cevher aña ne a' râz
- 910 Elin çekdi 'alâyıqdan yolın çekdi halâyıqdan
Nazâr irişdi Hâlîkdan cihândan itdi istigmâz
- 911 Çü bu resme fenâ buldı fenâ içre beka buldı
Bu kez keşf-i hicâb oldu yüzün 'arz itdi ol 'arrâz
- 912 İrişdi cânı cânâna irişdi sırrı Subhâna
İrişdi derdi dermâna girişmez aña istimrâz
- 913 Egerçi kim bu ben güm-râh degülven lâyıq-ı dergâh
Ve illâ yâ Resûlallâh iderven senden iltirhâz
- 914 Kapuñdur mesned-i a' lâ tapuñdur maqşad-ı aqşâ
Yüzüñdür ahsen-i hüsnâ sözüñdür âyet-i feyyâz
- 915 Mü'ezzinoğluna yarın şefâ' at kııl gıyâş eyle
Çü sensin kâbil ü maqbûl senüñdür minnet-i feyyâz

74b **Nazm-ı Âhar**

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 916 Mu' cizâtına anuñ yoqdur hisâb
Biñde birin yazmamışdır her kitâb
- 917 Lîk bir kaçını idüp intiğâb

⁸⁴ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu.” (Necm 53: 9).

- Eyledük biz saña bunda iktitâb
- 918 Diñle birkaçın dañi taħrîr idem
Tâkat olduqça saña taħrîr idem
- 919 Rāvîler bir hoş rivâyet itdiler
Bu sözi böyle hikâyet itdiler
- 920 Çün Medîne şehrine geldi Resûl
Eyledi Câbir evinde pes nüzûl
- 921 Eyledi anda nişât-ile qarâr
Derilüp geldi şîgâr-ile kibâr
- 922 Bir koyunu pişirüp getürdiler
Ol Resûlün katına yetürdiler
- 923 Yidiler anı kamu hâş-ile 'âm
İşit imdi ne kılsar ol hümâm
- 924 Derdiler kemüklerin diñle beni
Çodılar bir nesne altında anı
- 925 Pes du'â itdi o faħr-ı kâ'inât
Haq ta'âlâ tâ añâ vire hayât
- 926 Tura geldi pes yirinden ol koyun
Nitekim evvel kim itmişlerdi hûn
- 927 Gördiler cümle şahâbî anı hep
Çodılar yolında başı cânı hep
- 928 Söyledi Câbir işit bir hoş haber
Kim Meşâbîhde gelüpdür mu'teber
- 929 Çün Medîne şehrine geldi Resûl

Yapdı mescid kıldı cum' a anda ol

- 930 Var idi mescid içinde bir 'imād
Huḫbe oḫurken iderdi istinād
- 931 Soñra minber yapıdılar çıḫdı añā
Ol direk āvāz-ile itdi bükā
- 932 İndi minberden anı tutdı hemān
Şadrına zamm eyledi ol 'ālī-şān
- 933 Kuçağında ol direk añun o ḫīn
Başladı kıldı şabī gibi enīn
- 934 Sākin ol didi añā kıldı sükūt
Mu' cizedir rūḫa rāḫat ḫalbe ḫūt
- 935 Daḫi diñle ideyin bir ḫoş ḫaber
Şaḫla anı cān içinde mu' teber
- 936 Ol Resūl-i mefḫar-ı kevn ü mekān
Şāh [u] māh-ı zümre-i peygāmberān
- 937 Bir gün Ümmü Seleme_evinde meger
'Almūñ dizine yatmışdı ey er
- 75a
- 938 Gün daḫi ṭolunmalu olmuş-idi
Pertevi dünyāda az ḫalmış-idi
- 939 Çün güneş ṭolundı ol şāh-ı cihān
Açdı gözün 'Alīden yaña hemān
- 940 Didi kılduñ mı namāzı yā 'Alī
Didi kılmadum edeb kıldum velī
- 941 Baḫdı dünyā yüzine yoğdı güneş

Toğ didi derhâl girü toğdı güneş

- 942 Tâ ' Alî kıldı namâzını tamâm
Vardı tolundı girü şems ey hümâm
- 943 Dağı diñle ideyin bir hoş haber
Ekva' oğlı Selmeden⁸⁵ key mu' teber
- 944 Meclisinde Hâzretüñ bir gün bir er
Ekl iderdı şol eli ile meger
- 945 Görđi anı böyle ol şultân-ı dîn
Emr idüp didi hemân kul bi-yemîn
- 946 Ya' n'yi şağunla yime bā-şimāl
Didi kâdir degülem ol bed-fi'âl
- 947 Didi kâdir olmayasın tâ ebed
İrmedi ağzına gayrı pes o yed
- 948 Mu' cizâtından biri Qur'ân durur
Gayrlar geçdi bu hod her ân durur
- 949 Mu' cizâtı şıdķına oldı delîl
Gönderüpdür kim anı Rabb-i Celîl
- 950 Şıdķına ol hâzretüñ Qur'ân yeter
Haste-diller derdine dermân yeter
- 951 Her kim oķursa bulur ecr-i kerîm
'Âşlere rahmet-i Raḥmân yeter⁸⁶
- 952 Gel berü ey t̄alib isterseñ beķā

⁸⁵ Seleme [bin Ekva'] nüshada vezin gereği Selme şeklinde harekelenmiştir.

⁸⁶ Nüshada mısralar arasına dikey şekilde ve kırmızı mürekkepele "beyt" yazılmıştır.

Cehl-ile ölmüşlere ol cān yeter

- 953 Münkir iseñ var senüñle yoğ sözüñ
Mü'min iseñ ol saña burhān yeter

Bahr-i Āḥar

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

- 954 Eyā meydān-ı ma' nāda serāyā gözleyen inmāt
Gel imdi geç bu taḥt üzre senüñçün döşedüm fustāt
- 955 Bu bir eyvān-ı 'ālīdir bu söz anuñ zülālīdir
Şarāb-ı lā-yezālīdir iĉen ħalur ebed neşşāt
- 956 İşit kim eyleyem taḥbāk gerek kim idesin taşdıċ
Müfessirler dimiş taḥkāk dimemişdir anı şettāt
- 75b
- 957 Çü geldi Yeşribe ol şāh nişāt-ile ħarār itdi
Ķodı pes adını Ṭābe anuñ ol evsaṭı'l-evsāt
- 958 Medīne zīra evvelde be-ğāyet bed idi fāsīd
Çü geldi seyyid-i 'ālem pes oldı ṭayyibü'l-epsāt
- 959 Hücüm itdi bu kez aḥzāb şol aḥzāb kim ħamu kezzāb
Derildiler gelüp aşāb didiler ne_ola istinbāt
- 960 Didi Selmān ki bu işde ne var kim çekevüz ħuşşā
Ki şehre çevre bir ḥandaċ ħazuben idelüm ihbāt
- 961 Bu kez çün ḥandaċı ħazmağa meşġül oldılar bunlar
Pes andan çıċdı bir bek yir be-ğāyet itdiler ıċnāt
- 962 Pes andan baġladı bir taş mübārek ħarnına ol şāh
Kim üç gün oldıdı aşlā ṭa'ām itmedi bir ħirāt
- 963 Görüben Cābir Enşārī anı ṭoldı gözi yaşı

Varuben ehline anı bu resme eyledi ibsâṭ

964 Didi ehli ki işte bir şağ arpa daḡı bir koyun
Pes ol arpayı un itdi urup ol koyuna mişrâṭ

965 Pişirüp eyledi ḡâzır varuben eyledi daṣvet
Resûlu'llâh işitdi çün icâbetde olup meşşâṭ

966 Didi yâ ehl-i Ḥandaḡ pes gelüñ kim eyleyüp iṣlâm
Ki Câbir eyledi daṣvet evine idüp istinşâṭ

967 Buyurdı Câbire ol şâḡ ki tâ ben gelmeden size
Ḥamîre ibtidâ itmeñ hem itmeñ aşu istihbâṭ

Fe-ḡâle Resûlu'llâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem, "Lâ tünzilünne burmeteküm ve lâ taḡbizünne 'acîneküm ḡattâ ecî'e" ⁸⁷

76a mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

968 Gelüp aşḡâb-ile ḡondı oturdı menzile çünkim
İşit bir muṣcize daḡı diyem cân içre ol zubbâṭ

969 Ḥamîri çıkarup Câbir önine ḡodı pes ol şâḡ
Mübârek aḡzınuñ yarını aña eyledi isḡâṭ

970 Didi kim aşu indirmeñ ki tâ olsun ḡılâ ol aş
Bu resme söyledi râvî kitâbet eyledi ḡattâṭ

971 Yidiler ol aşu cümle toyup ḡamd itdiler Ḥaḡḡa
Didi râvî ki biñ aşḡâb-ile gelmiş idi eflâṭ

972 Girü vallâh hem ol aş yirinde ḡaynadı ṭurdı

⁸⁷ لا تُنزلن برمتكم ولا تحيزن عينيكم حتى آجيء
ve hamurunuzu da ekmek yapmayın!" <https://sunnah.com/bukhari:4102> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

Hem ol etmek yirindeydi kim ašlā olmadı ihbāt

- 973 Çü gördiler bu i' cāzı bu kez haq bildiler bi-šek
Kim anuñçün yaradılmış melek insān kamu esbāt

Bahr-ı Aḥar

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 974 Biz girü bu söze geldük ey hümām
Qazdılar çün ḥandaqı oldı tamām
- 975 Geldi on beş biñ ' Arab tıutup livā
Qondılar toptolu oldı ol ova
- 976 Çıkdı andan pes Resül-i kâ'ināt
Üç biñ aşḥāb tıtdı şaf ey 'ālī-zāt
- 977 Haşr olup yigirmi yedi gün şehā
Gıtdügince güne gün artdı belā
- 978 Muntazır tırmış idi şāḥ-ı ḥalīm
Kim ne taqdir ide Allāh-ı 'alīm
- 979 Bir gıce esdi hemān bir qatı yıl
Üstlerine aqdı topraq hem-çü sil
- 980 Birbirine qatdı cümle kāfiri
Şındı cümle dönüben qaçdı giri
- 981 Geldi gökden biñ melek tekbir-ile
Gör neler kıldı ḥalā taqdir-ile
- 982 Çünki aḥzāb şındı ol şāḥ-ı cihān
Eyledi i' lām anı ey 'ālī-şān
- 983 Görüp aşḥāb anı şādān oldılar

76b

Haḫka çok ḫamd [u] şükürler kıldılar

984 İşbu ayet eyledi anda nüzûl
Eyledi ma' lûm anı ḫalka Resûl

**Ḳavluhû ta'âlâ “ve lemmâ râ'e'l-mü'minûne'l-aḫzâbe kâlû
hâzâ mâ ve' adenallâhu ve Resûluhu”⁸⁸**

985 Gördüler bu mu' cizâtı anda hep
Bildiler ol nûr-ı zâtı anda hep

986 Dönüp andan evlerine şâdmân
Geldiler şağ u selîm pîr ü cevân

987 Ol ki şânında dine “levlâk”⁸⁹ anuñ
Ḥürmetine var ola eflâk anuñ

988 Pes anı Haḫ nice i' zâz itmeye
‘ Âlem içre nice mümtâz itmeye

989 Diñle daḫi ideyin bir ḫoş ḫaber
Şaḫla anı cân içinde mu' teber

990 ‘ Â işe didi çü faḫr-ı kâ'inât
Döndi Ḥandaḫdan bulup fevz ü necât

991 Pes silâḫın⁹⁰ kodı itdi iğtisâl
Silker idi başını tozdan o ḫâl

992 Geldi Cebrâ'il aña buldı vuşûl

⁸⁸ “Mü'minler, düşman birliklerini görünce, işte bu, Allah'ın ve Resulünün bize vadettiği şeydir [Allah ve Resulü doğru söylemişlerdir] dediler.” (Ahzab 33: 22).

⁸⁹ “Levlâke levlâk le-mâ ḫalaḫtu'l-eflâk” الْاَفْلَاقُ الْاَفْلَاقُ “[Ey Muhammed (sav)], sen olmasaydım, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

⁹⁰ Kelime nüshada “selâḫ” şeklinde harekelenmiştir.

Didi sen koduñ silāhı yā Resūl

993 Ƙomadum vallāhi ben ƙıƙ ƙur örü
Yuma başuñ didi bildir ƙancararu

994 Pes işāret eyledi ol dem hemān
Kim Benī Ƙurayzaya⁹¹ ol ‘ālī-şān

**Ƙāle ‘Ā’işe “lemmā race‘ a Resūl ‘a[leyhi’s-selā]m mine’l-
Ĥandaƙı ve važa‘ a’s-silāhe vağtesele fe etāhu Cibrīl ve hüve
yenfezu [re’selhū] mine’l-ğubāri, fe ƙāle [ƙad] veža‘ te’s-
silāhe vallāhi veža‘ nāhu aħruc ileyhim ƙāle’n-Nebıyyü (as) fe
eyne fe eşāra ilā Benī Ƙurayzate”⁹²**

mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

995 Rivāyet itdi rāvīler ki budur şüret-i elfāz
Gönül levhinde yaz anı daħi cān içre ol ĥaffāz

996 Çü Ĥandaƙdan dönüp geldi evine seyyid-i ‘ālem
Benī Ƙurayzaya emr itdi pes ol aħfazı’l-ħaffāz

997 Kim öyle vaƙtı idi ol gelüp Cibrīl ĥaber virdi
Didi Ĥaƙƙ eyle buyurdı gerek kim olasın lehħāz

998 Resūlu’llāh didi her kim işide vü ƙuta sözüüm
Benī Ƙurayzada ƙılsun şalāt-ı ‘aşrı bu elħāz

77a

999 Pes andan bindiler ol dem ‘azīmet itdiler aña
‘Alīye virdi sancağı kim ide sa‘y-ı istiflāz

⁹¹ Ƙurayza: Ƙurayza, nüsha. [Kelime nüshada hep aynı şekilde imla edilmiştir.]

⁹² فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْخَنْدَقِ وَضَعِ السِّبْلَاحَ وَاعْتَسَلَ فَاتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْعُبَارِ فَقَالَ قَدْ
“Allah Resulü (as), Hendek
harbinden (Medine’deki evine) dönüp geldiğinde, silahını çıkarıp yıkanmıştı. Bu sırada Cibril
Peygamber’e geldi ve ‘sen silahımı çıkarmışsın, biz henüz çıkarmadık. Haydi, onlara doğru yola
çık’ dedi. Peygamber (as), nereye deyince Cibril, Kurayzaoğulları’nı işaret ederek ‘işte şuraya’
dedi.” <https://sunnah.com/bukhari:4122> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

- 1000 Çü çıktılar Medînenen ki gördi gökde toz bunlar
Ki Cebrâ'îl çeküp ' asker inderi idüp istiḥfâz
- 1001 Giderken yolda ḵondılar görürler kim şu yok aşlâ
Varuben didiler aña iderüz senden istilmâz
- 1002 Ki hergiz bulmaduḵ biz şu içüben itmege vuzû
Çün işitdi bu sözi o pes itdi bu işe elḥâz
- 1003 Eline aldı bardaḡın ḵodı içine barmaḡın
Virüp Ḥaḵ feyz ırmaḡın aḵıdup eyledi ilmâz
- 1004 Didiler Câbire söyle ne deñlü var idiñüz siz
O vaḵt kim şuşayup anda Resûle itdiñüz ilzâz
- 1005 Didi yüz on beş er idük yeterdi olsa daḵ yüz biñ
İçüben eyledük âb-dest be-küllî oldılar lemmâz
- 1006 Varup hem ḵal' ayı aldı ' asâkir gânimin' oldı
Girü evlerine geldi ḵamu Ḥaḵḵ eyledi ihfâz
- 1007 Budur enmûzec-i aşâr eşahḥ-ı ḵavl-ile ihbâr
Gel imdi ḵıl nazar ey yâr idüp gönül gözün ikâz
- 1008 Bu sözlerden murâd oldur o cümle ' âlemün şadı
Nice dirildi ' âlemde biline sîret-i elfâz
- 1009 Medârı mebdē'-i ' âlem vişâli maḥlab-ı âdem
Cemâli neyyir-i a' zam kemâli şan' at-ı elfâz

Fî beyâni ba' zu'l-gâzavât

77b

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1010 Hicrete beşincideydi bu gâzâ
İtdiler küffâra anda çok cezâ

- 1011 Hicretüñ altıncısında ol Resûl
Gördi bir düş ütdi andan hacca yol
- 1012 Mekkeye geldi yakın çünki bular
Pes Hudeybiyye yanında kondılar
- 1013 Gönderüp ‘Osmānı i‘lām itdi hāl
Kim ide beyti ziyāret bi‘-cidāl
- 1014 Rāzī⁹³ olmadı Kureyş itdi nizā‘
Bir yıla şulh oldılar bi‘l-ictimā‘
- 1015 Bil Hudeybiyye kıyu idi şulu
İçdiler hep anı ‘asker ey ulu
- 1016 Qalmanı aşlā şuyı çün gördiler
Ol Resûlün hāzretine vardılar
- 1017 Didiler añā şusız n’itmek gerek
İşbu derde bir devā itmek gerek
- 1018 Pes mübārek ağzına şu aldı ol
Şaçdı ol kıyuya şuyı oldı bol
- 1019 Geldi ‘Osmān çün haber virdi añā
Döndiler girü Medīneden yaña
- 1020 Şād u hürrem⁹³ evine geldi Resûl
Gitdi Hayber qal‘asına andan ol
- 1021 Hicrete tārīh yedinci yıl idi
Hem-demi yanınca Cebrā’ıl idi

⁹³ hürrem: hürrem nüsha.

- 1022 Aldılar anı vü itdiler kıtâl
Kıldılar mâln esirin pây-mâl
- 1023 Geldi andan çok fütühât-ile kim
Şöyle kim 'avn itdi aña ol HAKİM
- 1024 Bildiler kim 'avn ider ol Zü'l-celâl
Geldiler 'imāna çok ehl-i dālâl
- 1025 Çıkdı andan Mekke fethi kaçına
On biñ aşhâbıyla işit kaçd[ı] ne
- 1026 Hicrete târîh sekiz yılda tamām
Mekkeye 'azm itdi fî şehri's-şiyām
- 1027 Aldı anı geldi aşhâbıyla şād
Pes bu kez kıldı Huneyne ol cihād
- 1028 Pes Tebük kal'asına vardı Resûl
Hicrete târîh tokuzındaydı ol
- 1029 Bu maħalde söz mufaşşaldır rüvāt
Didiler kim ol Resûl-i kâ' ināt
- 1030 Kendüsi itdi yigirmi beş ğazā
Eyledi kâfir cânına çok cezā
- 1031 Elli altı kez çeri gönderdi ol
Aldılar mâli esiri anda bol
- 1032 Çok diyârı ehl-i İslām eyledi
Dîn-i Hakkı halka i' lām eyledi
- 1033 Bildirüp imān [u] erkân-ı şalāt
Söyledi hacc [u] daħi şavm [u] zekāt

78a

- 1034 İşbu resme halkı irşād eyledi
Çayğılu gönülleri şād eyledi
- 1035 Oldurur çün ‘āleme resm [ü] nizām
Pes ‘aceb mi eyler ise ihtimām
- 1036 Ol sa‘ādet kubbessinüñ mähıdır
Ol risālet huṭbesinüñ şāhıdır
- 1037 Devlet anuñ kim aña ümmet ola
Tā maḳāmı ravza-i cennet ola

Ḥaccü’l Vedā‘

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1038 Gel berü ey tālib-i Ḥaḳḳ eyler iseñ ittilā‘
Kim saña ma‘ nā yüzünden eyleyem keşf-i ḳınā‘
- 1039 Gör ne şāhuñ ümmetisin sen seni fikr it velī
Ümmeti oldur kim ide sünnetine ittibā‘
- 1040 ‘Ālem-i mülk melekūtdan açılıp dur saña yüz
Çün sen anı görmedüñ oldı bu göz saña raşā‘
- 1041 Kim ḥaḳāyık bāzārında kesb ide esrār-ı Ḥaḳ
Ol daḳāyık dükkānında göstere dürlü metā‘
- 1042 Menzil-i maḳsūda irgür esb-i ḳalbün ‘aşḳ-ile
Çanda gitse hem-dem olmaz irişür gönül sirā‘
- 1043 Bu söze yoḳdur nihāyet bārī biz geldük girü
Çünki da‘ vet eyledi halkı Ḥaḳa ol ḥayr-dā‘
- 1044 Çııdı dünyā yüzine İslām[ı] kıldı aşikār
İtdi çok fetḥ-i fütūḥ kıldı ğazā aldı kıılā‘

- 1045 Hicrete târîh çün irdi onına ol ‘âlî-şân
Eyledi ‘azm-i sefer tâ ki_eyleye hacc-ı vedâ^ç
- 78b 1046 Aldı kırbânın girüp iħrâma çün oldu revân
‘Arafât üzre irüp itdi kıbâ’ıl ictimâ^ç
- 1047 Okıdı hutbe idüp Ğazrete çok Ğamd-ı belîğ
Yüridi itdi vedâ^ç itdi teveccüh iştimâ^ç
- 1048 Geldi pes Müzdelifeye vakfeye tırdı_anda ol
Diledi ümmetini itdi du^ç â ol şeffâ^ç94
- 1049 Tâ günâhın bularuñ maħv ide bağışlaya Ğağ
İde rahmet gide zaħmet görmiyeler Ğıç vicâ^ç
- 1050 Gelüp andan Minâya eyledi kırbânını pes
Çün irüp virdi meyâdîn-i celâl içre şu^ç â^ç
- 1051 Anda başın kıazıdup eyledi üç gün sekenât
Söyledi Ğalka niçe va^ç z u naşîħat kıl semâ^ç
- 1052 Soñra didi ki kıluñ beş vağt namâzıñuzu siz
Ayıñuz geldükde hem oruç tutuñ oluñ ciyâ^ç
- 1053 Mâliñuz var ise hem idüñ zekâtını edâ
Rabbiñuzin beytini Ğac eyleñüz “men isteğâ^ç”95
- 1054 Tâ giresüz uçmağına bî-ħesâb [u] bî-‘azâb
Bu sözi nağl-i şaħîħ ile didüm itme nizâ^ç
- Ğâle ‘a[leyhi’s-selâ]m “şallü Ğamseküm ve şümü şehreküm
ve Ğuccü beyte Rabbiküm ve eddü zekâte emvâliküm**

94 Mısrada vezin kusurludur.

95 من استطاع “... gücü yeten herkesin ...” (Âl-i İmran 3: 97).

**ṭayyibeten bihā enfüseküm tedhülü cennete bilā hisābin velā
‘āzāb.⁹⁶ Muḳaddime**

mefā‘ ilün mefā‘ ilün fe‘ ülün

- 1055 Daḫi itdi niçe dürlü naşīḫat
Naşīḫatdir ṭutan görmez fażīḫat
- 1056 Tamām aḫkām-ı şer‘î itdi îzāḫ
Ḳamu erkân-ı dīni itdi ifşāḫ
- 1057 Ḳomadı bir maḫalde şübhe vü şek
Ne kim didiyse Ḥaḳdır didi gerçek

79a

- 1058 Pes itdi şehrine girü rucū‘ ı
Bu söz ḫalk içre bulmuşdır şuyū‘ ı

Der-aḫlāk u evşāf-ı Nebî ‘ a[leyhi’s-selā]m

- 1059 Bilür misin nice sulṭān idi ol
Cemî‘ -i derdlere dermān idi ol
- 1060 O kim Allāhu fettāḫü’l-ḳulūbdur
Anı ‘ālemlere raḫmet ḳılupdur
- 1061 Ḳamudan evvel anı eyledi var
Getürdi soñra ki_ide ḫikmet izḫār
- 1062 Anuñçündür ki Cembrā ’il diyüpdür
Bu söziñ sırrın ‘ārifler tıyupdur
- 1063 Ki evvel aḫir ü bāṭın u zāḫir

⁹⁶ صَلُّوا حَمْسَكُمْ وَ صُومُوا شَهْرَكُمْ وَ حُجُّوا بَيْتَ رَبِّكُمْ وَ ادُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ طَيِّبَةً بِهَا أَنْفُسُكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ بِلَا حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ “Beş vakit namazınızı kılın, ramazan aylarınızda oruç tutun, Rabbinizin evini hacc edin, nefis temizliği içinde mallarınızın zekatını verin ki hesapsız ve azapsız cennete giresiniz.” <https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=71339&arama=a> İbn Hanbel, Müsned V, 263 [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

Ki sensin sende bilindi mezâhir

1064 Kim oldur ' aql-ı evvel añla el-ḥaḳ
Vücûdı ism-i a'zamdır muḥaḳḳaḳ

1065 Yaratdı Ḥaḳ ta'âlâ anı mir'ât
Görinür anda nûr-ı Ḥazret-i Zât

1066 Egerçi ḥil'at-ı cismânî'di
Velîkin ḫal'at-ı raḥmânî'di

1067 ' Aceb mi ger mu'azzez olsa ol şâh
Anı ḫalḳdan mufaẓẓal kıldı Allâh

1068 Menârât içre geldi bu işâret
İşit kim eyleyem saña beşâret

1069 Eyitdi Ḥaḳ ta'âlâ Rabb-i ekber
Ne deñlü geldise bunda peyamber

1070 Kim itdi ba'zını ba'z üzre tafzîl
Bu âyet ol beyâna oldu tenzîl

**Ḳavluhû ta'âlâ "Tilke'r-rüsulü faẓẓalnâ ba'zahum 'alâ
ba'z"⁹⁷**

1071 Ne deñlü varsa bunlarda feẓâ'îl
Ḳamusın cem' idüp kıldı sezâ'îl

1072 Anı faẓl-ı 'azîm idüp muḫaşşal
İşit imdi diyem kimdir mufaşşal

1073 Ḳılıp i'tâ ḫabîbi Muştafâya
Re'îs-i ḫâtem itdi enbiyâya

⁹⁷ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (Bakara 2: 253). "İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık"

1074 Bu āyet işbu kula oldu şahid
Anı ilmi olan olur müşāhid

Ḳavluhū ta' ālā “ve kāne faẓlu'llāhi 'aleyke 'azīmā⁹⁸

1075 Daḫi kendü ḥadīşinde buyurdu
Bu sözüñ sırrını ḫalka tıuyurdu

79b **Ḳavluhū 'a[leyhi's-selā]m “Fuẓziltü ale'l-enbiya'ı bi sittin
u'ḫittü cevāmi'a'l-kelimi ve nuşirtü bi'r-ru' bi mesīrete şehrin
ve uḫillet liye'l-'arzu mesciden ve ḫahūran
ve ersiltü ile'l-ḫalkı kāffeten ve ḫutime biye'n-nübūvvet.”
Şadeḳa Resūlu'llāh⁹⁹**

1076 Beni Ḥaḳḳ enbiyādan ekmel itdi
Ki altı nesne ile efzāl itdi

1077 Biri bu kim kelāmum itdi cāmi'
Feşāḫatda belāgatda cevāmi'

1078 İkincisi budur kim itdi mañşūr
Ḳııup düşmenlerümi ḫor¹⁰⁰ u maḫhūr

1079 İder küffāra eyle dehşetüm dir
Bir aylık yola gider heybetüm dir

1080 Budur üçünci kim māl-ı ḡanā'im

⁹⁸ فَضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتِّ أَعْطَيْتِ جَوَامِعَ الْكَلِمِ وَنَصِرْتِ بِالرُّغْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَأَجَلْتِ لِي [الْغَنَائِمَ وَجَعَلْتِ لِي] الْأَرْضَ مَسْجِدًا

⁹⁹ “Ben, şu altı şeyle diğer nebilere üstün kıldım. Bana cevāmi'u'l-kelīm (özlü söz söyleme meziyeti) verildi. Bir aylık yol kadar yerden (düşmanımın kalbine) korku (salmak) ile yardım olundum. Ganimetler bana helāl kıldı. Yeryüzü bana temiz ve namazgāh kıldı. Ben yaratılanların hepsine birden elçi olarak gönderildim. Nebilik benimle sona erdi.” <https://sunnah.com/muslim:523a> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

¹⁰⁰ ḫūr: ḫūr, nüsha.

Helâl oldı baña dünyâda dâ'im

- 1081 Budur dördünci yiryüzin tamâmet
Baña mescid idüp virdi şahâret
- 1082 Beşinci kâffeten halka beni ol
Risâletle virüpdî müstemî' ol
- 1083 Budur altıncısı aña eyâ ol
Beni gönderdi hatmü'l-enbiyâ ol
- 1084 Gel imdi eyle bu sözden delâ'il
Nice kıldı anı ta'zîm dilâ bil
- 1085 Çün anı Hâk ta'âlâ itdi ta'zîm
Pes anuñ şanı nice ola tefhîm
- 1086 Çün anı Hâk ta'âlâ itdi ifşâ
Pes anuñ şanı nice ola ihfâ
- 1087 Çün anı Hâk ta'âlâ itdi isrâr
Pes anuñ şanı nice ola izhâr
- 1088 Çü bulduñ bu kadar vaşşâfin anuñ
İşit bâri birez evşâfin anuñ
- 1089 Ki başı degrimiydi¹⁰¹ kaşı esnâ
Nuķûşı hoş içi vü taşı hüsñâ
- 1090 İki kaş arasında vardı bir nûr
Şu'â' gözleri iderdi pür nûr
- 1091 Gözi kara idi kirpigi üzre
Ki cismi heybet-idi hûb u mevzûn

¹⁰¹ Nüshadaki “degirmi” kelimesi vezin gereği “degrimi” şeklinde okunmuştur.

1092 Ki zahrı yaşşı idi şadı vāsī⁶
Ne kim söylerse söylerdi cevāmi⁶

1093 İki çigninde var idi birez kıl
İnan bu söze itme kâl u kıl

1094 Risālet hâtemi ketfinde zâhir
Olup oldı cihânda nûrı zâhir

1095 *Dilersen göresin ol nûr-ı zâtı*
Eyitgil e's-şalâtü ve's-şalâtı

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

1096 Didiler buğday eñliydi ne esmerdi ne katı ağ
Boyu hayrû'l-umûr-idi yüzi bedrî gözi mâ-zâğ

80a

1097 Dişi seyrek idi hattâ kaçan kim söylese ol şâh
Çıkarıdı arasından nûr şanasın kevkeb-i berrâğ

1098 Ne kıvırcık idi saçı ne hod¹⁰² uzun idi katı
İrerdi nışf-ı üznine inerdi çignine aşâğ

1099 Siyâh idi saçalı şık anı hiç itmedi taḥlîk
Bıyığın kaşş iderdi lîk ura tâ müşrikine dâğ

1100 Cemî⁶-i 'ömri içinde Ḥaqa hiç itmedi işrâk
Ne yirdeki ola küfr fişk o yire başmadı ayağ

1101 Ne hamr itdi ne zembr itdi ne lu⁶b itdi ne la⁶n itdi
Ne sehv itdi ne şehv itdi ne lehv itdi ne lağv [u] lâğ

1102 İderdi 'âleme hulkı huşûşâ kim anuñ zâtı
Kemâlâtıyla ṭolmışdı degüldi ḥâsir ü demmâğ

¹⁰² hod: ḥod, nüsha.

1103 Mesākīn ile olurdu iderdi faqr-ile fahrı
Cihāna itmedi raġbet ne māl u mülk [ü] qaşr u bāġ

1104 Dir idi her sözi üç kez ki tā fehm ideler anı
Feşāhatda belāġatda nazīrin görmedi bullāġ

**Ḳāle Enes, raż[ıyallāhu ‘anh] “Kāne’n-Nebıyyü ‘a[leyhi’s-
selām] izā tekelleme bi-kelimetin e‘ādehā selāsen hattā
tüfheme ‘anh”¹⁰³**

1105 Tırup dā’im bir aq bulut olurdu sāyebān aña
Ne yire gitse ol sultān tıtaradı üstine otaġ

1106 Anuñ cism-i laṭıfı hem bıraġmadı yire sāye
Ki zırā maḡz-ı nırdı ki olur zulmetden ol ıraġ

1107 Nice memdüḡ ise ḡalkı hem eyle ḡüb idi ḡulķı
Tıtaradı ḡük-m-i Ḳur’ānı iderdi ‘ilm-ile isbāġ

80b

1108 Ki kendü nefsi için ol kaqıyup ötmedi ġazbān
ġazab kılsa kıılır idi rızā’ullāḡ için ifrāġ

1109 Egerçi qadri a‘lādı velīkin itmedi ‘ulv¹⁰⁴ ol
Tevāzu‘ eyleyüp ḡalka iderdi meskenet inbāġ

1110 İşāret kıldı gökden ay iki pāre olup indi
Didi sensin Resūlu’llāḡ ḡaḡıķat da‘vete bellāġ

1111 Aña virmiş idi Allāḡ yirüñ göġüñ kilīdini
Ḥazā’in qapusın açup aña kıldı zafer iblāġ

¹⁰³ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلَاثًا حَتَّى تُفْهَمَ عَنْهُ “Bir söz söylediği zaman, onunla ne kastedtiğinin iyice anlaşılması için sözünü üç defa tekrarladı.” <https://sunnah.com/mishkat:208> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

¹⁰⁴ ‘uluv kelimesi vezin gereği ‘ulv şeklinde okunmuştur.

- 1112 Zihî kıadri mu‘ allā ol aña kıılmışdı erzānī
Zihî řadrı mücellā ol ider nūr-ı bařar iblāĝ
- 1113 Cemāli manzarına çün irişdi gördi a‘ mā çağ
Der-i dāru’ş-řifāsından nice şayrular oldu řaĝ

Meşnevi

fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1114 Virmiş-idi Hakk aña hulķ-ı ‘ azīm
Hem kemāl-i hüsn-ile luşfi delim
- 1115 Tursa_otırđa işi zikru’llāh idi
Kanda gitse nāřırı Allāh idi
- 1116 Ma‘ den-i hilm [ü] hayā ‘ ilm [ü] edeb
Her fezā ’il anda mevcūd idi hep
- 1117 Kibr ü kīn [ü] bu‘ z ‘ adāvet itmedi
Nekbet ü şüm [u] řenā‘ at itmedi
- 1118 İtmedi ol kākaka vü diħk hiç
Luşf-ile bessām-idi yüzi güleç
- 1119 Hem cemī‘-i vechi ile iltifāt
Eyler-idi eylese ol ‘āl-zāt

**Kāne’n-Nebiyü ‘a[leyhi’s-selā]m lā yezhake illā
tebessümen ve lā yeltefitü illā cemī‘ an vechehu tebeyyene”¹⁰⁵**

¹⁰⁵ Hz. Peygamberin gümleri hiçbir zaman tebessüm derecesini geçmezdi. Bakacağı tarafa tamamıyla dönerek bakar, etrafına gelişigüzel bakınmazdı.” (Köksal 2019). https://yayin.diyaret.gov.tr/File/Download?path=374_1.pdf&id=374 [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

- 1120 İtseler bir lokmaya da' vet anı
Varur idi ger faķır ü ger ğanı
- 1121 H̄ç ħalâli¹⁰⁶ yermez-idi yir idi
Dâ'ımâ "el-faķru faķrı"¹⁰⁷ dir idi
- 1122 Tıtmadı peşġir öñinde ol imâm
Sirke ħaķķında didi "ni' me'l-idâm"

"Ni' me'l-idâmü'l-ħallü"¹⁰⁸ Meşâriķ¹⁰⁹

81a

- 1123 Hem severdi ķar' a vü ħelvâ vü bal
Her neyi sevdiiyse sev itme vebâl
- 1124 Arpa etmegin toynca yimedi
'Ömri içre mâ-lâ-ya' nî dimedi
- 1125 Niçe günler gezer idi yalın aç
İtmedi maĥlûķa ' arz-ı ihtiyâç
- 1126 İşi dâ'im fikr [ü] zıkr [ü] şükr idi
Anuñ için ħaķķ anı medĥ eyledi
- 1127 Anuñ için virdi_aña âyât-ı ħaķ
Anuñ için oldı ol mir'ât-ı ħaķ
- 1128 Anuñ için oldı ol mażhar-ı zât
Anuñ için oldı ol kâmil-şifât
- 1129 ħaķķ anı aşlu'l-ħaķâyıķ eyledi

¹⁰⁶ ħalâl: ħalâl, nüsha.

¹⁰⁷ "Fakirlik benim övüncümdür." (Yılmaz 2013: 153).

¹⁰⁸ نَعْمَ الإِدَامُ الْخَلُّ "Sirke ne güzel katıktır." <https://sunnah.com/ibnmajah:3317> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

¹⁰⁹ Meşâriķu'l-envâri'n-Nebeviyye [مشارك الأنوار النبوي] Radıyyüddin es-Sagani'nin (öl. 1252), bazı sahih hadisleri nahiv konularına göre düzenlediği eseridir.

Mağzen-i kenzü'l-dağâyık eyledi

1130 Hādî-i hayrū'ṭ-ṭarā'ik eyledi
Seyyid-i cümle ḥalāyık eyledi

1131 Çün anı fażlıyla fā'ik eyledi
Pes ḥabīb olmağa lāyık eyledi

1132 *İz recevte 'indehu a'le'l-maḳām
Ḳad 'aleyhi e's-şalātü ve's-selām'¹¹⁰*

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1133 Elā ey 'aşık-ı ḥazret ne söyler diñle bu vaşşāf
Elā ey lāyık-ı 'izzet Muḥammedin işit evşāf

1134 Didüm mevlid ü mi' rācın kemālātından efvācın
Diyem anuñ da bir kaçın eger keşf eyleye keşşāf

1135 Yaratdı Ḥaḳḳ anı mir'āt görünür anda nūr-ı zāt
Pes oldur seyid-i sādāt anuñla faḥr ider eşrāf

1136 Çün oldı mazhar-ı zāt ol aña vaḥy itdi āyāt ol
Aña bildirdi ğāyāt ol pes oldur a'lem ü arrāf

1137 Aña virmişdi bir 'ilm ol iderdi 'ilm-ile ḥilm ol
Ki hergiz itmedi zūlm ol degüldür cā'ir ü hem cāf

1138 Aña virmişdi bir fażl ol anı itmiş idi cezl ol
Anı eylemedi 'azl ol anı itmedi istiḥfāf

81b

1139 Aña virmişdi bir ḳadr ol ki buldı ḳadr-ile şadr ol
Anı ḳılmışdı bir bedr ol ki olmaz sermedī ḥussāf

¹¹⁰ "Yanında en yüksek makamı umuyorsan. Salat ve selam onun üzerine olsun."

- 1140 Aña virmişdi bir faqr ol iderdi faqr-ile faqr ol
Qılurdu dâ'imâ şükr ol ki hiç itmezdi istinkâf
- 1141 Aña virmişdi bir devlet kim anuñ devletinde halk
Şu deñlü 'izzete ikrâm bulupdur kim dinilmez kâf
- 1142 Aña virmişdi bir keşf ol aña irgürmedi kesf ol
Ki olmaz dil ile vaşf ol ne deñlü söylese vaşşâf
- 1143 Çü geydi hil'at-i "levlâk" "le' amrük"¹¹¹ tâc urundu pâk
İdüp mi'râc-ı ber-eflâk ki gezdi cennet ü a'râf
- 1144 Çü çıkdı minber-i 'arşa okudu huḫbe ol sultân
İmâm-ı enbiyâ oldu hümâm-ı aşfiyâ-yı şâf
- 1145 Çü anı Hâk bize irsâl idüben eyledi ifzâl
Gel imdi eyle istidlâl bu sözi şanmağıl sen lâf

**Qavluhü ta'âlâ "ve 'allemeke mâ lem tekün ta'lemü ve kâne
fazlu'llâhi 'aleyke 'azimâ"¹¹²**

- 1146 Ki zirâ kim anuñ zâtı muḫahhardı 'alâyıqdan
Mufaşşaldı ḫalâyıqdan ki_iderler anda istilâf
- 1147 Özinde vardı bir hey'et kemâl ü feyz-i ḫikmetle
Olupdı maḫzen-i¹¹³ aḫlâq olupdı ma'den-i eltâf
- 1148 Yüzinde vardı bir ḫal'at eger görse güneş anı
Olurdu maḫv 'âlemde ḫicâbından olup küssâf
- 1149 Gözinde vardı bir şan'at ki bir kerre nazar kılsa

¹¹¹ "Ömrüne ant olsun." (Hicr 15: 72).

¹¹² وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا Sana bilmediğini öğretmiştir. Sana Allah'ın lütfu gerçekten büyük olmuştur." (Nisa 4: 113).

¹¹³ maḫzen: maḫzen, nüsha

82a

Görürdi şarḳ-ile ğarḳı ʿayān idi añā eṭrāf

- 1150 Sözinde vardı bir lezzet kemāince belāğatda
Kim işitse edāsını iderdi cān u dil iʿ tāf
- 1151 Ƙolında vardı bir Ƙuvvet ki bir Ƙabza ğubār-ile
Helāk iderdi aḫzānı ne deñlü var-ise ālāf
- 1152 Elinde vardı bir nuşret ki bir aylıḳ mesīretten
İrerdi dehşeti anuñ olurdu düşmeni ḥavvāf
- 1153 Bu resme cümle aʿ zāsı anuñ hep ʿayn-ı muʿ cizdi
Bu sözden hoş tefahḫuş Ƙıl Ƙamusın itme istişāf
- 1154 Gel imdi gör bu aḫlāḳuñ ki var mı birisi sende
Ya nice ümmet olursın pes eyle ḫālūñe inşāf

Muʿ cizāt

fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilün

- 1155 Diñle bir dürlü daḫi hoş muʿ cizāt
İşbu aʿ zāsında ey kāmīl-şifāt
- 1156 Yüzine Ƙonmaz-idi aşlā meges
Zehresi mi var ki depredeydi es
- 1157 Uyanuḳla nice görürse ʿayān
Uyur iken eyle görürdi hemān
- 1158 Uyur iken eyler idi istimāʿ
Uyanuḳla nice kim itse semāʿ
- 1159 Bilür idi her ne deñlü var luġāt
Gösterürdi dürlü dürlü muʿ cizāt
- 1160 Cümle maḫlāḳ ḫutsalar bir Ƙolını

Buramazdı şağını ger şolını

- 1161 Eli ile toprağa yapışsa ger
Sîm olurdu dilese dilerse zer
- 1162 Yoğiken hergiz nehirler eşmeler
Ağıdırdı barmağından çeşmeler
- 1163 Yüzi nûrî 'âleme berrâk-idi
'Âmme-i 'âlem añâ müştâk-idi
- 1164 Hıdmetindeydi kamu ins ü melek
Pâyına yüzler sürürdi nüh felek
- 1165 Bulmuş iken işbu resme rif' atı
Vaşla vaşlaydı mübârek hil' atı
- 1166 Hulle-i hamrâ giyerdi dilese
Cübbe-i hadrâ giyerdi dilese
- 82b
- 1167 Gâh giyer idi ridâ gâhî izâr
Huff u na' li eyler-idi ihtiyâr
- 1168 Gâh giyer idi kara kıldan 'abâ
Görse dervşler dir idi merhabâ
- 1169 Na' lini kendü yamardı ol ulu
Hem dikerdi şevbin itmezdi 'ulü¹¹⁴
- 1170 İşler idi işini itmezdi 'âr
Meskenetle eyler idi iftihâr

¹¹⁴ 'uluv kelimesi kafiye gereği 'ulü şeklinde yazılmıştır.

‘An ‘Ā’iše kâlet, “kâne Resûlu’llah şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yahsifu na‘lehu ve yeħitû şevbehu ve ya‘melû fı beytihi kemâ ya‘melû eħadüküm.”¹¹⁵ Meşâbihü’s-Sünne¹¹⁶

- 1171 Nefsi alçaq kadri ‘âlî şâh idi
Anuñ için muqbil-i dergâh idi
- 1172 Anuñ için ‘arşa ferşe zeyn-idi
Anuñ için seyyid-i kevneyn idi
- 1173 Anuñ için geldi Cebrâ’îl aña
Nice meddâh ola bu kâ’îl aña
- 1174 Böyle ‘âlî-şân-iken ol nûr-ı zât
‘Ākıbet aña daħi irdi memât
- 1175 Gerçi olmaz enbiyâyı ihtimâl
Lîkin iderler fenâdan intiķâl
- 1176 Vaşl olup cānāna cān bî-iħticāb
Arada dūnyā olupdur çün hicāb
- 1177 Gerçi dā’im nāzır-ı maħbûb-idi
Ten hicābında birez maħcûb-idi
- 1178 Kıldı bu cismānî’c ālemden güzër
Eyledi cānāna cān ‘aynı nāzar
- 1179 Eyledi yüzden çü keşf-i sübuħāt
Açılup ‘ayna niķāb-ı zulumāt

¹¹⁵ “Allah Resulü (sav) ayakkabısını tamir eder, giysisini diker, evinde sizden birinin yaptığı işleri yapardı.” İbn Hanbel, Müsned VI, 168, <https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=74976&arama=a> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

¹¹⁶ Mesabihü’s-Sünne, Ferrâ el-Begavî’nin (ö. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseri.

1180 'Āşık [u] ma' şük girü buldı vişâl
Kim serây-ı vahdet içre lâ-yezâl

1181 Pes işit imdi vefâtından kelâm
'Aşk-ile di e's-şalâtü ve's-selâm

Vefâtü'n-nebi' aleyhi's-selâm

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1182 Gel ey cânını cânâna nişâr idüp olan 'uşşâk
Gel ey göñlini yağmaya virüp aña olan müştâk

1183 Bilesin 'ilm-i Mennâni bulasın sırr-ı Sübhâni
Kılasın seyr-i sultâni var ise sende istihkâk

1184 Nazar kıl imdi rindâna gelüben işbu meydâna
Bu yolda nice merdâne komışdır baş-ile ayak

83a

1185 Câm-ı cihân-nümâ¹¹⁷ saña muşaffâ gösterür bir yüz
Mükedder gösterür bir yüz girü ider anı imhâk

1186 Saña bu sâķ-ı dehr öñ şunar bir şâģar-ı şekker
Toludur zehr-ile âfât içirür soñra bir şâģrak

1187 Hârâbe bir binâdır bu tolu renc ü 'anâdır bu
Ki bir dâr-ı fenâdır bu degüldür kimse bunda baķ

1188 Kani Ādem Kani Hâbîl kani İdrîs [ü] Mehlâ'il
Kani İbrâhîm İsmâ'il kani 'İsâ kani İshâk

1189 Kani Ya'küb u Yûsuf âh Süleymân u Sikender Şâh
Tutup bu fân'evden râh beķaya oldılar ilhâk

¹¹⁷ Câm-ı cihân-nümâ: Cihân câm-ı nümâ, nüsha.

- 1190 anı M s  ile H r n anı Fir avn-ile  r n
anı ol d ver-i d r n odılar t c u taht otak
- 1191 anı D r  [v ] Keyk v s¹¹⁸ y r rdi hey'et-i t v s
anı Loqm n u Calinus ecelden bulmadılar d k
- 1192 Cem ' -i enbiy  m rsel bu f n den yudılar el
Eyit kim aldı ol evvel gelenlerden muq ' ger  ak
- 1193 Dir g  kim ecel yili iridi    mr b gına
G l-i cisme haz n irdi ar b oldu amu evr k
- 1194   bild n h l-i efl ki pes eyle anı idr ki
İit bir s z-i s zn ki ider ol c nları ihr k
- 1195 Riv yet itdi r v ler bu avli ibni Mes   ddan
Ki Seb' iyy da¹¹⁹ yazmıdır bu resme eyley p isb k
- 1196 Eyitdi  n yak n irdi vef tı  h-ı kevineyn n
Gide d r 'l-beq ya ol ola bu f n den ferr k
- 83b**
- 1197 Bil le emr ıldı pes ki t  cem  ide ah b 
Gele c mle uz rına ne de l  var ise add k
- 1198 Derild k    'ie Ana evine g rdi  n bizi
Pes aqladı g zi yaı y zini eyledi iqr k
- 1199 Eyitd k c mlem z sa na fed dır y  Res lall h
Sebeb n'oldı kim aqlarsın bu resme id p istigr k

¹¹⁸ D r  [v ] Keyk v s: D r -y1 Keyk v s, n sha.

¹¹⁹ Ebu Haf  Necmeddin  mer b. Muhammed en-Nesefi'nin ( l. 1142) hadis ilmiyle ilgili eseridir.

**Ḳāle ‘a[leyhi’s-selām “merḥabān biküm ḥayyākümü’llāhu
raḥimekümü’llāhu āvāküm[u’llāhu] hadāküm[u’llāhu]
üşiküm bi taḳvallāhi”¹²⁰**

mefā’ ilün mefā’ ilün fe’ ülün

- 1200 Eyitdi merḥabān bik yā saḥābī
Ḥudā feth ide size ḳutlu bābı
- 1201 Diri ḳılsun sizi ol Ḥayy u Ḳayyüm
İder raḥmetlerinden daḥi merḥūm
- 1202 Bilün ben giderem dārü’l-beḳāya
Çü müştāḳam liḳā-yı ḥoş-liḳāya
- 1203 İdüñ taḳvā size benden vaşiyet
Vaşâyāmı tutan görmez faẓīḥat
- 1204 Şımarladum sizi Allāha her gāh
Ḥalīfemdir benüm ol yüce dergāh
- 1205 Eyitdük kim ecel irdi mi ey şāh
Didi irdi olup ‘ömrüm tamām āh¹²¹
- 1206 Eyitdük kim yusın sen ḥoş-ḥişāli
Eyitdi ehl-i beytümde ricālī
- 1207 Eyitdük neyle olsun saña tekfīn
Didi işbu şiyābum itdi ta’ yīn
- 1208 Daḥi bir ḥulle vardur hem Yemānī

¹²⁰ “Hoş geldiniz! Allah size merhamet etsin, Allah sizi himayesinde tutsun, Allah sizi korusun, ... Allah size hidayet etsin. ... Size Allah’tan korkmanızı tavsiye ediyorum.” Müsned-i Bezzar, 2028, <https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=212771&arama=a> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

¹²¹ Nüshada metin içinde “Didi irdi tamām ‘ömrüm olup āh” şeklinde kaydedilen mısranın üzeri çizilerek derkenara “Didi irdi olup ‘ömrüm tamām āh” şekliyle kaydedilmiştir.

Dilerseñüz baña ger şaruñ anı

1209 Didük kim kılsun üstüñe namâzı
Çü pervâz ide rûhuñ şâh-bâzı

1210 Pes ağladuğ bile ağladı girü
Yürekleri oda tağladı girü

1211 Didi şabr idiñüz raḥmet bulasuz
Ki Hâk katında yüzi ağ olasuz

1212 Beni çün ğasil u tekfīn idesüz
Serīrümde koyup teskīn idesüz

1213 İdüñ bir sâ‘at üstümden ḥurūcı
Çü rûḥum eyleye Hâkka ‘urūcı

1214 Şalât ider baña evvel ol Allâh
Ki feyz-i raḥmet eyler olğıl āgâh

mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün

84a 1215 Pes andan şoñra Cebrâ‘îl iriše üstüme çâlâk
Kıla evvel namâzumı feriştehlerden ol ğamnâk

1216 Anuñ ardınca Mîkâ‘îl anuñ ardınca İsrâfîl
Anuñ ardınca ‘Azrâ‘îl kıla andan kamu emlâk

1217 Pes andan şoñra cem‘ olup yakını ehl-i beytümden
Ricâli şoñra ḥâtünlar kılalar olalar derrâk

1218 Pes andan şoñra siz daḥi ṭurun şaf şaf namâzumda
Beni ol yire defn idüñ daḥi hiç itmeñ istiḥrâk

1219 Kimesne şayḥa vü nevḥa idüben şaḡu şaḡmasun
Daḥi hem itmesün ṭonın yaḡasın kimse hergiz çâk

- 1220 Bu resme on sekiz gün tâ Resûlu'llâh olup ğasta
Varurlardı aña her gün ğamu süllâk-ile müllâk
- 1221 Eğad gün ehl-i beytiyle vedâ' iderdi beytinde
Ezân oğudı mescidde Bilâl itdi pes istinâk
- 1222 Varup irdi ğapusına selâm itdi tapusına
Eyitdi yâ Resûlallâh şalâta eyle istidrâk
- 1223 Eyitdi yâ Bilâl şimdi ki ben nefsüme meşğülem
Ebû Bekre eyit itsün imâmet eylesün insâk
- 1224 İşitdi çün Bilâl anı nidâ itdi ki vâ ğavşâ
N'olaydı gelmeyeydüm bu fenâya olmayaydum bâk
- 1225 Ebû Bekre irüp didi tağaddüm eyle gel bize
Ki zirâ eyle emr itdi bu dem ol mağşad-ı levlâk¹²²
- 1226 Bu sözi çün işitdi ol pes ağladı idüp feryâd
Ēamu ağlaşdılar aşĥâb döküp gözler yaşın ber-ĥâk

84b **Nazm-ı Āĥar Meşnevi**

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1227 Tıtdı buyruğın Resûlün ol hümâm
Geçdi mihrâbına pes oldı imâm
- 1228 Tırdılar şaf şaf şaĥâbe her yaña
Uydılar tekbîr idüp ol dem aña
- 1229 Bağdı anuñ secdesi yirine tâ
Ağladı itdi nidâ vâ fūrĥatâ

¹²² “Levlâke levlâk le-mâ ĥalaĥtu'l-eflâk” لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ [Ey Muhammed (sav)], **sen olmasaydın**, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” anlamındaki kaynakların pek çoğunda kutsi hadis olduğu zikredilen söz (Yılmaz 2013: 456).

- 1230 Pes girü aşhāb kamu ağlaşdılar
Gözlerinden kanlu yaşlar saçdılar
- 1231 Şol kadar eylediler anda ğırı
Tā Resūlu'llāh işitdi anları
- 1232 Pes didi Fāṭımaya idüp su 'āl
Niçün ağlaşır bular nedir bu hāl
- 1233 Didi kim senünçün iderler fiġān
Yüzlere gözler yaşın idüp revān
- 1234 Yalvarup pes Rabbine itdi niyāz
Tā ki varup kıla anlarla namāz
- 1235 Hāq ta'ālā virdi birez ḥıffeti
Geldi tā bir laḫza cisme rāḫatı
- 1236 Da' vet itdi Fazl bin 'Abbāsı ol
'Alī ile göre tā kim nāsı ol
- 1237 Söykenüp bunlara geldi mescide
Eyledi girü imāmet ey dede
- 1238 Uydılar aña şahābe ḫās u 'ām
Kıldılar çünki namāz oldu tamām
- 1239 Pes mübārek yüzini ḫalka Resūl
Dönüp itdi çok naşīhat kıl kabūl
- 1240 Didi kim ey Müslimānlar gelünüz
Raḫmet olsun size nedir ḫālünüz
- 1241 Elvadā' olsun size ben giderem
Hem Ebū Bekri vaşīyyet iderem

- 1242 Yirüme naşb eyledüm olsun imâm
Ben anuñ her işini tutdum tamâm
- 1243 Sözümi tutuñ dañi taqvâ idüñ
Tañrı emr eyledigi yola gidüñ
- 1244 Her faķır ü bî-kese ihsân idüñ
Derd-mend olanlara dermân idüñ
- 1245 Ölüye eyleñ giceye merħamet
Dâ'imâ idüñ tevâzu' meskenet
- 1246 Oķumadum mı size âyât ben
Dimedüm miydi size ğâyât ben
- 1247 Dimedüm miydi size şavm u şalât
Dimedüm miydi size ĥacc u zekât
- 1248 Dimedüm miydi size idüñ ğazâ
Dimedüm miydi size gözleñ rızâ
- 85a**
- 1249 Didiler didüñ idi bize 'ivaż
Fazlımı vire saña ol bî-ġaraz
- 1250 Didi pes bu sözlerimi işidüñ
Toĝrı gidüñ Ĥaķķa yarar iş idüñ
- 1251 İşbu resme çok naşîħat eyledi
Âl u aşħâba vaşiyet eyledi
- 1252 Tutdı girü 'Alî'ibn 'Abbâs ile
Eve gitdi ħaldı anlar yas ile
- 1253 Geldi çünkim evine itdi ħarâr
Aĝlayu ħaldı şaħâbe zâr zâr

- 1254 Pes za'îf oldu daħi ħâli anuñ
Nîlüfer oldu ruħı alı anuñ
- fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün**
- 1255 Ĥastalığı artdı çün oldu anuñ bedri hilâl
Ehl-i beytine kamu aşĥâbına düşdi melâl
- 1256 Derler idi ey dirîgâ ol Muĥammed Muştafâ
Dünyâdan naql eyleyiser terk idüp milk ü m[en]âl
- 1257 Ağladı cümle şahâbe mescidi idüp tavâf
Didiler vâ veyletâ itdi nidâ anda Bilâl
- 1258 Geldi Fazlı söyledi irdi ' Alî virdi ĥaber
Didiler kim senüñ için ağlaşır aşĥâb u âl
- 1259 Çün işitdi anlaruñ sözin uzatdı ellerin
Tutdılar oturdı kâküp şol kadar buldı mecâl
- 1260 Didi ne dirler şahâbe kim benüm için eyit
Didi korĥdılar ki idesin cihândan irtiĥâl
- 1261 Tutdı söykendi bulara mescide vardı girü
Oturup minber ayağında pes ol şahîb-kemâl
- 1262 Eyledi Ĥaĥķa senâ andan ki ĥalka söyledi
Didi korĥmışsuz ölem kılam cihândan intikâl
- 1263 Zannıñuz bu mı sizüñ kim ölmeyem dünyâda ben
Tâ ebed kalam muĥalled bulmayam Ĥaĥķa vişâl
- 1264 Ĥiç işitdiñüz mi dünyâda mü'ebbed bir resûl
Ölmedi kaldı ĥayât içre mu'ahĥar lâ-yezâl
- 1265 Çün fenâ için kurlmışdır binâsı ' âlemüñ

85b

“Küllü şey’in hâlikün illâ”¹²³ İläh-ı müte‘âl

- 1266 Ben dağı ölmek için geldüm cihâna ölürem
Tutmazam bu fân/ev içre beķā bî-ihtimâl
- 1267 Hep gelisersüz aña siz dağı pes kıluñ yaraķ
Bu sözi didi vü ağla[dı] girü ol hoş-hişâl
- 1268 Çok vaşiyet eyledi aşhâbına aħbâbına
Hem muhâcirlerle enşâra ki_ideler imtişâl

Hikâyet-i ‘Ukkâşe¹²⁴ Meşnevi

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ülün

- 1269 Bu resme itdi anda halka çok pend
Pes andan soñra did[i] vireyin and
- 1270 Ki bende her kimün kim haķķı ola
Taleb kılmaya yarın bunda ala
- 1271 Elümden yâ dilümden incünenler
Kışâş itsün ki gelsün bunda anlar
- 1272 İki kez eyledi çün bu hitâbı
Kimesne virmedi aña cevâbı
- 1273 Üçünci kez girü itdi nidâ ol
Bu sözi eyledi anda edâ ol
- 1274 Didi utanmayup söyleñ baña siz
Mebâdâ kim yarın anda añasız

¹²³ [أَلَا وَجْهَهُ] “Onun zatından] başka her şey yok olacaktır.” (Kasas 28: 88).

¹²⁴ Ebu Mihsan Ukkâşe b. Mihsan b. Hursan el-Esedi (öl. 632), Hz.Peygamber’in kürek kemikleri arasında bulunan peygamberlik mührünü öpen sahabedir.

- 1275 Çün itdi işbu sözi böyle taqrir
T̄urugeldi ‘Uk̄āşe adlu bir p̄ir
- 1276 Didi and virmeyeydün H̄azretüñe
Dimezdüm bu sözi irüp q̄atuña
- 1277 Velikin yā Resūlallāh bil anı
Giderdün bir ğazāya nā-gehānī
- 1278 Deve üstinde idün şeh-süvārī
Uzun q̄amçı elündeydi şuvārī
- 1279 Uram şanduñ deveye baña urduñ
Direm uş H̄azretüñe çün buyurduñ
- 86a
- 1280 Resūlu’llāh işitdi çün bu sözi
Pes ağladı t̄olup yaş-ile gözi
- 1281 Bilāle didi pes Fātımaya şehvār
İriş kim q̄amçıyı virsin getür var
- 1282 İrişdi t̄apusına gönli ğamnāk
Didi q̄amçıyı ister sırr-ı levlāk
- 1283 İşitdi Fātıma şordı Bilāle
N’idersüz şimdi anı siz ilāle
- 1284 Didi ister atañ anı işi var
‘Uk̄āşe adlu anda bir kişi var
- 1285 Beni urdun bu q̄amçıyla ğazāda
Didi ister q̄ışāş ide āzāde
- 1286 İşitdi Fātıma pes itdi nāle
İşidenler hep ağladı bu h̄āle

- 1287 Hüseyn-ile Hasan geldi hazînân
Ağardı gözlerinden yaş-ile kan
- 1288 Didiler kim bizi ursun o kişi
Selâm it bizden itmesün bu işi
- 1289 Alup kaççıyı irdi hazretine
Hasan Hüseyn bile vardı katına
- 1290 Görüp dedelerini ağladılar
İşidenler yüregin tağladılar
- 1291 Görüp anı muhâcir-ile enşâr
Döküp gözler yaşını itdiler zâr

Ḳāfiyetü'l-Mîm

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1292 Kaççıyı getürdi çünkim aldı anı ol hümâm
Tiz 'Ukâşeye şunup itdi bu işde ihtimâm
- 1293 Gördiler anı Ebū Bekir 'Ömer 'Oşmân 'Alî
Didiler kim yâ 'Ukâşe gel berü it ihtirâm
- 1294 Kim Resûlu'llâha urma ur bize eyle kışâş
Pes Resûlu'llâh buyurdu oturuñ siz ve's-selâm
- 1295 Ağladı bu kez muhâcirler ile enşârlar
Didiler gel yâ 'Ukâşe ur bizi kıl intiķâm
- 1296 Pes 'Ukâşe didi kim bu söz degüldür hük-m-i Haķ
Kim beni uran Resûlu'llâh adı hayrü'l-enâm
- 1297 Pes didi gel yâ 'Ukâşe ur bugün haķķuñı al
Yarın anda isteyüp kılma beni halka melâm

86b

- 1298 Didi imdi urdıguñ vaqt yâ Resûlallâh beni
Çıplak idüm yoğ-idi hiç ne kâmişüm ne kabâm
- 1299 Çün anı aşhâb işitdi eyleyüp cümle hücum
Didiler aña girü tur eyleyüben ihtisâm
- 1300 Pes Resûlu'llâh didi koñ darb idüp itsün kışâş
Çünkü benden haqqın ister tâ ala qalmaya vâm
- 1301 İtdiler heybet bu sözden hep oturdılar girü
Görelər tâ kim bu işde nice ola ihtitâm
- 1302 Açdı çünkim arkasını gerçi olmışdı hilâl
Berç urup çıkdı nübüvvet mühri çün bedr-i tamâm
- 1303 Var-idi keklik yumurdasınca ol mühr-i güzîn
Gördiler aşhâb anı cümle havâs-ile 'avâm
- 1304 Çün 'Ukâşe gördi bir mühr-i mücellâ berç urur
Üzerinde iki nürdan satır olunmuş irtisâm
- 1305 Birisiydi lâ ilâhe_illallâh ol satruñ biri
Vü Muhammedün resûlu'llâh idi temme'l-kelâm

Naẓm-ı Âḫar Meşnevi

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün

- 1306 Kamaşdı göricek ol nûrı gözi
Belî görindi aña anuñ özi
- 1307 Şahâbe cümle ağlaşdı be-gâyet
Şanayduñ kopdı ol demde kıyâmet
- 1308 Tazarru' eyleyüben itdiler zâr
Kamusı oldılar nâ-ḥoş [u] nâ-çâr

- 1309 'Ukâşe gördi ol nūr-ı güzîni
Düşüben üstine sürdi yüzini
- 1310 İrişdi buldı fırsat çün bu kadre
Gözinden aqdı yaşlar kaçre kaçre
- 1311 Eyitdi kim ola kaçd ide saña
Velîkin yâ Resûlallâh baña
- 1312 İrüşüp pîlik olmışdum çü fânî
Bulam derde devâ tâ nâ-gehânî
- 1313 Ulaşa cismüme cism-i laîfîñ
Ki tâ ire 'açası ol 'aţufîñ
- 87a
- 1314 Fe-ħaşâ yâ Resûlallâh anı ben
Ki senden incinüp itmiş degülven
- 1315 Resûlu'llâh işitdi çünkim anı
Eyitdi yâ 'Ukâşe müjdegânî
- 1316 Ĥarâm itdi tamuya cismüñi Ĥağ
Ki olduñ ehl-i cennet şimdi muţlağ
- 1317 Buyurdı bilün ey aşhâb u ihvân
Ki her kim cennet ehlinden bir insân
- 1318 Diler göre nazâr kılsun bu pîre
Kim oldu cennet ehli işbu zîre
- 1319 Zihî devlet ü 'izz-i nâ-gehân ol
'Ukâşeye irişdi rāyegân ol
- 1320 İrişdi cân [u] dil bunda şafāya
Şalât-ı rûh-ı pāk-i Muştafāya

- 1321 Turup anda evine geldi ol şāh
‘Alīyle Fazla söykendi tutup rāh
- 1322 Bu kez emr eyledi ‘Azrā’ile Hāḡ
Gire bir şekl-i A‘rābiye muḡlaḡ
- 1323 İre tā Muṡtafānuñ ḡazretine
Selām oḡuya anuñ ḡazretine
- 1324 Didi rıfḡ u telaḡḡufla añā var
Dilerse ḡabz ḡıl illā a deyyār
- 1325 Pes ‘Azrā’il yire itdi tenezzül
İdüp bir süret-i ḡūba temeṡṡül
- 1326 Bir A‘rābī gibi irdi ḡapuya
Selām itdi diler ki_ire ḡapuya
- 1327 Didi yā ehl-i beyt-i faḡr-ı ‘ālem
Baña dest_ır virür misüz ki varam
- 1328 Resūlu’llāhuñ irem ḡazretine
Cevābum vardır irḡürem ḡatına
- 1329 İṡitdi Fāḡıma pes didi ey ḡul
Resūlu’llāh durur kendüye meṡḡül
- 1330 İkinci kez girü itdi nidā ol
Bu sözi eyledi anda edā ol
- 1331 Cevābın Fāḡıma pes virdi girü
Cezākallāhu ḡayran ḡurma yürü
- 1332 Resūlu’llāh durur kendüye meṡḡül
Degül vaḡti yürü iṡüne ey ḡul

- 1333 Girü üçünci kez kapuya vardı
İşitdi Fâtıma pes örü tırdı
- 1334 Resûlu'llâh işitdi itdi deryâb
Didi yâ Fâtıma di men 'ale'l-bâb
- 1335 *Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün*
Şalât-ile selâm añna dün [ü] gün

fa'îlâtün fa'îlâtün fa'îlün

- 1336 Didi kim geldi bir A' rābī hemān
Destūr ister ki_ire tıpuña bu ān

87b

- 1337 Didi A' rābī degüldür ol kişi
Sen anı men' idemezsin rāyegān
- 1338 Hādīmü'l-lezzāt 'Azrā'il durur
Kimse bulmaz anuñ elinden emān
- 1339 Öldürür oğulları öksüz idüp
Hışm [u] kavmi birbirinden ayıran
- 1340 Oldurur bu evleri iden hārāb
Oldurur bu sinleri ma' mūr kılan
- 1341 Geldi kim bu dār-ı dünyādan beni
Ala vü olam beķāya tā revān

Çāle 'a[leyhi's-selā]m “Hāzā hüve hādīmü'l-lezzāt ve muķaṭṭı'u's-şehvātü ve mufarriķu'l-cemā'ātu ve muḥarribu'd-dūr ve mu'ammiru'l-ķubūr” ¹²⁵

¹²⁵ هَذَا هُوَ هَادِمُ اللَّذَاتِ وَمُقَطِّعُ الشَّهَوَاتِ وَمُقَرِّقُ الْجَمَاعَاتِ مُخَرِّبُ الدُّورِ وَمُعَمَّرُ الْقُبُورِ “O, zevkleri yok eden, arzuları bitiren, insanları ayıran, evleri yıkan, kabirleri yapan [ölüm meleğidir]. <https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=MK002676&arama=a> [Erişim Tarihi: 02.10.2023].

- 1342 Lîk destûr ile geldi baña ol
Kimseden kılmaz taleb destûr şân
- 1343 Pes didi kim gel berü yâ ‘Azra’îl
Girdi vardı tapusına [ol] nihân
- 1344 Fâtıma eydir işitdüm sözini
Lîk görmedüm anuñ şahşın ‘ayân
- 1345 Hoş selam itdi alup anı Resûl
Didi kim yâ ‘Azrâ’îl eyle beyân
- 1346 Kim beni görmege mi geldüñ bu dem
Yoḥsa ḳabz ider misin nez‘ ile cân
- 1347 Didi ḳabz idem dilersenñ kim buyur
Tâ bulasın Kevşer [ü] ḥür u cinân
- 1348 Yoḥsa kim ey kâ’inātuñ mefḥarı
Emr ola kim tâ gidem ber-âsumân
- 1349 Didi soñra ne olusar didi kim
Her ki bunda geldi olup ola fân
- 1350 Didi bir dem imdi mühlet vir baña
Tâ gele Cebrâ’îl ile müjdegân
- 1351 Kim su ’âlüm var idem vire cevâb
Didi ben saña muṭî‘ am bu zamân
- 1352 *Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilât*
Rûḥ-ı pāk-ı Muştafâya şalavât
- 1353 Didi pes Cebrâ’îli ḳanda ḳoduñ
Çün beni dergâh-ı Ḥaḳḳa oḳuduñ

- 1354 Didi kim dünyâ gögi üzre hemîn
Senün-ıçün ağlar idi ol emîn
- 1355 Her melâ'ik ta' ziye ider añâ
Mâ hüve'l-vâkı' budur direm saña
- 1356 Pes bular bu söz içindeyken hemân
Geldi Cebrâ'il irişdi ol zamân
- 1357 Eyledi añâ taḥıyyât [u] selâm
Didi kim ey mefḥar-ı cümle enâm
- 1358 Uş selâm itdi saña Ḥaḳ Ḥazreti
Didi kim yâ Cebrâ'il böyle ḳatı
- 1359 Vaḳtde niçün ḳoyuben gitdüñ beni
Didi tâ bu ḥâlde görmeyem seni
- 1360 Didi kim pes muştıla yâ Cebrâ'il
Kim benüm içün ne var 'inde'l-Celîl

88a

Ḳâle Cebrâ'il 'a[leyhi's-selâ]m enmî ebvâbe's-semâ'i [ḳad] futiḥat ve'l-melâ'iketü [ḳad ḳâmü] şufûfan şufûfan [bi'taḥıyyâti ve'r-reyḥâni yuhayyüne] rûḥake fe ḳâle'n-Nebıyyü şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve beşşirnî yâ Cibrîl mâ lî 'indallâhi ta'âlâ"¹²⁶

- 1361 Didi kim açıldı gökler ḳapısı
Hep senünçündür melekler ḳapısı

¹²⁶ قَالَ جَبْرِيْلُ اَنْبِيَ اَبْوَابِ السَّمَاوَاتِ [قَدْ] فَتَحَتْ وَالْمَلَائِكَةَ [قَدْ] قَامُوا [صُفُوْفًا صُفُوْفًا] [بِالتَّحِيَّةِ وَالرَّيْحَانِ يُحْيُونَ] رُوْحَكَ فَقَالَ النَّبِيُّ
melekler saf saf olmuşlar, senin ruhunu sevgiyle beklerler' dedi. Hz Peygamber 'Allah katında benim için ne var bana haber ver ey Cebrail' dedi." Taberani, el-Mu'cemu'l-Kebir, III, 58
<https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=MK002676&arama=a> [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

1362 Didi girü muştıla yā Cebrā'īl
Kim benüm için ne var 'inde'l-Celīl

1363 Didi cennet kapuların açdılar
Saña cennetden saçular saçdılar

1364 Hūrlar zīnet ile iḳdām ider
Kim taḫiyyāt [u] selām ikrām ider

1365 Muntazırlardır muḳaddes rūḫuña
Anı tebşīr iderem pes rūḫuña

**“İnne ebvābe'l-cināni ḳad fūtiḫat ve ḫūrihā ḳad zeyyinet ve
enhārahā ḳad iṭṭardat ve eṣcārahā ḳad tedellet yenzūrüne bi-
rūḫiki”¹²⁷**

1366 Didi kim muştulagil yā Cebre'īl
Didi kim olsun beşāret yā ḫalīl

1367 Çün kıyāmet ḳopa yirden ṭuralar
Cümleden evvel saña yüz uralar

1368 Cümleden evvel müşeffa' olasin
Cümleden ön sen şefā' at ḳılasın

**“Ḳāle ebşirruke ente evvelü şāfi' ve evvelü [mü]şeffa' fi'l-
kıyāmeti”¹²⁸**

¹²⁷ “Cebrail, ‘cennet kapıları açılmış, hurileri süslenmiş, nehirleri akmış, ağaçları salınmış senin ruhunu gözlerler’ dedi.” Taberani, el-Mu‘cemu'l-Kebir, III, 58
<https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=MK002676&arama=a> [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

¹²⁸ “(Cebrail), ‘seni müjdelerim ki kıyamet günü sen, ilk şefaat eden ve ilk şefaati kabul olunansın’ dedi.” Taberani, el-Mu‘cemu'l-Kebir, III, 58
<https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=MK002676&arama=a> [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1369 Didi yâ aḥī' Cibrâ' il bulardan çekmezem kayḡu
Saña ümmetlerüm ḥâlin şoraram söyle ey meh-rû
- 1370 Didi pes anlar için hiç kayırma kim kıyâmetde
Öñine düşüp anlaruñ varasın Ḥazrete karşı
- 1371 Ḥaḳîḳat bil kamu cennet ḥarâm olmuş durur ḥalḳa
Ki tâ sen girmeyince ṭolmayınca ümmetüñ çarşû
- 1372 Resûlu'llâh didi şimdi kim oldu ḥatırum tayyib
Ki gel yâ 'Azrâ' il imdi ulaştır beni aña tû
- 1373 Su 'âl itdi 'Alî tekrâr buyurḡıl kim yusun didi
Didi sen ḡasl kıl üstüme döksün ibni 'Abbâs şu
- 1374 Ḥanûṭ-ile gele Cibrîl cinândan eyleye teşrîf
Bular bu söz içindeyken irişdi 'Azrâ' il girü
- 88b
- 1375 Bu kez Fâtıma ağladı ki vâ ḡavşâ [vü] vâveylâ
Kıḡırdı ḳatına anı kim itdi ḳulaḡına ḡû
- 1376 Öpüben yiyledi boynın didi yâ ḡurret-i 'aynî
Ḳamu ehlümden evvel sen iresin baña ey baḥtlu
- 1377 Bu kez ağlaşdı ḥâtûnlar döküp gözyaşların bunlar
İderlerdi kamu nâle velî itmediler şaḡu
- 1378 Didi Cibrîl selâm olsun saña imden girü ey dost
Kim ayruḳ inmezem vaḡye yire şoñ inişümdür bu
- 1379 Gel imdi e's-şalât it yâd Resûlüñ rûḡını kıl şâd
Olasın şamudan âzâd ki raḡmet eyleye tâ Hû

Nazm-ı Aḡar

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1380 'Ā' iſe didi ki örtüdi yüzini
Tā ki yuma bu fenādan gözini
- 1381 Pes añā 'Azrā' il irdi ol zamān
Cennetün ṭībini yiyletdi hemān
- 1382 O muṭahhar rūḥı irdi pāyına
Didi bismillāh ol ḥaḫḫ ayına
- 1383 Ol mu' allā rūḥı irdi sākına
Didi irdi rüzmer miſākına
- 1384 Buldı çün ol rūḥ-ı pāk dizine yol
Didi lā ḥavle ve lā kuvvete ol
- 1385 Sürresine irdi çün ol rūḥ-ı pāk
Döndi Cebrā' ile itdi ihtirāk
- 1386 Didi kim yā Cebrā' il çün mevt gelür
Anuñ acısı bu resme mi olur
- 1387 Döndi Cebrā' il yüzün anda girü
Didi pes yā Cebrā' il ol mäh-rü
- 1388 Yüzüme baḫmağı gördün mi kerih
Didi ḥāſā yā Ḥabīballāh vīh
- 1389 Sen benüm dostum ḥabībüm olasın
Cümle derdüme ṭabībüm olasın
- 1390 Sekerāt-ı mevte iderken 'ilāc
Ben saña nice nazar idem nitāc

“Fe lemmâ belâğâ'r-rûhu's-sürreti Cibril mâ eşeddü
merârate'l-mevti fevellî Cibrilü vechehu fe kıale Cibril yâ
Cibril kerihete'n-nâzara ilâ vechi yâ Ĥabîba'llâh ve men tuđıķu
nefsuhu en yenzura ilâ vechike ve ente ta'âlicü sekerâti'l-
mevt”¹²⁹

1391 Ol muķaddes rûhı şadrına_erdî tâ
Didi kim vâ kürbetâ vâ şiddetâ

1392 Ĥâlet-i nez' a irişdiginde cân
E'ş-şalâtü ve'ş-şalât didi 'ayân

1393 Bu idi âĥir sözi vü minneti
Eydir idi ümmetî vâ ümmetî

89a

1394 Böyle deyüp eyledi teslim-i rûĥ
Böyle şerĥ itdi anı ehl-i şürûĥ

1395 Geldiği dem 'âleme ol bā-belek
Yüz uruben ümmetin itdi dilek

1396 Gitdiği dem daĥi ol merd-i Ĥicâz
Ümmetiçün eyledi Ĥaķķa niyâz

1397 Yâ İlâhî bizi aña ümmet it
Fażluñ ile yarlıĥayup raĥmet it

1398 Yirümüz ĥür u ķuşūr-ı cennet it
Anda anuñla bizi hem-şoĥbet it

¹²⁹ فَلَمَّا بَلَغَ الرُّوحَ السَّمْرَةَ [نَادَى النَّبِيَّ يَا] جِبْرِيْلَ مَا أَشَدَّ مَرَارَةَ الْمَوْتِ قَوْلِي جِبْرِيْلَ وَجِهَهُ فَقَالَ [رَسُولُ اللَّهِ] يَا جِبْرِيْلُ كَرِهْتَ
göbeğe kadar ulaştığında (Hz. Peygamber), ‘ölüm ne acı şey ey Cebrail’ dedi. Cebrail yüzünü çevirince ‘yüzüme bakmayı istemiyorsun ey Cebrail’ dedi. Bunun üzerine Cebrail de ‘sen ölüm sancıları içindeyken yüzüne bakmaya kim dayanabilir ey Allah’ın habibi?’ dedi.”
<https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara?kelime=MK002676&arama=a> Taberani, el-Mu’cemu'l-Kebir, III, 58 [Erişim Tarihi: 21.10.2023].

1399 Hem cemālūnle müşerref kıl bizi
H̄ūn-ı zevkūnle ʔoyur gōnlūmizi

1400 *Fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilāt*
Rūḥ-ı pāk-i Muştafāya şalavāt

fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

1401 Pes rebī' ü'l-evvelūñ hem on ikincisinde āh
Hem dūşenbih gūni kuşlık da vefāt itdi o şāh

1402 Geçdi keşret 'āleminden vaḥdete buldı vuşul
Geçdi bu dār-ı fenādan ol beḳāya ʔıtdı rāh

1403 Ol mübārek yüzün açup gördiler kılmış vefāt
Berḳ ururdu līk nūr-ı 'āleme çün bedr-i māh

1404 Ağladılar ehl-i beyti cümlesi feryād idüp
Fāḫıma didi dirigā ey baba vā fūrḳatāh

1405 Şol ḳadar ağladılar anda Hüseyn-ile Ḥasan
Gözlerinden şanasın kim çeşmedir aḳar miyāh

1406 İşidüp anı şaḫābī eylediler iḫtilāf
Didi ba' zılar kim öldi işimüz oldı tebāh

1407 Pes ' Ömer didi diridir ol Resūl-i kā'ināt
Eyleyiser kim aña va' de ḳılupdur ol İlāh

1408 Her kim öldi dir ise oldur münāfıḳ şüpheşiz
Enbiyānuñ ḫātemidir zīra kim ol 'ālī-cāh

89b

1409 Geldi ' Abbās didi kim vallāhi bilūñ öldi ol
Zīra gelmişdi bu āyet yoḳdur anda iştibāh

Ḳavluhū ta' ālā "İnneke meyyitūn ve innehūm meyyitūn"¹³⁰

- 1410 Pes Ebū Bekir daḫi geldi didi kim yā 'Ömer
Sen işitmedūñ mi anı ki_ola sende iştibāh
- 1411 Pes 'Ömer didi ki işitmemiş idüm anı ben
Çünki işitdüm fe-ḫāṣā ola bende iştibāh

Meşnevî

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

- 1412 İşidüp anı aşḫāb ağladılar
Oda cān u cigerler ṭaḡladılar
- 1413 Ḳodılar başlarına ḫāk-i ḫasret
İdüp yaḫalarını çāk-i ḫasret
- 1414 İşidüp anlaruñ yāsı ünini
Felekler itdiler āh u enīni
- 1415 Feleklerde melekler itdiler yās
Muḫaşşal ṭıtdı mātem cümle ecnās
- 1416 Derildiler gelüp aşḫāb u iḫvān
Döküben gözlerinden yaş-ile ḫan
- 1417 Didiler n'eyleyelüm ne ḫılalum
Bu fūrḫat odlarına yaḫılalum
- 1418 Gerekdir eyleyevüz anı ta' zīz
Yuyuben idelüm tekfīn ü techīz
- 1419 Velīkin bilmezüz nice yuyalum

¹³⁰ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَّيِّتُونَ (Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir.” (Zümer 39: 30).

Bu işde n'idelüm kime uyalum

1420 Yalıncağ eyleyüben yuyalum mı
Veyâhod tonlarıyla qoyalum mı

1421 Bu teşvîş ile kim pes uydı anlar
Bir âvâz geldi anda tıtdı anlar

1422 Didi tonda yuñ anı itmeñ 'uryân
Uyandılar bular uyqudan ol ân

1423 Yüridi pes 'Alîyle ibni 'Abbâs
Yumağa başladılar eyleyüp yas

1424 *Mefâ'îlün mefâ'îlün fa'âlât*
Resûlün rûh-ı pâkine şalavât

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1425 Pes andan qodılar anı seririnde idüp i' lâ
Yumağa oldılar meşgûl idüp bu işte ta' cîlâ

90a

1426 'Alî döndermeden anı dönerdi şağ u şolına
Zihî mu'ciz ki gösterdi memâtında dağı fa' lâ

1427 Yudılar çün tamâm oldı muṭahhar cismini anuñ
Qamu techiz ü tekfinin idüp yirince tekmi lâ

1428 Qodılar ravza yirinde pes andan ol ta' âlallâh
Şalât itdi aña evvel ki raḥmet kıldı tafzîlâ

1429 Pes andan aña Cebrâ'îl şalât itdi meleklerden
Anuñ ardınca Mîkâ'îl nitekim oldı tafzîlâ

1430 Bulardan soñra aşḥâbı namâzın kıldılar şaf şaf
Şu deñlü aqladılar kim cihâni tıtdı vâveylâ

- 1431 Pes andan kıldılar anı maķāmına idüp ilhâh
Ki ya' nî defn kıldılar idüp ķabrine tenzîlâ
- 1432 Tağıldılar gidüp anlar büyütına melâl maħzûn
Pes irdi Fâtıma anda bu Şi' ri söyleyüp ķavlâ
- Mâzâ 'alâ men Őemme türbete Ahmeda*
En lâ yeŐümme mede'z-zamâni ğavâliyâ
- Őubbet 'aleyye meşâ'ibu lev enneħâ*
Őubbet 'ale'l-eyyâmi Őırne leyâliyâ¹³¹
- 1433 Nice göynümesün özler o maħbûbuñ firâķına
Anı bir kez gören gözler ebed gözlerdi taħyîlâ
- 1434 Anuñ aħvâl-i mevtinde rivâyet çok durur ey yâr
Velî biz bunda bir kaçın saña zıkr itdük icmâlâ

Meşnevi

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün

- 1435 Enesden eyledi râvî rivâyet
Ki Seb' iyyâtda geldi ķıl dirâyet
- 1436 Resûlu'llâh çü naķl itdi fenâdan
İŞitdüm didi 'Ā' işe Anadan
- 90b
- 1437 Bu sözi söyleyüben aĝlar-idi
İŞidenler yüregın daĝlar-idi

مَاذَا عَلَى مَنْ سَمَّ تُرْبَةَ أَحْمَدَ / ان لَا يَبْئُثُ مَدَى الزَّمَانِ غَوَالِيَا
صَبَّبْتُ عَلَى مَصَانِبٍ لَوْ أَنَّهَا / صَبَّبْتُ عَلَى الْأَيَّامِ صِرْنَ لِيَالِيَا

“Ahmed’in topraĝını koklayan kimse ömür boyu misk ve anber kokularını koklamasa ne olur ki? Başıma öyle musibetler geldi ki (bunlara geçmiş ve gelecek bütün) günler maruz kalsa (hepten) gecelere dönüşürdü.” Bu şiirle ilgili ayrıca bk. Mehmet Yılmaz, “Hz. Fâtıma’nın Allah Resûlü’ne Mersiye Şiirleri”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, 8/ 2, s. 720-721.

Yā men lem yelbisi'l-ḥarīre men lem yenemi'l-firāṣi'l veṣīre
yā men ḥaraca min'ed-dünyā lem yeṣbi' min ḥubzi'ş-şac'ire
yā men aḥtari'l-ḥaṣīri's-serīre yā men lem yenemi'l-leyle
ḥavfi's-sac'ir.¹³² Seb'ıyyāt.

- 1438 Ki ey hiç geymeyen fāḥir ḥarīri
Toyunca yimeyen ḥubz-ı şac'iri
- 1439 Yüregi şalunuben bağlayan taş
Qalıñ döşekler üzre qomayan baş
- 1440 Ḥaşırı yeg gören 'alī serīrden
Gecesi uymayan ḥavf-ı sac'irden
- 1441 Ki qanda gitdüñ ey sulṭān-ı 'ālem
Ki sensüz bu fenāda qanı 'ālem
- 1442 Cihānuñ cānı vü cānānı sensin
Cemī' i derdlerüñ dermānı sensin
- 1443 Gerekmez baña sensüz bu cihānī
Gerekmez baña sensüz cismi cānı
- 1444 Bu resme aqlar idi gāh/gāhī
Çıqardı āsumāna dūd-ı āhı
- 1445 Çü dehr-i bī-vefānuñ yoq şebāti
Yeter aña delīl anuñ vefāti
- 1446 Buña 'aqlı olan gönlüni virmez
Buña göñül viren maqşūda irmez

¹³² یا من لم یلبس الحریریا من لم ینم الفراش الوثیر یا من خرج من الدنیا لم یشبع من خبز الشعیر یا من اختار الحصیر السریر السبعیات الدنیا ارپا اکمغیندن باشا بیر şey yemeyen, hasırdan yatakları tercih eden, yakıcı ateşinin düşüncesiyle geceleri uyumayan.” Seb'ıyyat'dan [Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefi'nin (öf. 1142) hadis ilmiyle ilgili eseri] aktarılmıştır.

Baħr-ı Āħar Nazm Meşnevi

mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1447 Pes ol gün anda bir yire derildiler ulu'l-ārây
Benî Sâ' id maķâmında oturdılar alay alay
- 1448 Ebū Bekre geyürdiler hilâfet hil' atin anda
İmâmet itdi aşhâba iki yıl daħi hem dört ay
- 1449 Çün ol gitdi ' Ömer geçdi hilâfet taħtına girü
Anuñ ' adlinde şäkirdi re' āyâ cümle yoħsul bay
- 1450 Anuñ ardınca pes ' Oşmân ħalîfe oldı bil ey cân
Çü emriyle ŧolundı mağrib-i ' âlemden ol bedr ay
- 1451 ' Alî andan ħalîfe oldı ħükümet eyledi ħalka
O daħi gitdi dünyâdan ħonuldu Ķüfede der-cây

91a

- 1452 Ħasan gitdi Ħüseyn gitdi koyup bu dâr-ı müfnây
Ķamı tākāt ki her sözi diyem aşlınca idüp rây
- 1453 Beķâ yoķdur bu vîrâna baķa ' ayn-ı başiretle
Ķamu şey' fân'dir illâ o bar u bir [ü] bî-hemtây
- 1454 Çü bildün ħâl-i dünyâyı pes aldanma aña ey dost
Kim öñi nâle vü girye şoñıdır âh [u] vâh [u] vây
- 1455 Bu söz bu iħtişâr üzre tamâm oldı ħümâm oldı
Gel imdi e's-şalâtü ve's-selâm oķı a şekker-ħây

Ħâtıme-i Kitâb

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ulün

- 1456 Bi-ħamdi'llâh ki söz irdi tamâma
Göñülüm fâş ola Rûma vü Şâma

- 1457 Ziyā-baḥş ola bu bezme bu dīvān
Bula erbāb-ı ʿirfān içre ʿunvān
- 1458 Ḥaḳuñ ʿavni ile çün buldı itmām
Didüm pes Devletü'l-ʿUşşāḳ buña nām
- 1459 Bu ol faḥr-ı cihānuñ midḥatidir
Bu ʿuşşāḳuñ şu başı devletidir
- 1460 İreler bundan envāʿ-ı şafāya
Şanasın zevḳ-i vaşl-ı Muştafāya
- 1461 Bulalar derdlerine çün devāyı
Añalar bu ḥaḳīr [ü] nā-tüvānı
- 1462 Diyeler yā Kerīm ü Rabb-i miḥsān
Müʿezzinoğlına bağışla ğufrān
- 1463 Anasına atasına ʿaṭā kıl
Kerem kıl yarlığa maḥv-ı ḥaṭā kıl
- 1464 Çün ide bize ol bu resme iḥsān
İde raḥmet aña ol Rabb-i miḥsān
- 1465 İki ʿālemde maḳşūdın bula ol
Resūlu'llāh[a] anda ḳonşu_ola ol
- 1466 Daḫi ol kim göre bunuñ ḥaṭāsın
Ḥaṭāsına tuta ḳarşu ʿaṭāsın
- 1467 Kerem idüp ide naḳşını itmām
Ki nāḳısdır diyü olmaya zemmām
- 1468 Çü bu luṭfi bu maʿzūra ider ol
Ola bu işde bile ḥişşedār ol

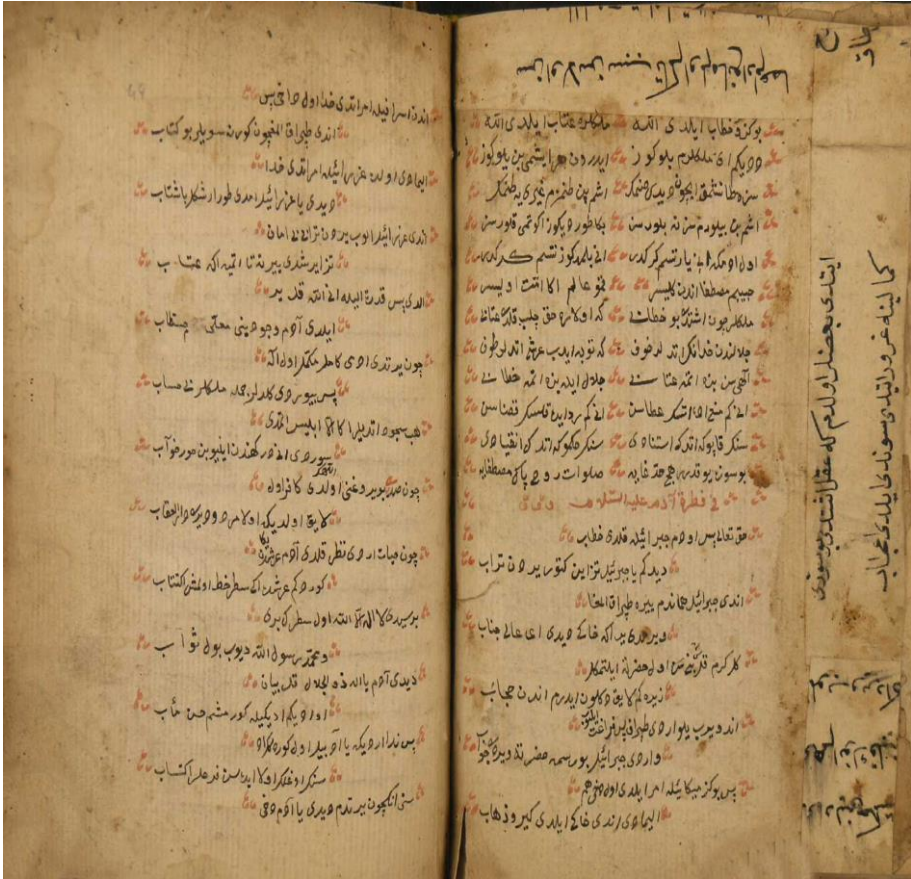
- 1469 Diyenler bu söze ‘aşk-ile âmîn
Vire Allâh aña Dârü’s-Selâmın
- 1470 Bi-ḥamdi’llâh kitâbum buldı ğâyet
İrişdi dergeh-i Ḥaḳdan ‘inâyet
- 1471 Hemân dem didi dilüm düşd[i] târiḥ
Ümîdüm yâ Ḥabîballâh şefâ‘at

TIPKIBASIM

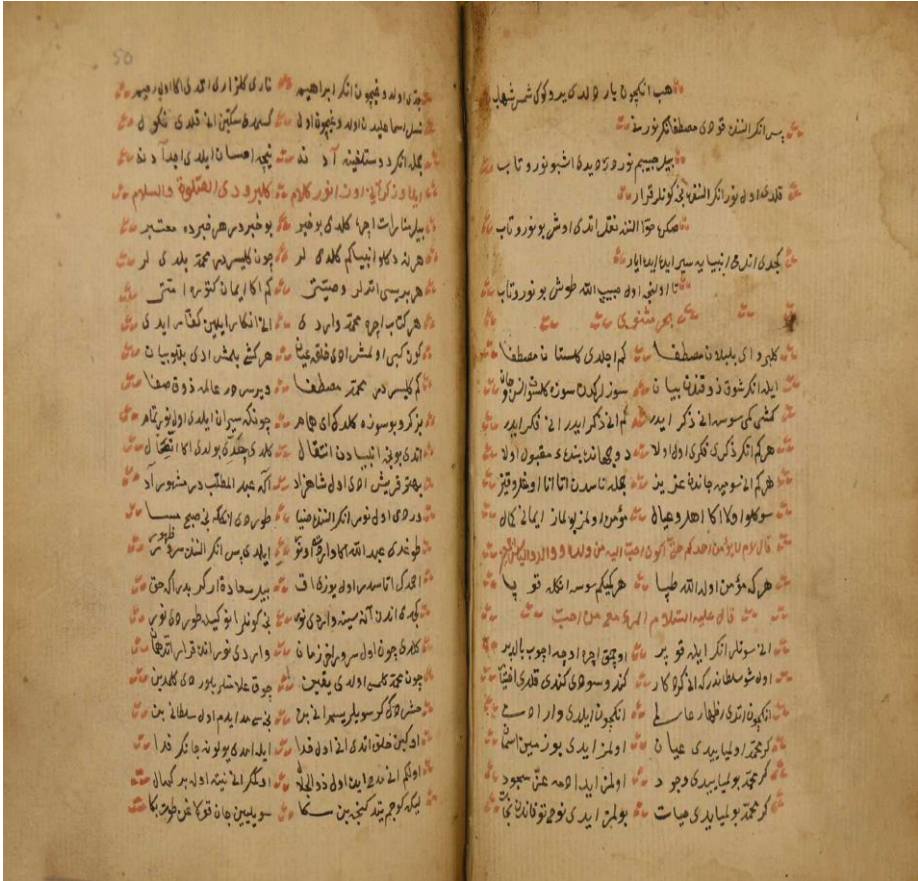

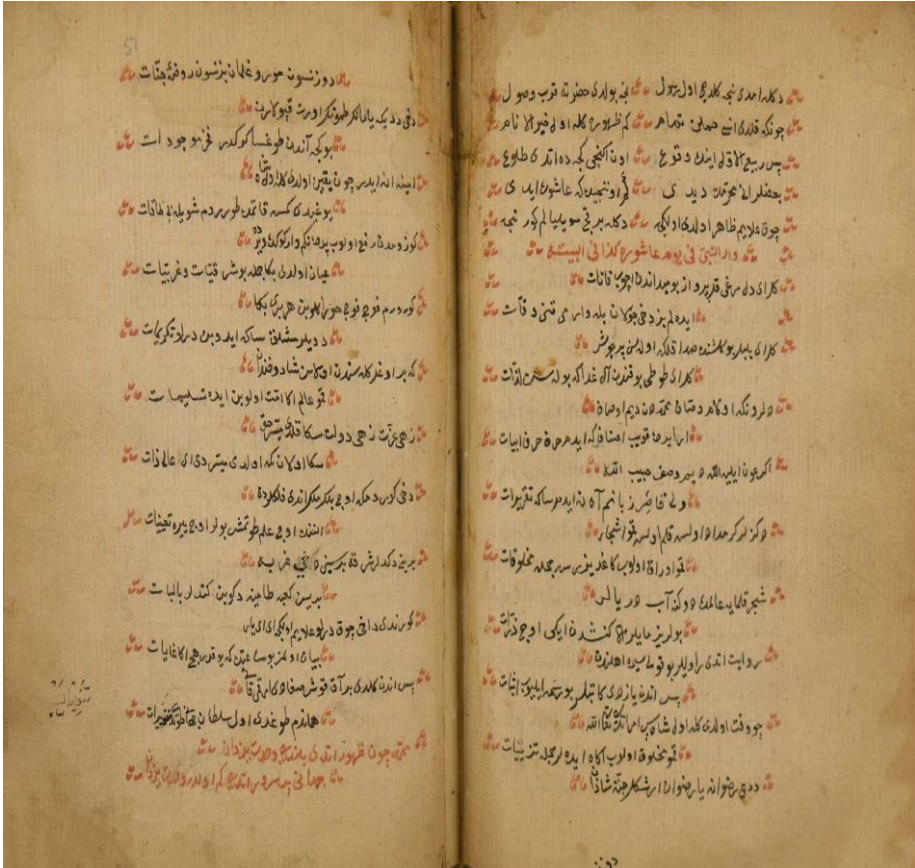
47b-48a

48b-49a

49b-50a

50b-51a

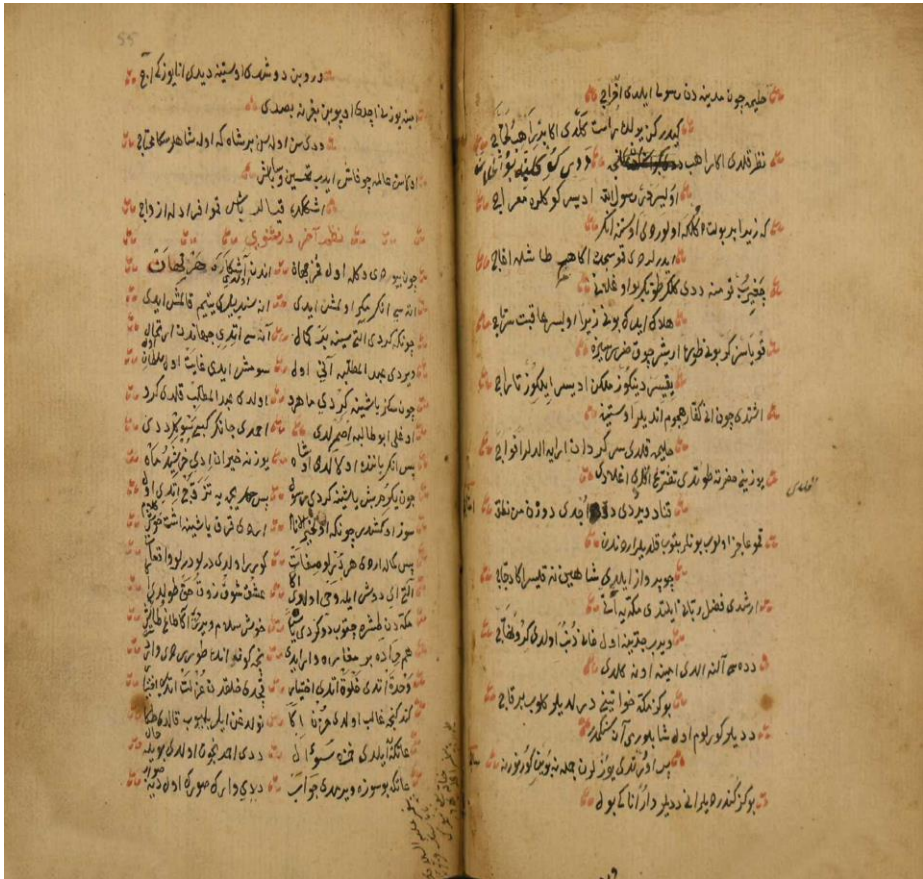
51b-52a

52b-53a

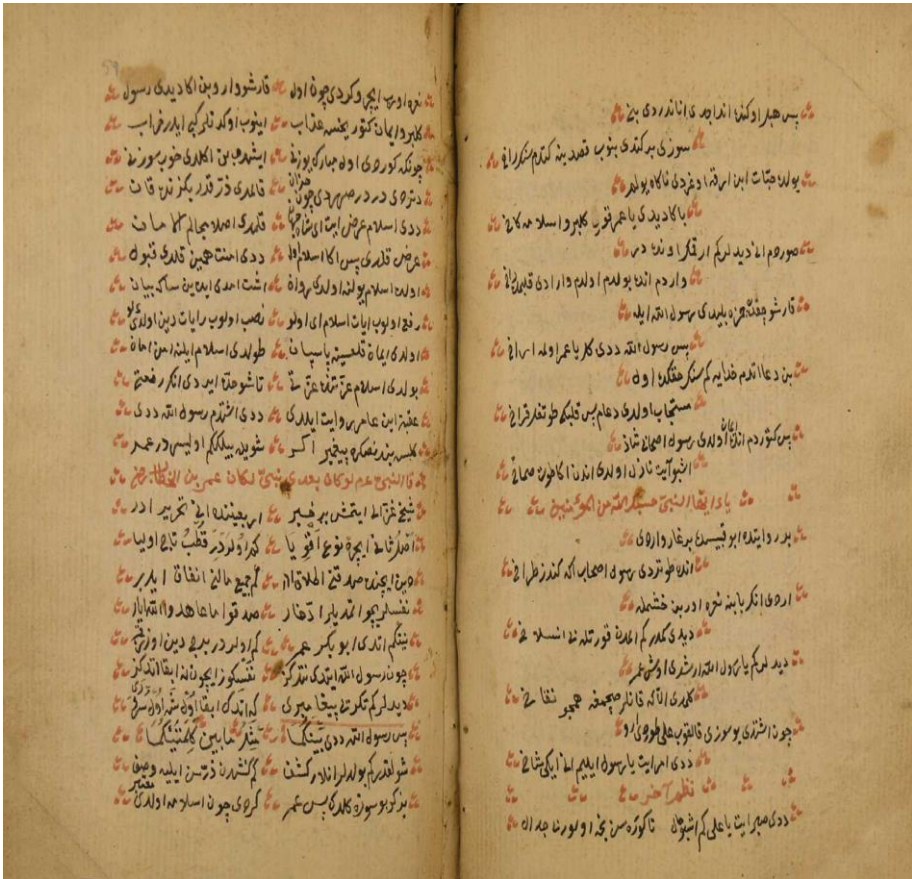
53b-54a

54b-55a

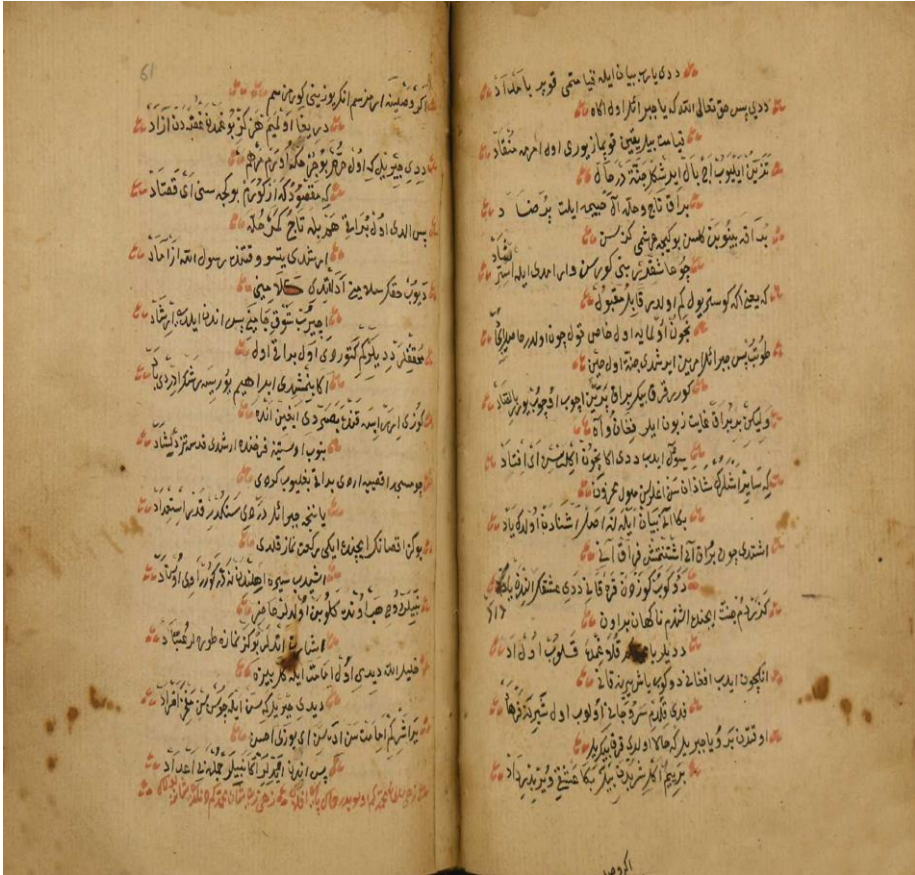
57b-58a

58b-59a

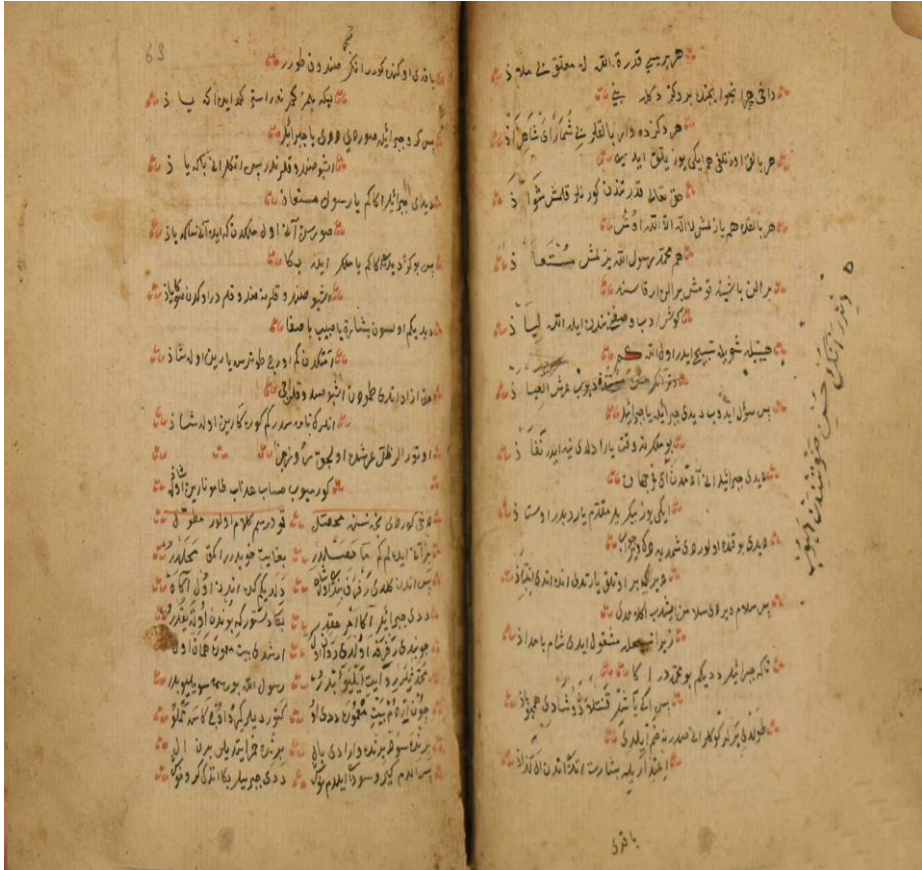
59b-60a

60b-61a

61b-62a

62b-63a

63b-64a

64b-65a

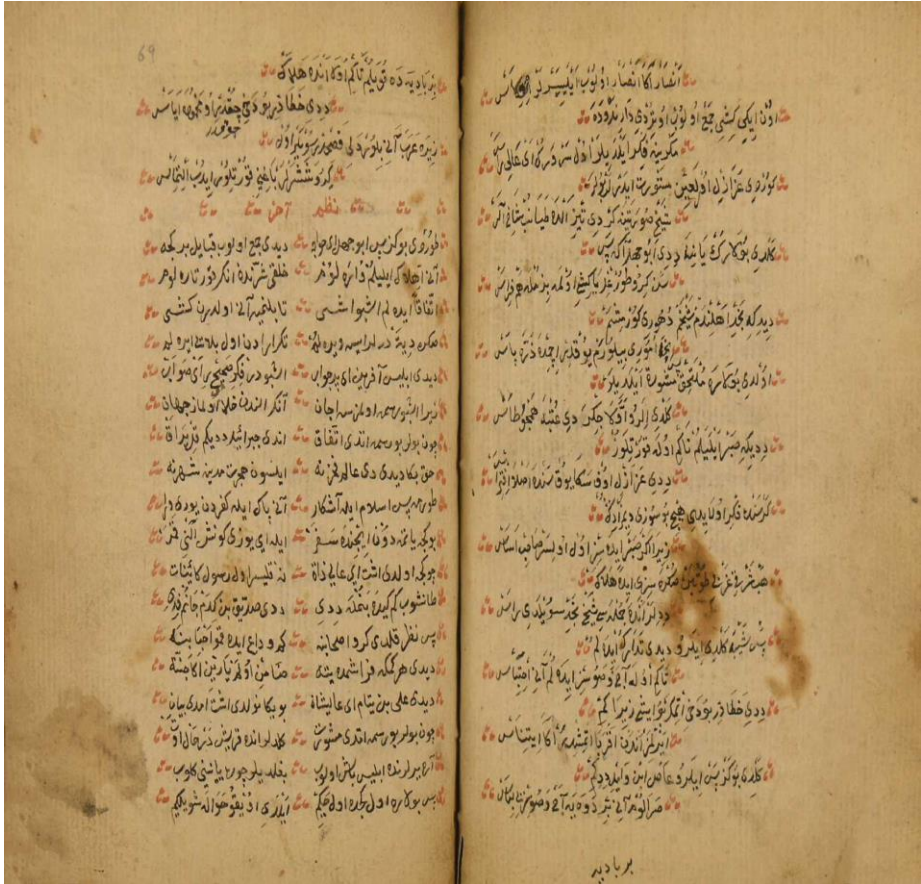

65b-66a

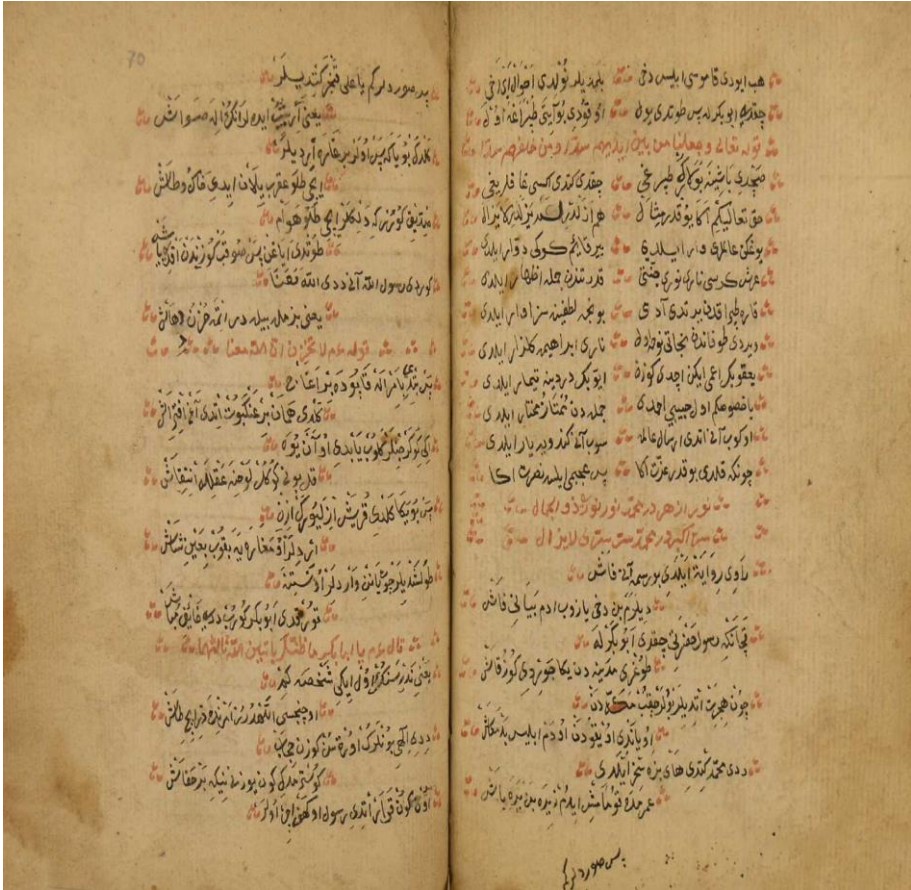

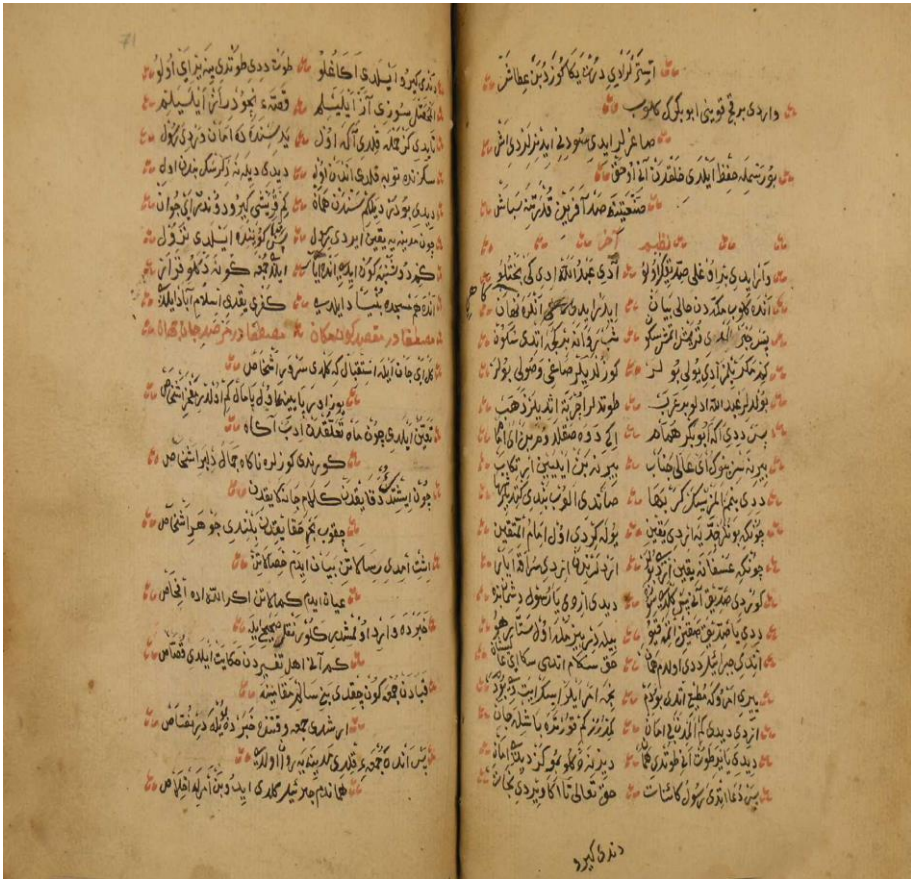
67b-68a

68b-69a

69b-70a

70b-71a

71b-72a

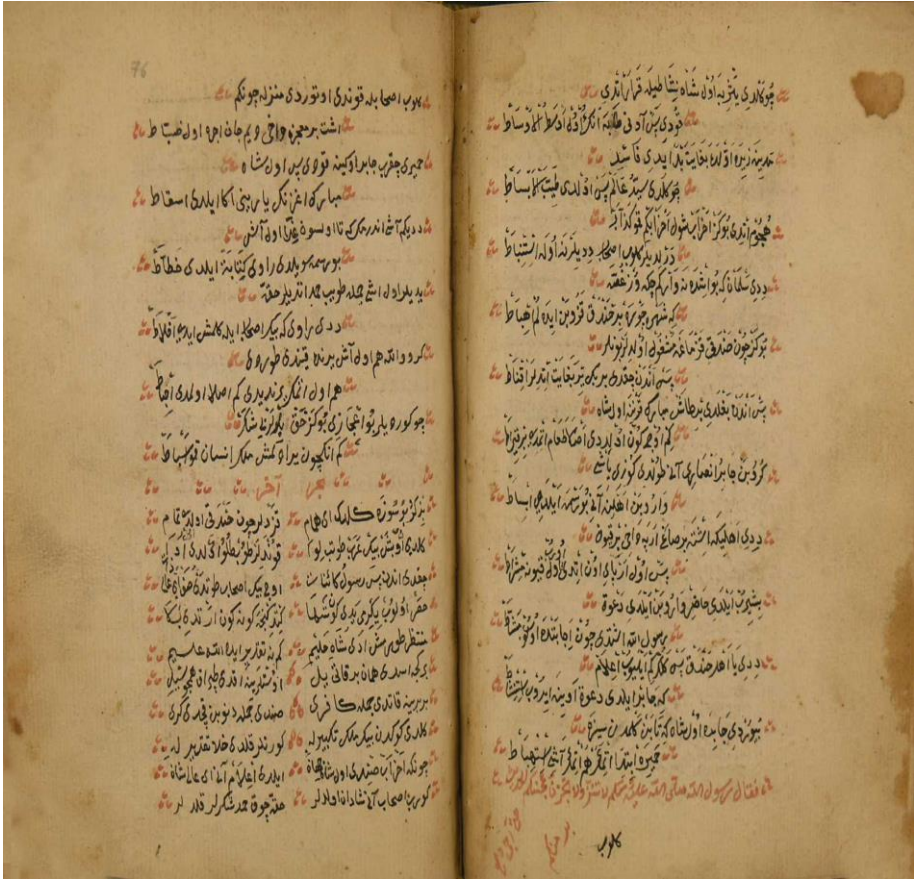
72b-73a

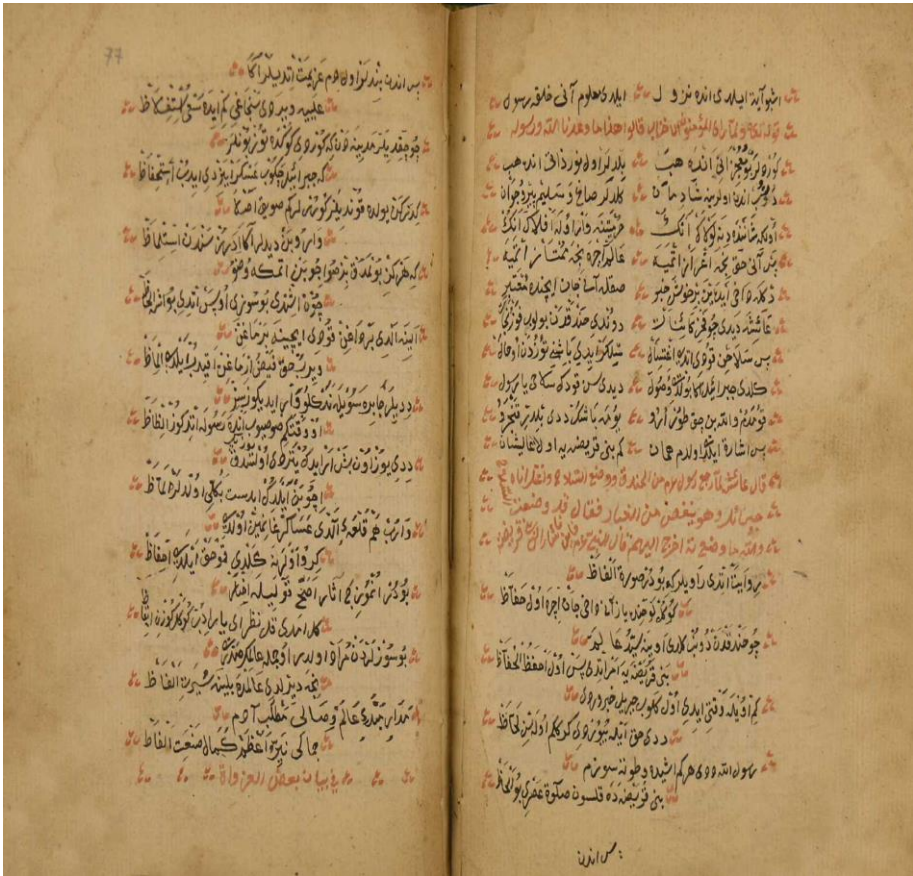
73b-74a

74b-75a

75b-76a

76b-77a

77b-78a

78b-79a

79b-80a

80b-81a

81b-82a

82b-83a

83b-84a

84b-85a

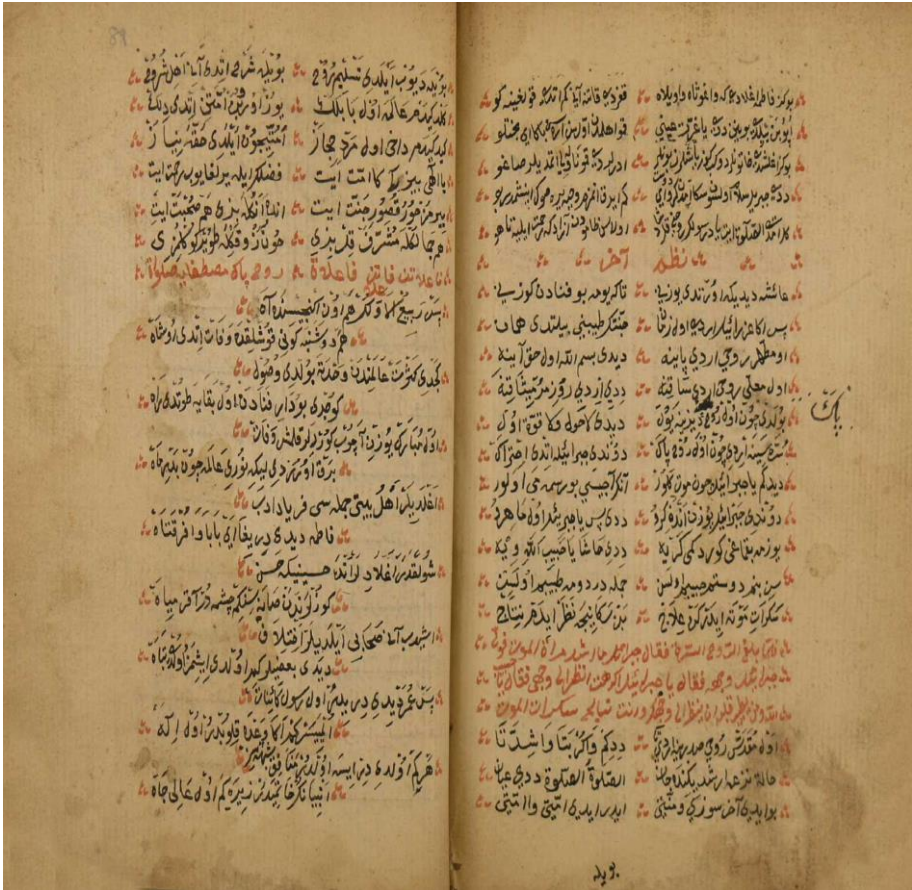
85b-86a

86b-87a

87b-88a

89b-90a

90b-91a

